This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DR
I
.S77
V.9

B 1,132,069

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

КЊИГА ДЕВЕТА

9

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИГРЕ

УРЕДИО

Д-р. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

КЊИГА I.

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1907.

ЦЕНА 2 ДИНАРА.

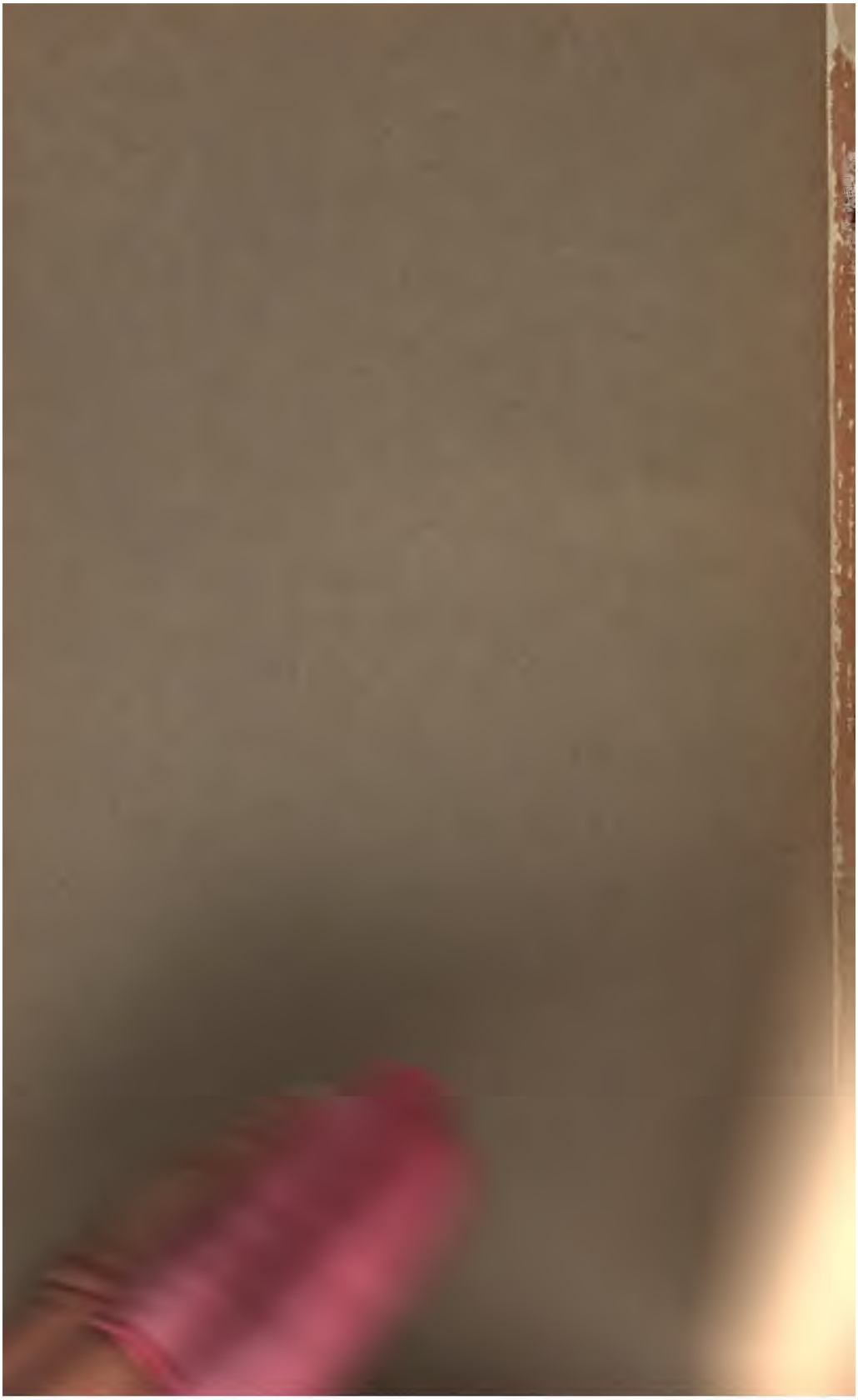

ф. 11

ЕМИЈА

ИК

ИГРЕ

Ф. 1
Đorđević, Tihomir R

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

КЊИГА ДЕВЕТА

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИГРЕ

УРЕДИО

Д-р. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

КЊИГА I.

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1907.

СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

DR
1
.S77
v.9

ИЗДАЈЕ

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

КЊИГА ДЕВЕТА

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1907.

СРПСКЕ
НАРОДНЕ ИГРЕ

УРЕДИО
Д-р. ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

КЊИГА I.

У БЕОГРАДУ
ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1907.

Div.
Perlstein
10.13.54
89161
22 v.

САДРЖАЈ

	СТРАНА
Д-р Тих. Р. Ђорђевић — Српскѐ народне игре	1
Увод	3
Шта је игра	3
Дееба игара	5
I. Витешке игре	7
II. Забавне игре	9
III. Игре духа	10
IV. Игре за добит	11
V. Орске игре	14
Орске игре у старини	18
Орске игре у Срба	26
1. Религиозне игре	26
2. Светске игре	45
Игре бића	61
Напомене за скупљаче и описиваче народних орских игара	64
Значај народних игара	73
Додатак	82
I. Лука Грђић Бјелокосић — Српске народне игре из Босне и Херцеговине	89
I. Витешке игре	95
1. Обретати се на ражњу (из Гацка)	95
2. Дизање копља (из Гацка)	95
3. Дизање бисага (из Гацка)	96
4. Кабала (из Гацка)	96
5. Клипа (из Гацка)	96
6. Куке (из Гацка)	97
7. Крека (из Гацка)	97
8. Нађава или мјерити со (опћа у Херцеговини)	97
9. Провући се испод руке (из Гацка)	97
10. Тен, тен, тен! (из Мостара)	98
11. На ћабу (из Гацка)	99

СТРАНА

12. Пољубити варињак (из Фојнице у Босни) . . . 100
13. Прескакати преко штапа (из Гацка) 101
14. Зуце (из Гацка) 101
15. Велике кобиле или петест шеснест (из Мостара) 102
16. Хамама (из Мостара) 103
17. Орлова (из Гацка) 104
18. Погаче (опћа у Херцеговини) 105
19. Ипликонца (из Мостара) 106
20. Скока од три крока (из Гацка) 106
21. Вука (опћа народна по селима) 107
22. Мале кобиле (из Гацка) 108
23. Војничког града (из Мостара) 108
24. Трке око лијеске (из Мостара) 109

II. **Забавне игре** 109

1. Продаја сирћета (оцта) (из Гацка) 109
2. Исповиједи (из Гацка) 111
3. Ану, ану, ану-ну! (из Гацка) 112
4. Крађа прстена из тањира (из Мостара) . . . 113
5. Крађа прстена из њедара (из Гацка) 114
6. Прстена под капе (опћа народна сеоска игра) . 115
7. Прстена ваље (из Мостара) 117
8. Прстена кадијане (из Мостара) 117
9. Акшам — баша-и (из Мостара) 118
10. Заната (из Мостара) 119
11. Живера (из Мостара) 121
12. Телеграфа (из Мостара) 123
13. Подвезе (из Мостара) 123
14. Чирака (из Мостара) 124
15. Бостана (из Фојнице у Босни) 125
16. Завући се у опанак (из Гацка) 126
17. Лаће (из Мостара) 127
18. Двојица представљају једнога (из Мостара) . . 128
19. Ево нос, ево уво! (из Мостара) 129
20. Хуса (из Гацка) 130
21. Тамбура (из Мостара) 130
22. Ћуприје (из Мостара) 131
23. Гусе (из Мостара) 133
24. Обичнога града (из Мостара) 134
25. Дај ми, кума, сите! (из Града у Посавини) . . 134
26. Пиће, пипавице или сакриваче (из Мостара) . 134
27. Пилића (из Фојнице у Босни) 136
28. Голубова (из Мостара) 137
29. Миша и мачке (из Гацка) 137
30. Берем, берем грожђе (из Града у Посавини) . 138
31. Петињака (из Мостара) 138
32. Кеве (из Мостара) 142
33. Буће од јахе (опћа народна у Херцеговини) . 144

СТРАНА

34. Плојке од јахе (из Мостара) 144
35. Игра с лоптом (опћа народна) 145
36. Жари бари (из Града у Посавини) 146
37. Копилади (из Стоца) 147
38. Плеске (из Мостара) 147
39. Слепи миша (из Мостара) 147

III. **Игре духа** 148
1. Тикава (из Мостара) 148
2. Шта то држиш, дружe? (из Мостара) 150
3. Погађање броја (из Мостара) 151
4. Трубир (из Мостара) 151
5. Цвијећа (из Мостара) 152
6. Рачунање на прстима (из Праче) 153

IV. **Игре за добит** 154
1. Буће пара (опћа народна у Херцеговини) . . . 154
2. Пара на коло (опћа народна у Херцеговини) . 155
3. Новаца у рапу (опћа народна) 155
4. Пара ђизе (из Мостара) 155
5. Туце о зид (из Мостара) 156
6. Туце бућеш (из Јајца) 156
7. Купа (из Мостара) 157
8. Шеха (из Мостара) 157
9. Кадијане (из Мостара) 158
10. Набаце (из Мостара) 158

Додатак 159
Бројање у игри на разне начине до десет 159

II. **Станоје М. Мијатовић — Српске народне игре из Левча и Темнића** 161

I. **Витешке игре** 163
1. На коња 163
2. Криви цар 165
3. Гибанкање (секиричање) 165
4. Труле кобиле 167
5. Чепкање 167
6. Шиљци 168
7. Штапићи 170
8. Жаба — згура 170
9. Скочи миш 171
10. Ловци 171
11. Куприје 171
12. Јежеви 172
13. Мечка 173

II. **Забавне игре** 173
1. Пипала гуса 173
2. Кучићи 174

СТРАНА

3. Царакање 175
4. Умро човек 176
5. Стрељање 177
6. Мацање 178
7. Авај, вуле! 178
8. Цвеће (анђео и ђаво) 180
9. Врцање 181
10. Топови 183
11. Пиштољи 183
12. Калоперо, Рајо! 184
13. Расцвета се жути дренак 185
14. Титрање 186
15. Лет, гусо, лет, лет, лет 188
16. Пијаница 188
17. Маргита — гита 188
18. Пилићи 189
19. Сено, слама — зоб, зоб, зоб 190
20. Градичкање, петачење, на градове 191
1. Први град 192
2. Товар 193
3. Капија 193
4. Чепка (ракља) 193
5. Грива 193
6. Клицање (велико четири) 194
7. Туцање 194
8. Мењање 194
9. Шапа (вађење) 194
10. Гребање 195
21, Сакривање капа (кецкање) 196
22. Прстенкање 197
23. Клацкање 197
24. Иш! 198
25. Магаричкање 198
26. Даривање 199
27. Гусо, гусо, пиле моје! 199
28. Миш и мачка 200
29. Соли 200
30. Шта је то? 201
31. Зора 202
32. Пероресз 203
33. 204
34. 204
35. 205
36. 205
37. 205
38. 205
39. 205
40. 205

СТРАНА.

41. 206
42. 207
43. 207
44. 207
45. 207
46. 208
47. 208
48. 208
49. 208
50. 208
51. 209
52. 209
53. 209
54. 209
55. 209
56. 209
57. 210
58. 210
59. 210
60. 210
61. 211
62. 211

III. Игре духа 211
1. Пали пу или прасквица 211
2. Тутумишкање 212
3. Мили пу 213
4. Видиш ли? 214
5. Салата 215
6. Прсти 215
7. Кли лук, сади баба лук 215
8. Ко је шта? 216

IV. Игре за добит 216
1. Купкање 216
2. Цица — мица 218
3. Дугмићање 220

Додатак 221
Бројанице 221

III. Атанасије Петровић, — Српске народне игре из Скопске Црне Горе 227

I. Витешке игре 229
1. Превртање 229
2. Топка или шушук 229
3. Стожер 230
4. Колчићи 230
5. Камен 230
6. Рипање 230

СТРАНА

II. Забавне игре 231
1. Кукла 231
2. Гугутка 231
3. Еленице 231
4. Пилики 231
5. Крпа 232
6. Слепи очи 232
7. М'скара 232
8. Свињица 232
9. Играчке песме 233

IV. Игре за добит 234
1. Мангари 234
2. Ораси 235

Регистар 236

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИГРЕ

ОД

Д-РА ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋА

УВОД

Шта је игра

У једноме, јаким разлозима поткрепљеном, делу показао је K. Groos[1] да животиње не употребљавају сву своју мускулозну и физичку снагу једино ради добијања средстава за материјално одржање, већ да један, сувишни, део троше и за извесни индиферентни циљ, који не доприноси никакве користи, а то је да се забављају; једном речи тај се сувишни део троши на *игру*, тј. животиње се поред рада око одржања још и *играју*. Још са више разлога не може бити другојаче ни код човека, чији је физички и душвени живот узео тако пространих димензија. И у другоме свом делу, у коме говори о игри код људи, говорећи о игри са физиолошког гледишта, Groos вели:[2] „Кад је човек здрав и кад не зна шта ће са својом снагом, он почиње да пева и да подвикује, да игра и да скаче, да се задиркује," другим речима човек почиње да се *игра*. Према томе игра није ништа друго до изражавање и испољавање сувишне, непотребне, снаге, која се налази у човечјем организму. Осећање потребе за изражавањем и испољавањем те снаге могли бисмо назвати *тежња за игром*.

На истоме месту[3] наводи Groos још два схватања о игри. По једноме игра има диаметрално различити

[1] Die Spiele der Thiere, Jena, 1896.
[2] Die Spiele der Menschen, Jena, 1899. стр. 467.
[3] Стр. 467—468.

значај од овог првог, тј. игра нам, кад нас збиља живота сувише притискује, даје могућности исцрпљеној снази за одмор и разонођење. Као год што жица на цитри и тетива на луку не смеју увек бити затегнути, ако хоћемо да инструменат и оружје сачувају своју ваљаност, исто тако и човек потребује разонођења у игри. Друго схватање односи се на велико телеолошко схватање о игри. Кад посматрамо игре животиња и људи, не можемо да не дођемо до закључка, да су оне од велике важности за телесни и душевни напредак индивидуе, да су оне вежба (Vorübung) за озбиљне задаће у животу.

Према овоме све игре људске имале би као узрок: 1. изражај сувишне снаге; 2. одмор и разонођење (нпр. код старијих људи), и 3. вежба за озбиљне послове — подражавање (нпр. код деце). И према томе и тежња за игром проистицала би из ова три узрока.

Али при свем овом први узрок канда је најјачи и њега ваља и узети за најглавнији. У младости је и код животиња и код људи тежња за игром заступљена у најјачој мери, а са годинама и опадањем снаге опада и тежња за игром. Томе смо сведоци сваки дан и код животиња и код људи.[1] Тежња за игром дакле проистиче поглавито из тежње за потрошком сувишне снаге у организму.

Али исто онако као што је велика разлика између целокупног и физичног и душевног живота животиња и људи, исто је тако велика разлика и у њиховој игри. Животиња живи природним, инстиктивним, животом; човечији је пак живот заснован и на његовим душевним диспозицијама — на свести. Човек је свој живот удесио, дотерао према приликама, компликовао, дао

[1] Једна наша народна пословица вели врло згодно у том погледу „Стар нас за игру не мэри.“ (Народно Благо сакупио и издао Мехмед-бег Капетановић Љубушак, Сарајево 1888. стр. 159).

му вештачки облик. Животиња се игра по нагону, просто да даде израза својој сувишној снази и ништа више; човек је тај изражај своје снаге средио, дотерао према месту где је, према приликама у којима је, компликовао и украсио према висини своје културе, унео свога духа, те је тако игра добила различите облике, који су у много случајева достигли огромно савршенство.

Деоба игара

Тежњу дакле за игром човек изражава на различите начине, од најпростијих телесних покрета до најсложенијих и најкомбинованијих кретања тела и духа. Што је човек примитивнији, то му је и игра примитивнија, а са напретком његовим и игре су му све различитије, компликованије, шареније. Направити један шематички преглед и деобу игара од најпростијих до најсложенијих и најразличитијих веома је мучан посао, и апсолутно тачно изведен изгледа ми немогућ, јер игре, и ако најразличитије врсте, прелазе једна у другу, елементи једне врсте игара налазе се код других и обратно, те то веома отежава свако потпуно и апсолутно систематисање и деобу. Но при свем том ја сам се потрудио, да све игре сведем на неколико логичких категорија, ма да се и при овој деоби може десити да се једна игра може ставити у две или више категорија, према томе како се схвати.

Најпростије манифестације тежње за игром били би прости покрети појединих делова или читавог тела, онако као што је случај код здраве и задовољне животиње. Кад је коњ сит и здрав скаче и јури, баца се ногама, одскакује у страну итд.; пас се задовољно ваља или се ѓве са другим псом; играју се тице у ваз-

духу и рибе у води. Исти је такав случај и са човеком: здрав и задовољан човек изражава најпростије своју тежњу за игром тиме што потскакује, што се задиркује, пљеска рукама и слично. Ове су прве и најпростије манифестације тежње за игром неуређене, без плана, без ритма, тако рећи слободне и произвољне. Строго узевши то би још била животињска игра, а не људска; то би за људску игру били тек елементи из којих постаје и из којих се развија, исто онако као што је глас елеменат говора и као што је звук елеменат музике.

Док животиње остају стално на овим елементима игре, на овим неуређеним покретима тела, као простим изражајима тежње за игром, дотле је човек, имајући другојачих услова за целокупни живот и развитак даље изводио и усавршавао ове манифестације свога бића, те тако постадоше различити облици игара са различитом наменом.

Људске игре могу се делити на различите начине. Оне могу бити: *дечје* и *људске*, ако их делимо према узрасту играча; *мушке* и *женске*, према томе који их пол игра; *пролетње*, *летње*, *јесење*, и *зимске*, према добу године кад се играју.; *појединачне*, *парне* и *групне*, према томе колико их особа изводи итд. итд. Али као што рекох ни једна од ових деоба није апсолутно тачна, те то чини велику тешкоћу за деобу и систематисање игара. Ја ћу, међу тим, овде покушати да све игре поделим према томе чему служе. По тој деоби игре се могу поделити на: *I Витешке игре*, *II Забавне игре*, *III Игре духа*, *IV Игре за добит* и *V Орске игре*.

I ВИТЕШКЕ ИГРЕ

Витешке су игре оне у којима се тежња за игром испољава тако, да су телесни покрети намењени јачању или вежбању окретности тела или надметању у снази. Такве су игре: „равање“[1], „скока с мјеста“[2], „скока трчке (загонке)“[3], „камена с рамена“[4] (с места, истрке или загоничке)[5] „трчање“, „самоскока про ножа“[6] „јежа“[7], „ћуприје“[8], „сеиз-кобиле“[9], „нишана (из пушке“[10], „кољенима о дрво“[11], „халка“[12] итд.

У нашим народним традицијама често се сретамо са витешким играма, нарочито у народним песмама. Ст. Новаковић казује нам неке појединости о јуначким витешким играма у старој српској држави, као вежби за озбиљну борбу[13].

Нешто је витешких игара овде онде и забележено у нашем народу, али то још није ни из далека све што у народу има. С тога мислим да ће бити веома корисно ако испишем неколика питања, која могу послужити као пострек за скупљање и као потсећај на оно на што треба обратити пажњу при скупљању и при описивању народних витешких игара. Ова питања могу да послуже и за остале врсте игара:

[1] М. Ђ. Милићевић, Живот Срба сељака, Срп. Етногр. Зборник, књ. I. стр. 250—251. [2] Вук Врчевић. Српске народне игре, Београд 1868. бр. 85. — [3] Ibidem бр. 86. — [4] Ibid. бр. 87. — [5] В. М. Г. Медаковић, Живот и обичаји Црногораца, Нови Сад 1860, стр. 159. — [6] В. Врчевић, Срп. нар. игре, бр. 71. — [7] Ib. бр. 72. — [8] Ib. бр. 74. — [9] Ib. бр. 75. — [10] Ib. бр. 91. — [11] Ib. бр. 93 [12] Вук С. Караџић, Живот и обичаји народа српског, Беч, 1867. стр. 292—293 [13] Стара српска војска, Београд, 1893. стр. 106—116.

а) *Према добу старости играча*

1. Које витешке игре играју само деца, које само људи, које пак и једни и други?

2. Кад једну исту игру играју и деца и људи, има ли разлике у томе како је играју једни а како други, или је играју на исти начин и подједнако?

3. До ког се доба старости играју и људи, а кад престају и не играју се више? Да ли то зависи од година, здравља или од каквог догађаја у животу дотичних?

б) *Према полу играча*

4. Има ли витешких игара које игра само женскиње?

5. Да ли ту има разлике у играма деце и одраслога женткиња?

6. До ког се доба старости игра женскиње? Од чега то зависи?

в) *Према добу године*[1]

7. Које се игре играју преко целе године?

8. Има ли игара које су привезане искључиво за извесна годишња времена, или само за извесно време (месојеђе, бела недеља и томе слично)?

9. Има ли игара које се играју само дању или само у вече?

Најбоље је описивати сваку игру за себе, са тачним означењем свега што уз њу иде. Оно пак што је опште код свих или многих игара може доћи у засебним напоменама испред или после описа.

При опису игре ваља тачно означити: ко дотичну игру игра, да ли само један или по двојица, или неколицина. Ако се игра по паровима или по групама, како се бирају и одвајају парови и групе, како се одлучује ко ће почети игру. Сем тога напоменути и означити по имену све што је важно и што би требало знати.

---

[1] Деца по варошима, вели М. Ђ. Милићевић, имају неки ред којим иду њихове игре. Тако, од фебруара до априла, играју се *пиљкова*; после априла до половине маја — *клиса* и *дугмета*; од маја до јула *мете*; — од јула до септембра — *змајева*; од септембра до краја октобра — *клиса*, а преко зиме се *грудају*. (Живот Срба сељака, Срп. Етногр. Зборник I, стр. 223).

II ЗАБАВНЕ ИГРЕ

Забавне су игре оне у којима се тежња за игром испољава тако, да су телесни покрети намењени искључиво забави играча. Такве су игре: играње луткама, пуштање змаја, чигра, и различите друштвене игре које се играју забаве ради: „прстена у рукама“[1], „прстена испод филџана“[2], „прстена испод хаљине“[3] „прстена у мекиње“[4], „живо, жива ти га дам“[5], „оли купит гуску“[6], „мајмуна“[7], „Циганина“[8], „утопника у почулу“[9], „на брлину“[10], „звек за мирис или мило за драго“[11], „миловања и освете“[12], „удавати ђевојку“[13] „планинке“[14], „квочке“[15], „задужбине“[16], „мрца“[17], „продавати крану“[18], „орања“[19], „кобилице на нос“[20], „срне“[21], „кроз лишће зелено“[22], „поиграј лепи Павле“[23], „ђел-ђевојке“[24], „сијати бибер“[25] итд.

И забавне су игре где што скупљане из народа, али, како ми се чини њих је у народу (нарочито у западном делу нашега народа), највише, те би се њих имало још много скупљати.

---

[1]) Вук Врчевић, Српске народне игре бр. 1. — [2] Ib. бр. 2. — [3] Ib. бр. 3. — [4] Ib. бр. 4. — [5] Ib. бр. 7. — [6] Jb. бр. 8., [7] Ib. бр. 14. — [8] Ib. бр., 16. — [9] Ib. бр. 17. — [10] Ib. бр. 18. — [11] Ib. бр. 19. — [12] Ib. бр. 20. — [13] Ib. бр. 21. — [14] Ib. бр. 22. — [15] Ib. бр. 23. — [16] Ib. бр. 24. — [17] Ib. бр. 25. — [18] Ib. бр. 26. — [19] Ib. бр. 27. — [20] Ib. бр. 33. — [21] Ib. бр. 38. — [22] Ib. бр. 39. — [23] Ib. бр. 40. — [24] Ib. бр. 41. — [25] Ib. бр. 42.

III ИГРЕ ДУХА

Игре духа су оне у којима се тежња за игром испљава тако, да место телесних покрета долази радња духа људскога. У овим играма главну улогу игра досетљивости и пажња. Игре духа добрим делом спадају у литературу, као нпр. *загонетке, гаталице* и *варалице*[1] али спадају и у игре, јер се као бесцињни покрети духа људскога често употребљавају и као права игра. Сем загонетака, гаталица и варалица овамо сцадају још и праве игре, као што су: „омрчена“[2], „пасареле“[3], „полеће-полеће“[4], „хајвана“[5], „заната“[6], „адвоката или давуџије“[7], „тестир ти је, кажи!“[8], „украдене јабуке“[9], „чивутлије“[10], „знам што желиш“[11] „пут шта прстом гађам“[12], „јадеж“[13], „кобилице у прсте“[14] итд.

И на ове игре ваља у народу обратити цажњу, па их скупљати и описивати. Оне су понајвише у вези са поселима, седељкама и иначе скуповима при којима се може разговарати, гонетати, погађати и иначе душевно забављати.

[1] У „Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena“ књ. IX. св. 2. у чланку P. Jameršića „Narodne humoristučne gatalice i varalice“ такође се узимају гаталице и варалице као игре духа, које писац назива *душевним играма*, те о њима као о таквима и говори у овом свом чланку.

[2] Вук Врчевић, Српске народне игре, бр. 5. — [3] Ib. бр. 6. — [4] Ib. бр. 9., Вук. С. Караџић, Живот и обичаји народа српскога стр. 286. вели да се ова игра у Црној Гори зове „полетиш.“ — [5] В. Врчевић, Срп. нар. игре бр. 10. — [6] Ib. бр. 11. — [7] Ib. бр. 12. — [8] Ib. бр. 13. — [9] Ib. бр. 15. [10] Ib. бр. 28. — [11] Ib. 29. — [12] Ib. бр. 30. — [13] Ib. бр. 31. — [14] Ib. бр. 32

IV ИГРЕ ЗА ДОБИТ.

Често пута и витешке игре, и забавне игре, и игре духа пренебрегну свој прави циљ, па се изметну у игре за добит, и онда им намена челичењу снаге и забави тела и духа престане бити оно што је главно, већ постаје само споредно средство, а добит постаје оно што је битно. Такве игре у којима је добит главни циљ називамо *игре за добит* (хазардне игре).

Ма како ове игре изгледале новога датума, ипак су оне врло старе. Код Индоевропљана изгледа да је коцкање (Würfelspiel) најстарија игра ове врсте. Да ли је ове игре било још у неолитско доба не може се позитивно рећи, али већ у ведијској старини стоји коцкање као центар друштвених забава, које се вршило са великим одушевљењем.[1] Исто тако казује и Тацит о старим Германима.[2] Коцкица за игру од стаклета, кости или ћилибара налазимо у старим историским епахама, са којима је на сваки начин била у вези и даска на којој се играло. Омиров *πεσσός* (камен за игру, Spielstein) дошао је по свој прилици из семитског света, из арамејског pîsâ, pissâ (камен дашчица?)[3] И Литани, који

[1] H. Zimer, Altindisches Leben, Berlin, 1879. стр. 283. и даље.

[2] „А коцкају се за чудо, тријезни, као да је то озбиљан посао, с толиком смелошћу код добитака и код губитака, да ће за крајње и последње коцкање заиграти слободу и тијело, кад више ништа немају.“ Kornelia Tacita manja djela, Germania, preveo M, Šrepel, Zagreb, 1889, стр. 76, сар. 24.

[3] O. Schrader, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, Strassburg, 1901, стр. 785.

значај од овог првог, тј. игра нам, кад нас збиља живота сувише притискује, даје могућности исцрпљеној снази за одмор и разоноћење. Као год што жица на цитри и тетива на луку не смеју увек бити затегнути, ако хоћемо да инструменат и оружје сачувају своју ваљаност, исто тако и човек потребује разоноћења у игри. Друго схватање односи се на велико телеолошко схватање о игри. Кад посматрамо игре животиња и људи, не можемо да не дођемо до закључка, да су оне од велике важности за телесни и душевни напредак индивидуе, да су оне вежба (Vorübung) за озбиљне задаће у животу.

Према овоме све игре људске имале би као узрок: 1. изражај сувишне снаге; 2. одмор и разоноћење (нпр. код старијих људи), и 3. вежба за озбиљне послове — подражавање (нпр. код деце). И према томе и тежња за игром проистицала би из ова три узрока.

Али при свем овом први узрок канда је најјачи и њега ваља и узети за најглавнији. У младости је и код животиња и код људи тежња за игром заступљена у најјачој мери, а са годинама и опадањем снаге опада и тежња за игром. Томе смо сведоци сваки дан и код животиња и код људи.[1] Тежња за игром дакле проистиче поглавито из тежње за потрошком сувишне снаге у организму.

Али исто онако као што је велика разлика између целокупног и физичног и душевног живота животиња и људи, исто је тако велика разлика и у њиховој игри. Животиња живи природним, инстиктивним, животом; човечији је пак живот заснован и на његовим душевним диспозицијама — на свести. Човек је свој живот удесио, дотерао према приликама, компликовао, дао

[1] Једна наша народна пословица вели врло згодно у том погледу „Стар пас за игру не мари.“ (Народно Благо сакупио и издао Мехмед-бег Каметановић Љубушак, Сарајево 1888. стр. 159).

би се исто могло рећи и за игру „тура јазија“ („на под капице“[1] и за игру „шеш беш“, која се игра у нашим Новим Крајевима по варошима и у крајевима под Турцима. Играње карата, домина, туцање крајцарица („на под клечке“)[2] итд. што се где што у народу нашем нађе нова је тековина, такође туђега порекла.

Због тога мислим да би и на то ваљало обратити пажњу и разабрата, има ли у народу још каквих игара за добит, како се зову, како се играју, ко их игра, кад и где; у чему се састоји добит од њих, да ли у новцу, стварима, стоци итд. и како се зове таква добит.

Упознавањем ових ствари можда би се дошло до сазнања и решења једне карактеристичне одлике, а на име да ли можда у старини у нас, изузетно, и нема игара за добит (хазардних игара), чему у прилог може ићи околност што су праве народне игре за добит у нас врло оскудне, а исто тако и важни податак што га наводи Ст. Коренић, да код Ступничана, крај Загреба, старији и одраслији људи не познају других игара недељом и празником до картање *и то без новаца*,[3] где се дакле чиста игра за добит игра просто као забавна игра без добити. Што пак сад у нас има игара за добит можда су туђинска позајмица, која је са разних страна могла доћи у наш народ. Или можда и наш народ не прави изузетак и не одступа од толиких других и културних и некултурних народа, већ је од вајкада имао и игара за добит. Да се ово питање правилно реши потребно је много више података но што их сад има.

---

[1] В. Врчевић, Срп. нар. игре, бр. 96. са талијанском примесом која се види у речима „марки“ и „мадона.“

[2] В. Врчевић, Срп. нар. игре бр. 95. са талијанском примесом која се види у речима „марки“ и „мадона“.

[3] Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, I. стр. 129.

V ОРСКЕ ИГРЕ

Орским играма називамо оне игре, у којима се тежња за игром испољава тако, да су телесни покрети намењени изражавању људских осећаја и задовољавању човечјег осећања за лепим. Због тога су неки орску игру назвали „поезијом телесних покрета.“ Орском се игром називају ритмовани покрети тела, тј. такви покрети, које прати ритам, био он од песме или од музике. Ти су покрети уређени по извесноме такту, по извесноме правилу, чиме се тежи да се задовољи естетична страна живота. Такве су игре: кола, полке итд.

Као год и друге врсте правих људских игара исто тако и орске игре само су човеку својствене. И ако се често пута у фигури или поетски рекне да игра сунце (На истоку заиграло сунце), звезде, вода итд., то не може имати ово значење. Па и животиње кад се изуче могу ићи по извесноме такту (тј. играти, нпр. коњи, медведи, слонови, пси итд.), али је овде потпуно нешто друго, овде је дресура *без тежње за игром* и без душевног задовољства и осећања, исто онако као што животиња не осећа ни накит, ни шарање, ни украшавање, којима је човек улепшава.

Кад је човек здрав, добро расположен и весео не може у довољној мери речима да изрази своје осећање, већ то чини и иначе само његово биће, очи му саме по себи добијају особити израз, несвесно певуши, а ход му се оживљава; на место мирног хода долази скакутање,

веселом покрету ногу придолази подизање руку и нежни покрет целог тела — он почиње да *игра*. Тако и данас постаје орска игра, а тако је постајала и код предака данашњих нараштаја. Кад уз ове елементарне покрете дође још и такт, који их регулише и управља, онда је то тек права орска игра. Орска је игра дакле тактом регулисани телесни израз људских осећаја. Другим речима, као год што је песма постала из осећајем потенцираног говора,[1] исто је тако орска игра постала из патентичног осећајем потенцираног покрета.

Постанак се дакле орске игре губи у дубокој старини онога доба, кад је човек осетивши потребу за орском игром, могао њоме да испољи (изрази) тежњу за игром. И као год што се не може знати доба постанка језика, или поезије, или музике, исто се тако не зна ни време постанка орске игре; а кад је већ постала, она је са културом људском напредовала, гладила се и улепшавала. Митолошке приче о томе, да су орске игре пронашли богови или музе (нпр. Терпсихора у грчкој митологији) само су поетске приче и ништа више. Може бити говора само о творцу ове или оне уметничке орске игре, али и то се зна само на већем ступњу културе људске, а творци су појединих народних орских игара, исто онако као и творци народних песама, потпуно непознати.

Да би се уредили телесни покрети у орској игри уведен је још од најстаријих времена извесан *ритам*, извесни удари, који су давали звук, по коме су вршени телесни покрети, као што је нпр. пљескање рукама, ударање дрвета о дрво, или метал, или разапету кожу. Такви ритмични звуци били су довољни да задовоље

[1] Код Аустралијанаца говор и певање не могу се оштро одвојити једно од другога. Њихов говор у афекту непрестано прелази у песму, при чему висину одређује њихов осећај. Радост, гнев, по Grey-у чак и глад, покрећу их ка певању. (F. Ratzel. Völkerkunde I, 1894. стр. 320.).

потребу при игрању код многих некултурних народа, а многима су још и данас довољни.[1] Ускоро је уз ово придошла још и *музика*, која је ритму, који је долазио од удара, давала извесну *мелодију*, да би се тиме уздигла воља за игром и да би се игри дала извесна садржина. На тај начин постаде *музика за игру*. Али од најстаријих времена мелодија није само свирана, већ су се у њу још и речи уметале, те је певана. Тако постадоше *песма за игру*, тј. ритмично изговарање речи. Код многих некултурних народа сваку игру још и данас прати песма. Код индоевропских се народа веза између песме и игре види на читавом низу примера, као што су: грчки *χορός* и *μολπή* (: *μέλπω*, етимолошки још необјашњено), општегерманско-готско laiks, старо-северно, leikr, англосаско lác старовисоконемачко leih[2] у чијим значењима су песма и игра нераздвојно стопљени појмови.

У даљем развоју орске игре отишло се још даље, уношени су нови инструменти, чинила се комбинација покрета људскога тела, међу којима је удешавана хармонија, те се најзад игра узвиси до тако одличнога положаја, који данас у царству уметности, у свету, заузима.

* * *

Орских игара има различите врсте. F. M. Böhme[3] дели их овако:

а) Према циљу и садржини дели их на: *религиозне ратне, позоришне* и *друштвене игре*, према томе да ли изражавају религиозно осећање, или јачају ратнички дух, или износе леп облик или изражавају весело ра-

[1] Аустралијанци се нпр. још и данас служе тим начином ради давања такта у игри. (F. Ratzel, Völkerkunde, I, 319.)

[2] R. Kögel, Geschichte der deutschen Litteratur bis zum Ausgange des Mittelalters, Strassburg, 1894. I, 1., стр. 7. и даље.

[3] Geschichte des Tanzes in Deutschland I, Leipzig, 1886., стр. 3—4.

сположење. У западним хришћанским земљама су религиозне игре ишчезле, и само је још процесија (литија) остатак од њих, на истоку пак има више остатака. О ратним се играма говори још само у песми, а војнички су маршеви још последњи остатак од њих. Али још постоје, и то врло унапређене, позоришне игре, које изводи по уметничким правилима за то изучени персонал. Исто тако живе и друштвене орске игре ради задовољавања играча, који их сами изводе.

б) Према врсти покрета разликује: *игре у ходу* (где спада и маршираље) и *игре у скакању*. За тим игре при којима се ступа у напред, или при којима играч остаје на једноме месту и окреће се у круг, као што је нпр. код турбијона у балету, или код дервишких игара.

в) Према броју играча може бити: *соло*, кад игра само један играч или само један пар, *у групи*, кад игра мали број парова, нпр. код кадрила, или противно томе *игра у хору* (оро) или *у кругу* (коло). Ова пак игра може бити према свом облику *шупље коло*,[1] кад се ред играча ухвати за руке и образује круг и идући или скачући покрећу се, понајвише по такту песме или музике; или круг може бити отворен, те се образује ред (колона), тако да су играчи и играчице у паровима или подељени једно од другога, и крећу се час у правој а час у змијастој линији. Са свим су нешто друго *кружне игре* које се састоје у томе, што играчи при игрању иду у округ (обилазећи), али се при томе сваки пар засебно окреће. Овим играма припадају све немачке друштвене игре.

г) Према карактеру игре могу бити *озбиљне* (сериозне) и *веселе* (жовиалне). Ове су последње најстарије и на сваки начин најраспрострањеније.

[1] Тако га назива Вук Врчевић, Српске народне игре, Београд 1868, стр. 30.

д) Према такту има игара у *правом такту* (нпр., шотиш. полка, галоп) у *неправом* или тродеоном (нпр. лендлер и валцер). Као готово изумрли куриозитет налази се старих игара у *променљивом такту*.

е) Према степену развитка може се говорити о *сељачким* (народним) играма, које сам народ у селу или вароши без икаквог упуства, сам од себе, учи и по некад врло вешто игра, и о *уметничким* играма, које се не могу изучити без учитеља, какве се нпр. игре виђају на балама и отменим баловима.

Најсавршенија је игра *балет*. То је сценична представа извесне радње пантомимом и игром уз пратњу музике.

Орских игара је било од како је човечанства у у свију народа и играће се докле света траје. Али сваки народ, у пркос свој мешања и утицаја са стране има својих игара, у којима се изражава његова сопствена природа и у којима се огледа његов сопствени карактер. Ове карактеристичне игре зову се *националне* или *народне игре*. Тако нпр. имамо: француских, талијанских, немачких, српских итд. народних игара.

Орске игре у старини

Напред је речено да је орска игра постала из патетичног осећајем појачаног покрета тела. Али и ако је такав њезин постанак, ипак различити индоевропски језици, у овом погледу имају различитих назива за игру. Следећа табела назива представља нам ову разлику очигледно:

санскритски rghâyati „тресе се, бесни“ — грчки *ὀρχέομαι* „играм.“

литавски ź ãras „извесна врста хода“ — грчки *χορός* „оро“, „коло“.

санскритски kû'rdati „скаче, поскакује“, средњевисоконемачки schirze „весело скачем“ — грчки *σκαίρω* „играм.“ (и поскакујем), *κόρδαξ* „игра“.

грчки *ἅλλομαι* „скачем“, латински salio, томе слично — salto „играм“.

санскритски rê'jatê „љуљам се, бесним“, литвански láigyti „дивље оптрчавати“, готски láikan „скакати, скакутати“ — готски láiks „игра“.

санскритски dhû „колебати“, грчки *θύωμαι* „беснити“, старовисокомемачки tûmalôn „посртати“ — старовисокомемачки tûmôn „играти“.

санскритски ránhatê „журити“, ириски lingid „скакати“, lèimm, кимријски llam „скок“ — кимријски llemmain „saltare“.

санкритски rinkhati „лагано се креће“, грчки *ῥιχνοῦσθαι κινεῖσθαι ἀσχεμόνως* — ириски rincim „играм“.

авестијски sačâite „мимо пролазити“, готски skêwjan „ићи“, ириски scuchim „одлазити“, старословенски скокъ „скок“ — литавски szõkis „игра“, szôkti „играти“ (и скакати).[1]

Из овога се факта може закључити да се у старо индоевропско правреме још није осећала никаква потреба да се појам свечаних и осећајем појачаних покрета издвоји особитим речима од појма игре, из простог разлога што се још не беше навикло да се обични покрети и покрети у игри, у којима беше већ и ритма сматрају као нешто засебно.

Исто су тако у области појединих језика исти изрази за дуго означавали идење, скакање, њихање и играње. Како би се иначе у римској језичној области име salii (играчи), који су јамачно ритмично скакали

[1] O. Schrader. Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, 1901, стр. 847—848.

(tripodare: *πούς ποδός* дакле tripudiare?) изводило од salio а не од salto. Но и друге у горњој табели наведене речи за орску игру употребљаване су у општијем смислу.

Па ни код Словена изгледа да није било другојаче, отуда у словенској старини познате речи *плес* и *плесати*, које су још и данас раширене код Пољака, Руса и делимично код Чеха и Хрвата нису данас заједничке свима словенима. Чеси употребљавају више реч *tanec*, Срби *игра*, ма да међу Србима није непозната ни реч *танац*, итд., што значи да ни у словенској заједници не беше још издвојен појам за игру са оштро одређеном речи за тај појам, која би се до данас очувала као заједничка словенска. Томе у прилог иде и та околност што се у српскоме, чак *једноме*, језику реч *игра* употребљава и за појам Tanz-a и за појам Spiel-a.

О почецима орске игре код индоевропских народа, при данашњем стању претходних радова о томе, не може се знати ништа тачније и детаљније. Поједине врсте орских игара су се, као год и разлике у ношњи, фризури и др. задржале код појединих народа као националне особености, којима су суседни народи радо подражавали. Треба се само сетити данашњих „шотиша," „полке," „Франсе" итд. па ће се одмах видети какве националне игре радо иду из народа у народ.

Какве су биле прве словенске орске игре данас се не може тачно рећи, али да их је било ствар је ван спора. Dr Čeněk Zibrt у своме делу у коме говори о развитку игре у Чеха[1] вели: Из многих навода речи „плѣсати" у старословенским споменицима јасно је да су стари Словени познавали што је ова

[1] Jak se kdy v Čechách tancovalo, Прат 1895. стр. 2—3.

реч обележавала и да су играли још у најстарија времена. Важно и занимљиво сведочанство дају нам о томе три места у Улфилову готском преводу Библије са грчкога језика, где је грчка реч за орску игру преведена речју „plinsjan“ [1] О пореклу ове речи водила се дуга распра. Обично се веровало језичарима који тврде [2] да је готски назив за орску игру „plinsjan“ постао из словенске речи „плѣсати.“ Овај појав показује да су пред крај 4. века после Христа (Улфила је умро 381 год.) Готи већ били примили од Словена назив за игру.[3] Овим само по себи излази да су Словени тада већ познавали орску игру, па било да је она била саставни део многобожачког богослужења, било да је била друштвена забава.

О свирци и орској игри код Словена има различитих помена у туђим и словенским споменицима. Из ових се пак јасно види да су Словени волели музику, да су познавали разне врсте инструмената и да су свирање пратили песмом. То са свим јасно сведочи и словенска народна музика и народне песме, од којих многе, поред разних промена које су постале у току векова, и данас сведоче својим неоспорним карактеристичним знацима о своме давнашњем домаћем пореклу. В. Јагић у своме чланку „Gradja ra zlovensku narodnu poeziju[4] наводи збирку доказа о музици и певању у Словена. Из извештаја арапских путника види се да су Словени у X веку свирали у гусле, у осмоструну харфу, пиштаљку. Исто су тако и код византијских писаца забележени разни подаци о словенској свирци као нпр. код Теофилакта, Константина Порфирогенита и др.

[1] Еванђ. Мат. 11., 17.: „plinsidetuth“; Еванђ. Мар. 6., 22.: „plinsjandein“; Еванђ. Лук. 7., 32.: „plinsidetuth.“

[2] F. Mihlosich, Radices linguae, slovenicae Lipsiae. 1845. стр. 65,

[3] G. Krek, Einleitung in die slavishe Literaturgeschichte. Akademische Vorlesungen, Studien und kritische Streifzüge, друго изд. Грац, 1887. стр. 258.

[4] Rad jugoslovenske akademije књ. 37., стр. 33. и даље.

Све је пак ово у непосредној вези са питањем о орској игри код Словена у рано доба. Од западноевропских помена заслужује особиту пажњу онај податак у коме Ерменрикус Лугиензис, у IX веку, изрично спомиње *Словенина играча* (: tu psalterium arripe puto non alicuius mimi ante ianuam stantis sed neque sclavi saltantis) из чега Јагић[1] мисли да би се дало закључити да се у оно доба често виђало по Германији Словена, који су уза свој народни инструменат (можда и гусле) играли и певали; но да ли су се они с том својом музиком по варошима показивали, или је на други који начин Ерменрик дознао о њиховој играчко-музичкој наклоности, из овога се не да разумети. Исто тако и по словенским споменицима налазе се расејани ситни подаци који сведоче о словенском одушевљењу у музици, о орској игри, као што је то случај код пољских хроничара.[2]

Довде наведено допуњујемо једном сликом староруских свирача и играча, како су представљени на црквеним фрескама из XI века у Кијеву.[3] Један свирач ту свира у инструменат налик на харфу, двојица трубе, а остали по свирци поскакују, при чему један од играча свира у флауту, а други удара у металне тасове. Покрете и одело трудио се сликар да представи својом кичицом доста верно, маљиво и природно. Овај нам стари драгоцени споменик помаже како да замишљамо примитивну орску игру код Словена у XI веку.

Колико је познато других слика орске игре у Словена у најстарије доба нема. Из простих пак напомена о орској игри код Словена у то најстарије доба не можемо створити јасну представу. Због тога нам

[1] Jbidem, стр. 56.

[2] Dr. Čeněk Zibrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo стр. 3.

[3] Види слику и њезин опис у поменутој књизи Č. Zibrt-a, стр. 3.

не остаје ништа друго до домишљање, које ћемо овде извести.

Изгледа да је *коло* не само код Европљана, но у опште, најстарији облик орске игре.[1]

Деца, која у многоме представљају прелазно доба ка зрелости не само у животу већ и у култури, верно чувају у својим играма трагове и остатке кола. Поред осталих E. Tylor је показао како се дечје игре нехотице вековима задржавају у народноме предању као преживели остаци културе, у којима се после многих векова види начин живота, обичаји и забава зрелих људи из прастарих времена. Ако загледамо на неке дечје игре у Словена[2] ми ћемо запазити да су оне, исто тако као год и дечје игре других народа, старога порекла и да целокупном својом битношћу личе на орску игру, забаву, при којој се круг играча креће одређеним покретима, при којима се пева. Отуда можемо извести да су неке од ових дечјих игара преживели остаци из старих времена, као забава, која је тако рећи нехотице, сачувала почетно доба орских игара.

Сем тога и други нас подаци упућују на коло као на најстарији облик орске игре. Тако подаци о орској игри у почетку средњега века казују нам да су нпр. Лонгобарди ишли у *коло* певајући. Немачки испитивачи Rochholz[3] и Böhme[4] посматрајући трагове најстарије

[1] „So scheint besonders das Tanzen im Kreise oder in Reihen für die frühesten Zeiten charakteristisch zu sein" (Der Tanz von Dr. Karl Storck. Bielefeld und Leipzig. 1903. стр. 3.).

[2] Такве су н. пр. наше дечје игре: „Коларићу, Панићу!" (Дечје игре и декламације приредио Ст. Николић, Београд 1891. стр. 22.). „Шаун пасе", „Калопер-перо, Јело", „Јеж", „Да плетемо ситно коло" и т. д. (Дечје игре, приредили Кат. П. Шарчевића и Ст. Ј. Николић, Београд, 1902. стр. 22., 26., 27., 28.).

[3] Alemannisches Kinderlied und Kinderspiel. Leipzig, 1857. стр. 370.

[4] Geschichte des Tanzes in Deutschland, 1886. стр. 13—14.

орске игре (Tanz: дошли су до закључка, да се стари подаци о начину играња, о ступању играча који су били поређани у кругу, о корацима напред и назад, десно и лево и томе слично, под звуцима песме праћене музиком, потпуно слажу са орском игром, до сад познатом онде, где је народ био затворен од утицаја новачења и напретка културе, и да су у свему налик неким данашњим дечјим играма, које прате нескладни покрети и песма. Као пример наводи Böhme[1] како су играли, а и данас играју становници острва Фароер. L. Debes у књизи изданој 1673. год.[2] вели да ови острвљани играју о Божићу и о свадбама нарочиту просту игру, при чему друг друга ухвати за руку и певајући стародревне песме крећу се у наоколо. Данас по најновијем извешћу тамо склопе круг људи и жене и певајући ступају три корака лево, три корака десно, за тим мало постоје, па се погну у страну, па се опет покрећу као и мало пре. Овој је игри слична игра Исланђана, која је такође старог порекла и која се зове Vikivaka. Како је пак изгледала ова игра показује нам слика извађена из дела Olaus-a Magnus-a, коју је Č. Zibrt донео,[3] где је дрворезом представљен начин како су се људи и жене скупили у коло и окрећу се лаганим покретом по такту песме и свирке. Ове песме Исланђана опевају дела славних предака. Из овога изводи Böhme да су орске игре многобожачких Германаца биле *коло*.

Аналогија нас наводи на мисао да је и код Словена најстарији облик орске игре било *коло*. На ову нас мисао наводи још једна ближа и непосреднија околност, а то је та што се југословенско „коло“, великоруски „хоровод“, белоруски „корвод“, пољске игре о

[1] Ibid. 14.
[2] Jb. 14.
[3] Jak se kdy v Čechách tancovalo, стр. 5.

Ивању-дне слажу у облику и извођењу, те представљају словенски најстарији заједнички облик орске игре.

Код свију се Словена није очувао овај стари облик орске игре. Томе ће бити узрок, на сваки начин, туђински културни утицај, који је код неких Словена било потиснуо било истиснуо првобитни словенски начин играња. Č. Zibrt наводи изриком за Чехе овај узрок: што су били уплетени у културни развој западноевропски како својим географским положајем, тако и утицајем политичких интереса, па ипак, вели, „вероватно је да се и код Чеха као и на другим местима развила орска игра (tanec) из сличних елемената онима, чији се одјек види у југословенском колу, у дечјим играма, и који се слаже са подацима о начину старог играња у опште и који је и данас познат код народа међу које није допро јак новотарски утицај.“[1]

Према овоме, и ако о овој ствари треба још дуго и дубоко испитивати, може се рећи да је наше коло прастари тип орског играња и може се сматрати као клица доцнијих и садашњих словенских орских игара.

Да ли се код Словена у старо доба развио још какав облик орске игре сем кола не може се за сад још ништа рећи, али из облика играња неких народних религиозних игара, које су се још и до данас очувале, као што су краљице, лазарице, додоле итд. изгледа као да је игра у колу била гдешто постпено замењена игром појединаца, у двоје у четири.

[1] Jak se kdy v Čechách tancovalo, стр. 9. — Људевит Куба вели: „Занимљиво је да се и у Чеха сачувало коло и то у дечјим играма. Прије је нема сумње играо читав народ, но од давнине је то оставио дјеци.“ Неколико пак редака пре тога вели да се траг од негдашњег кола у Чеха сачувао још у изразима: „pojd'me do kola“ (хајдмо у коло), „již je v kole“ (већ је у колу). Zborik za narodni život i običaje Južnih Slovena IV, стр. 168.

Орске игре у Срба

Од ових општих напомена о орској игри код Словена прелазим на орске игре у Срба, које, пошто су поникле из заједничког словенског врела, имају у себи у почетку, па до некле и доцније, заједничких црта што се тиче циљева којима су служиле, и ако су српске орске игре у застоју према орским играма северних и западних Словена.

Према томе каквој потреби орске игре служе мислим да их је најбоље поделити у 1. *Религиозне игре* које служе томе да изразе религиозно осећање и 2. *Светске игре*, које изражавају весело расположење и задовољство у обичним, веселим, приликама у животу.

1. Религиозне игре

Код старих народа не беше никаквог одавања поште боговима без свечаних церемонија и без *игара*. Игром и песмом вршаху стари Инди своје обичаје приликом празновања сунца, кад девојка са пуним крчазима играше око ватре и певаше, у чему је H. Oldenburg[1] видео прастаре чини за кишу. Игром прослављаху Египћани Бабустиа и службу Озирису. Игром празноваху Персијанци празник Митра. Левити у старих Јевреја играху своје игре, и у опште у Јевреја религиозна игра беше веома честа и врло омиљена ствар.[2] У првој књизи о царевима у глави 18., стих 26. казује се како 450 пророка феничанског бога Вала узеше јунца кога им пророк Илија даде „и приготовише и стадоше призивати име Валово од јутра до подне, говорећи: Вале, услиши нас! Али никаква гласа, ни кога да одговори. *И скакаху око олтара који начинише.*“

[1] Die Religion des Veda. Berlin, 1894. стр. 445., 507.
[2] Dr Karl Storck. Der Tanz. стр. 8—10.

У Омирово доба вршиле су се у част умрлих приликом погреба утакмичке игре. Ахил даје у част палог Патрокла игре, као што су вучење кола, песничање, борба у колу, трка, борба мачевима.[1] Једна од главних спона које везиваху грчка племена у целину беху *јавне игре у част богова*, које у доба цветања грчкога народа беху посвећене коме од великих богова; тако игре у Олимпији беху посвећене Зевсу, на Истму Посејдону итд.[2] Свечаним играма пропраћаху Грци и свој празник Панатенеа. Мале Дионисије, земаљски празник вина, прослављаху се маскарадама и позоришним играма, у почетку грубо, а за тим отменије и свечаније. Велике или градске Дионисије беху празник посвећен пролећу, које је Пизистрат изводио са особитим сјајем, играњем кола и сличним, из чега се развише трагедије и комедије.[3] Код Римљана приликом вршења култа беше сценичних представа и циркуских вежбања. Ове игре, вршене са великом помпом, беху привезане за жртве и жртвене оброке и беху посвећене Јупитеру. Аполону су се игре држале још од другог пунског рата, као богу који дарује победу над непријатељима. Почетак новог века прослављан је врло раскошно и са свечаним играма (ludi seculorum). Но и сваке године беше светковина играма. Ово беше најпопуларнији и најомиљенији део култа[4] У Римљана саставни део култа беху и *ludi romani*, игре у циркусу у част богова и са њима привезане богате жртве и жртвене гозбе, а исто тако и сјајне литије у којима се симболи богова ношаху у свечаној помпи са Капитола у циркус.[5] На гробовима богатих Римљана беше и посмртних игара.[6] Код Рим-

[1] Conrad v. Orelli, Allgemeine Religionsgeschichte, Bonn, 1899. стр. 586
[2] Ibip. 590.
[3] Ibid. 628.
[4] Ibid. 682.
[5] Ibid 650.
[6] Ibid. 683.

љана беше тако рећи свештеника играча (salii), да би празновање било што свечаније. Важан је остатак играчке песме браће Арвала (arvales fratres), свештеничке колегије од 12 чланова, коју је, мисли се, још Ромул установио и која је обилазећи 15. маја око варошких жита певала призивајући ларе и Марса и приносила жртве. — Игром са маскама врше будистички свештеници ламаити своје религиозне обреде. Игром појачавају дервиши свој религиозни занос. И само Хришћанство чувало је игру у својим религиозним обредима до VIII века, од чега се делимични остаци виде још и данас у севиљској катедрали за време ускршњих празника.[1]

Код данашњих примитивних народа, који својим животом представљају старо доба данашњих културних народа, религиозна игра има особити значај и огромну вредност. Код америчких староседелаца игра је нека врсте свете пантомиме, која прати, а можда чак и замењује, говор да би се боље изразила и представила у осећајном облику мисао, жеља и осећање оних који се моле. Игра код њих долази у оне различите напоре, које човек чини да би се сједињо и осетио да се сједињава са предметом своје религије. За америчке староседеоце није у игри само акт обожавања, већ је она знак, па чак и чаробно средство, да се створи жељени ток стварима, које се намеравају предузети. Тако се тамо пре но што би се пошло у лов играју мимичне игре, имајући непрестано на уму добит од лова. Америчко племе Нутка има игру морског прасета, која се игра пре поласка у лов на ову животињу. Тамошње племе Мандана има игру бизона, која се и ра увек кад чопори дивљих бизона отиду тако далеко, да се не зна да ли ће их више наћи. Исто тако племе Сију

[1] J. Deniker, Les races et les peuples de la terre, Paris, 1900. стр. 244. Karl Storck, Der Tanz, стр. 28.

пре поласка у лов на медведе игра игру медведа. Извесна племена у Африци имају игру горила.[1] Ramseyer и Kühne[2] описују један годишњи празник у Кумаси, престоници Ашанта, овако: „Први човек који се приближи кући краљевој буде од једном шчепан и исечен на комаће. Један му узме прст, други руку или ногу. Онај који успе да му се дочепа главе почне да *игра*, љубећи је у уста, смејући јој се и ругајући јој се, најзад је обеси о врат, ако је не би држао у зубима. После подне је на томе месту игранка ратника.“[3] Примера религиозних игара у старих и данашњих некултурних народа могло би се навести још огромна маса.

Није могло бити другојаче ни код некултурних или полукултурних предака данашњих европских народа. Стари Германци на сваки начин имађаху свечаних религиозних игара, које су вршили у светим луговима, кад под жубором старих храстова обожаваху своје богове и у њихову част палише ватре по бреговима. Германцу беше при његовим *жртвама и гозбама* игра тако потребна да је игру и жртву звао истим именом (leich, англосаксонски lac).[4]

Већ по самој аналогији није могло бити другојаче ни у словенској и српској старини. И Словени су приношали жртве својим боговима, које су биле праћене гозбом и *игром*. Л. Леже говорећи о приношању жртве у Словена наводи ово место из Хелмхолда: „Скупе се људи и жене с децом и приносе својим боговима на жртву волове, овнове, а исто тако и Хришћане. Они сматрају да богови нарочито воле хришћанску крв. После тога свештеник прелива жртву крвљу. Кад се тако

[1] A. Reville, Les religions des peuples non-civilisés, I, Paris, 1883., стр. 267.—269.

[2] Quatre ans chez les Achantis, 1876., стр. 278.

[3] Навод у A. Reville-a, Les religions des peuples non-civilisés, I, стр. 48.

[4] F. M. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, стр. 8.

по обичају сврши чин преливања жртве, онда сав народ поседа за богате столове, једе, пије, па се за тим весели и *игра*.“ [1]

Приликом сахрањивања или спаљивања мртваца иди иначе као се слави помен умрлих био је, а и данас је код многих некултурних народа, обичај да се гости, *игра* и пева. Колико је такав обичај био укорењен код европских народа, док беху многобошци, показује низ забрана од стране хришћанске цркве, по којима су остаци многобожачких жртава и погребних светковина били оглашени за ђаволске. У VIII веку забрањује Регино певање ђаволских песама над мртвима, збијање шале и игре. Карло Велики забранио је 785. год. у Падерборну смртном казном да се на гробивима умрлих чине гозбе, пева и игра. Забране исте врсте поновио је римски синод за време папе Лава IV, око 850. год., а две године доцније оглашује надбискуп Хинкмар у Ремешу пијанке, коцку, играње играчица и машкаре при свечаностима у част мртвих за ђаволске ствари. Доцније је на концилу наређено да се мртваци сахрањују са поштовањем и богобојажљивошћу, да се при томе никоме не допушта певање ђаволских песама и играње, које су измислили незнабошци надахнути ђаволом.[2]

Арапин Ал-Бекри из XI века (умро 1094. г.) забележио је о Словенима да се *радују и веселе при спаљивању мртваца*.[3] Овакви су се весели обреди одржали код Словена и онда кад су примали Хришћанство. Код Чеха су нпр. овакве погребне свечаности трајале за дуго после покрштења. Чеси се, вели Č. Zibrt, нису

[1] Л. Леже, Словенска Митологија, превео Рад. Агатовић, 1904. стр. 183. до 184.

[2] Č. Zibrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo, стр. 12.

[3] Купникъ и баронъ Розенъ, Извѣстія Ал-Бекри и другихъ авторовъ о Руси и Славянахъ. Спетербургъ, 1878. II, стр. 55.

могли одређи ових наслеђених погребних свечаности и нису могли да се одмах навикну на хришћанске обреде.[1]

И ако немамо непосредних података о погребним играма код Срба, ипак и аналогија и неки остаци у народу то наговештавају. У српској народној песми „Женидба Милић Барјактара" казује се, како сватови кад видеше да је умро Милић

Наопако копља окренуше,
Наопако *коло наведоше*,
Жалостиву пјесму запјеваше;
Сабљама му сандук сатесаше,
Нацацима раку ископаше,
Сарањише Милић Барјактара.[2]

Говорећи о паштровскоме нарицању Вук Караџић вели: „Паштровићи дакле једини, колико је мени познато, имају нешто постојаног нарицања у стиховима, које жене од рода покојникова, *ухвативши се за руке као у колу над њиме поклањајући се запјевају:* сваки се стих запијева по два пут: једна жена као *коловођа* почиње а остале јој помажу, изговарајући за њом кад по други пут запијева само последњу стопу од стиха *(као што се у Хрватској и Далмацији и у колу пјева.)*"[3]

---

[1] Jak se kdy v Čechách tancovalo, стр. 12

[2] Српске народне пјесме скупио Вук С. Караџић, књ. III, Београд 1894. стр. 504.—505. У народној песми „Сестра Иван-капетана" означава „коло наопако" такође жалост:

Кад се Сењу примакоше близу,
Ал' Анђуша коло уфатила
У зелену Иванову башчу.
Кад сагледа Нукић-барјактара (кога је волела)
Свезаније руку наопако,
Ће га пуче зекан од метдана,
Онда Анђа *коло окренула*
Окренула коло наопако.

(Српске нар. пјесме скупио В. С. Караџић, књ. VI, 1899. стр. 433).

[3] Српске народне пјесме, књ. I, Београд, 1891., стр. 90.

У алексиначкој Морави глагол *испојати* не значи само испевати, већ има и преносно значење: *испојати песму* некоме, или *испојати* некоме за душу значи учинити му зло: ја ћу да му *испојем песму*, или ја ћу да му *испојем за душу* значи: ја ћу да га убијем, да му смрсим конце, да га упропастим, што би можда могло да се односи само на самртну песму. Овако би се можда могле тумачити и речи, *запевати*, *запевка* и *запевање* (што значи кукање) као песме које се певају над мртвацем. Па и речи *опело* и *опевати* мртваца можда су траг некадашњег певања над мртвим, са којим је на сваки начин ишла и игра.

И у другим приликама играле су све религиозне игре код старих Словена и Срба.

У Европи беше некада врло раширено прослављање летњих светојованских празника *играњем око ватре*, па тога беше и код Словена. Код Чеха[1] се ово прослављање одржало за дуго и после покрштења. У једноме рукопису из XIV века који се чува у волфенбителској књижници има белешка о старочешким светојованским обичајима. Трагови тога прослављања очували су се и у Срба. Вук С. Караџић у Српском Рјечнику код речи крйјес има овакво објашњење: „(у Хрв.) ватра што се ложи у очи *Ивања дне*, у очи Видова дне, Петрова дне и у очи Ђурђева дне, das Johannisfeuer.“ Исто тако у околини Преспанског Језера има пуно обичаја, који се врше око Ивања дне и који потсећају на ово прослављање.[2] Најзад у свима српским крајевима има трагова некадашњих обичаја и Ивању дне.

Прослављање жетварског празника такође је праћено игром. Немци у Марки још и данас имају остатак старог жетварског незнабожачког празника, то је тако звани Vergôdendels-struss, реч која је састављена

[1] Č. Zibrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo, стр. 11.

[2] Ј. Николић, Годишњица Николе Чупића, књ. XXIV, стр. 250—258.

из Fro-Godendel-struss и од речи до речи значи Herrn Wodans Antheils-Strauss. То је руковет класја који се оставља на њиви неожњевен, и тек се онда пожње са великим свечаностима од стране жетелаца, кад се све остало пожње. Исто су тако радили сељаци у Мекленбургу до најновијих времена, тј. остављали су један мали део жита непожњевен, па су жетеоци око њега *играли и певали песме богу Водану.*[1] У курској и веронешкој губернији у Русији оставља се и сад на свршетку жетве по једна прегрш везаног класја у част пророка Илије. То се зове везати браду Св. Илије.[2] Исти обичај постоји и у Срба, где се у свакој њиви, нарочито кад се жање пшеница, оставља на крају једна прегрш класја *за свеца.* У Алексинцу и Соко Бањи кад се жање, последњих од прилике тридесет струкова не везују се у сноп, већ се оплету, оките цвећем и носе кући; кад буде време сејању жито се из њих помеша са семеном па се посеје. Остављени струкови зову се *божја брада.* И последња необрана гаца у винограду исто се тако зове. Ч. М. Тодоровић, учитељ из Сремчице вели, да у ваљевском округу постоји обичај под именом *намиреница* „који се састоји у извесним церемонијама, свечаностима и молитвама по свршетку жетве.“[3] У нашем народу постоји маса песама које су специјално жетелачке. Све ово што поменух биће да су остаци старог жетварског празника и култа, којом је приликом уз песму по свој прилици било и религиозних игара.

Сем овога још и многи остаци у Срба, који и данас трају, трагови су наших старих многобожачких религиозних игара. Додоле, лазарице, краљице, крсто-

[1] F. M. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, стр. 9.

[2] Л. Леже, Словенска Митологија, превео Р. Агатоновић, стр. 79.

[3] М. Миловановић, Философија и наука, књ. VI (другога кола), Београд, 1904. стр. 22.

ноше, заветине остаци су старих религиозних игара, које су се некада вршиле, па су се и до данас одржале.

Најзад и већ онакажени трагови, који су при изиздисају, и који се једва назиру, потсећају на старе религиозне игре, нпр. *Ђерман.*[1]

И ако све ово не може да даде јасну слику наших народних религиозних игара у старини, а оно нам бар казује њихову егзистенцију, која је тада била у пуном јеку.

*

Тако је од прилике било пре увођења Хришћанства. Но са увођењем Хришћанства све је почело узимати другојачи вид. Хришћанска се религија трућаше да потисне или истисне старе незнабожачке религиозне обреде и да их или својима замени или у своје преобрати. Но то не могаше бити нагло, од једном, јер многобожачка религија и све што иђаше с њом беше у чврстом јединству са бићем народним. Између осталога први проповедници Хришћанства имали су великих тешкоћа и са игром, која код многобожаца беше чврсто укорењена као саставни део њихових религиозних обреда. Знајући да многобошци врло много полажу на своје обреде и да би потпуним искључивањем тих обреда нашли мало поборника за Хришћанство, опрезност им налагаше да се неки незнабожачки обичаји, литије и игре, одобре и у хришћанској вери и цркви. У неким особитим значењима појединих израза у Св. Павла нађе се, *да је играње приликом службе Божје допуштено*, и Гргур Тауматургос епископ неоцезарејски у половини III века (од 244. год.) уведе игру са свим, те постаде саставни део хришћанских црквених свечаности, само је при свадбама била забрањена.

[1] „Карацић" за 1901. год. стр. 205.

У старим хришћанским црквама (нпр. у Риму) може се и данас видети узвишено место, хоје се зове хор (Chor), који беше одвојен од осталих делова цркве и озидан као неко позориште. На њему вођаху свештеници о великим празницима, доцније и сваке недеље своје *свете игре*. Вођи у овим црквеним играма беху сами епископи и називаху се *Praesul* (Vortänzer, коловођа).

Игре првих Хришћана беху часне, учтиве и пуне пристојности и побожности. Празнична весеља посвећена Богу вршила су се обично у великим варошима, где су становали епископи. Ту су се скупљали Хришћани и водили своје побожне игре улицама до гробова мученика на отвореном пољу. Теодосије (Hist. Eccl. c. 27.) приповеда о првим Хришћанима у Антиохији да су играли у цркви и код гробова мученика. Људи и жене никад не играху заједно, већ сваки пол имађаше својих засебних кола. При свима побожним радњама тадашњих Хришћана људи беху засебно а жене засебно; у цркви жене стајаху на црквеном хору, који беше ограђен решеткама, да се не би могле видети; и да би све ишло часно и побожно, све беше увек под надзором епископа и свештеника. Најревноснији и најврлији Хришћани скупљаху се ноћу пред црквеним вратима на бденија, ту певаху песме и *играху*. Црквени су оци у својим списима одавали игри велику похвалу. Тако Св. Василије вели (Epist. I ad Greg.) да је игра најплеменитија забава анђела на небу и бодри своје читаоце да им подражавају.

Али мало по мало црквене се игре изметоше у праву разузданост и блуд; нарочито то важи за ноћне игре приликом бденија. У залуд су црквени старешине корели и осуђивали овакве поступке код Хришћана, разузданост трајаше непрестано, па је чак и расла, тако да најзад скрете пажњу на себе чак и црквених

сабора. Један закључак сабора из године 622. покушава да докаже, да оваква празновања светаца нису хришћанска, већ су подражавања незнабожачким Дионисијевим и Бахусовим празницима. Папе Гргур III (731. г.) и Захарија (741 г.) дали су прве декрете против разузданости у црквама, а поједини епископи ружаху у својим списима црквене игре, као шкодљива безакоња.

Као год што су у Грчкој, Италији и Галији први Хришћани задржали своје многобожачке игре, исто је тако било и у Немачкој. И тамо су игре добиле хришћански значај, па су, пренесене на хришћанске празнике, игране и одобраване ради увеличавања службе Божје, јер ни овде не могоше нови Хришћани да напусте своје укорењене обреде и обичаје око њих. Но и овде се игра изметнула у раскалашност, те су због тога следовале забране. И од немачког апостола Бонифација (рођ. 684. † 755.) који забрањује игре лаика и певање девојака, а чашћење по црквама означује као недопуштено и грешно, па све до новога доба било је много забрана против играња у цркви, код цркве, на гробљу, на светим местима итд.[1]

Понекад је због играња бацана на играче и анатема, или су причане приче о казни, која би сналазила непослушне играче. Енглески историк Malmesbury, који је живео око 1140. год. прича (у своме делу De gestis Anglorum, lib. II, стр. 67.) како су о Божићу 1021. г. шеснаесторица напитих сељака и три жене играли на гробљу манастира Колбиха, на реци Випери, недалеко од Бернбурга и како су играјући викали и лармом узнемиравали свештеника Руперта при служби Божјој, не хотећи га послушати, кад им је игру забрањивао. Свештеник им тада у светом узбуђењу викне: „Играјте

[1] F. M. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, стр. 15.—19.

целе године!« Како је рекао, тако је и било; они су од тада играли и дању и ноћу, немогавши се зауставити све дотле, док архиепископ из Келна није клетву опозвао. Жене су одмах пале мртве, а људи су се од тада тресли целога века, и никад се више нису могли развеселити.[1] На сличан начин представља нам проклетство дрских играча рукописна хроника из XIII века, која се налази у библиотеци у Ајнсиделу. Ту се казује како је у XI веку у селу Корбелији, које припада дијецези бискупа халберштатског неки сељак по имену Отберт са петнаесторицом људи и трима женама играо недалеко од цркве, у којој се у то време свршавао свети обред, и не обзирући се на свето место правили су ларму, певали и играли. Свештеник Рубертус их је у залуд неколико пута опомињао, но они га не послушаше, те их он прокуне, па су непрестано играли, док није дошао архиепископ из Келна, по имену Херберт, те их ослободио од клетве.[2]

Č. Zibrt наводи[3] уз ове варианте још једну, која је до сада била мало позната и која се у целини слаже са наведенима. Десило се то у селу Колбеку на Бадњи дан 1005. г. за време цара Хенриха II. Играло је 18 људи и 15 жена код цркве. Свештеник их је корео и опомињао али у залуд, најзад се помоли Богу да их казни, и Бог их казни тиме, што нити су говорили, нити јели, нити пили, већ су целе године играли, а свет је из далека долазио да види овај жалосни призор. Најзад их опрости проклества усрдна молитва неког духовника, али их четворо одмах умре.

Ова прича о проклеству играча понављала се у средњем веку а и доцније врло често, да би била опо-

---

[1] Č. Zibrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo. стр. 9.

[2] F. M. Böhme, Gech. d. Tanzes in Deutschl. стр. 19—20.; Č. Zibrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo, стр. 9.

[3] Jak se kdy v Čechách lancovalo. стр. 9—10.

мена за играче, а уз текст је обично ишла и дрворезна слика проклетих играча, која је после прелазила из књиге у књигу.

Оно што је било на другим местима било је и међу Словенима приликом примања Хришћанства. И код њих су као што смо видели игре биле саставни део религиозних обреда. Па и у нас Срба није могло бити другојаче.

У нас има података који су се очували као трагови, који нас потсећају на ствари, које довде поменусмо.

Као калуђерско играње могло би се навести оно што Краљевић Марко у народној песми „Краљевић Марко и Мина од Костура", преобучен у калуђерско одело, говори Мини од Костура:

„Господару, Мина од Костура,
Је л' слободно на весељу твоме
Поиграти ситно калуђерски!"
Вели њему Мина од Костура:
„Јест слободно, црни калуђере,
Јест слободно зашто не би било?"
Скочи Марко на ноге лагане,
Обрну се и два и три пута,
Сав се чардак из темеља тресе.[1]

У закључцима Синода шибеничкога од год. 1564., у задарском синоду од год. 1598. (choreas vel privatas vel publicas praecipue nocturno tempore non exerceant), у скадарском сабору 1679. год. за епископа Доминика

[1] Вук С. Караџић, Српске народне пјесме, књ. II, Београд, 1895., стр. 326. У народној песми „Марко Краљевић избавља бега Константина" опет налазимо ситно калуђерско играње:

Па поигра Краљевићу Марко,
Он поигра ситно калуђерски,
Све се двори из темеља тресу.

(В. С. Караџић, Срп. народ. пјесме књ. VI, стр. 94.) Играње се калуђерско помиње још на неколико места у народним песмама.

(Nemo (sc. од свештеника) horeis publicis intersit ac multo minus deposito habitu clericali ipse choreas ducat (коло води) et pedibus plaudat) забрањује се свештеницима играње[1] Што се овде забране односе на свештенике значи, вели В. Јагић, да је играње у нашег народа на западу било међу свештеницима врло укорењено, па га је ваљало најпре међу њима уништити. Али зато црква није остала равнодушна ни према игри у самоме народу, а овим је само хтела црква да стане на пут већем злу, игрању самих свештеника[2].

Да је пак играње свештеника у нашега народа било узело великога маха мислим да би могла послужити као доказ и српска варианта о проклеству играча, у којој је играч баш свештеник. Радомир Алексић, ђак Учитељске Школе забележио је од неке жене из Ужица, једну и ако непотпуну, ипак врло карактеристичну, варианту проклества играча, и то баш свештеника: Били поп и попадија, вели се у тој причи, па имали двоје деце. Једном се пред црквом давала дања, на којој се поп и попадија добро напију, па поп поведе коло, у које се ухвати и попадија и њихова деца. У том ту наиђе владика и видећи попа где игра прокуне га, да се претвори у магарца, попадија у магарицу, а њихова деца у магариће. У који час владика изрече проклество, у тај се час они у истини претворише како је владика рекао. Владичин слуга поведе их владичиној кући, па је на њима носио воду у ђугу-

[1] В. Јагић, Rad jugosl. akademije, књ. 37, стр. 45.

[2] Донекле се на забрану калуђерског играња односи и народна приповетка „Калуђер у колу," у којој се казује, како је некакав млад калуђер на Божић чуо, где су момци и девојке ухватили коло у некаквом селу, те он потрчи онамо без дозволе игуманове, па се умеша међу девојке у колу, те почне с њима певати па и играти испред кола. То дочује игуман „те не вјерова да то калуђер може радити и свој чин грдити," потрчи онато где се пева итд. (Вук Врчевић, Српске народне приповиједетке, Београд 1868., стр. 125.—126.)

мима. — — —[1] После неког времена дође владици некакав старац, па му рече, да се самом Богу ражалило гледајући како се поп и попадија муче, нарочито попадија, која је трудна, па се не може породити, већ нека са њих скине проклетство. Владика га послуша и претвори их као што су и били, али попу запрети да се не шали више да игра.

И ако ова прича не мора бити српскога порекла, већ може бити само варианта поменутих већ приповедака из средњега века, ипак је карактеристично, што је у нас привезана за свештеника и његово играње[2].

О игрању код наших цркава у старо доба има писаних помена. Византинац Никифор Грегорас описујући свој пут из год. 1325.—1326. кроз Маћедонију и Србију казује како је на Ускрс дошао на Струмицу. Кад се после црквене службе одмарао гледаше како становници онога места славе празник и светковину *играњем кола*[3]. 1573.—1578. год. путовао је кроз Србију Стеван Герлах. На дан Св. Петра и Павла био је у месту Кури Чешме (Guritzeseme) које је било недалеко од данашње Беле Паланке према Пироту[4], па је присуствовао служби Божјој. После службе народ је јео и пио око цркве, а неки, како вели Герлах, чак и у цркви, а после јела се играло и певало[5].

Играње код цркава има још и данас свога израза у црквеним саборима нашим,[6] којих је било, као што се из горњега види, о празницима још у старо доба.

---

[1] Средине ове приче се приповелач не сећа.

[2] И Чеси имају варианту ове приче, коју је чуо J. L. Holuby 1892. г. у Бошачкој долини (Č. Zibrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo, стр 10.), али у њој није проклетство над свештеницима, већ над свирачима и играчима, који су се веселили у време поста.

[3] Rad jugosl. akademije, књ. 37., стр. 111.

[4] Види „Карацић" за 1899. год., стр. 66—67.

[5] Rad jugosl. ahademije, 37., стр. 117—118.

[6] Види опис сабора у Зимњим Вечерима од М. Ђ. Милићевића, стр. 41—58.; Живот Срба сељака (Срп. Етнограф. Зборник књ. I) стр. 141—142.

Но ни код нас се није остало на томе да игре буду саставни део религиозних свечаности, већ се мало по мало и црквени сабори, састанци младежи, изметнуше у раскалашност, чему као најбољи доказ може да послужи чувено *стрнцање* по саборима неких крајева источне Србије. По свој прилици због таквих и сличних ствари црква је и у нас реагирала против учешћа свештеника у игрању и против играња код цркава. На сваки начин на такве се ствари односи забрана епископа Андрије Змајевића у Бару од 1702. год.: Ludi et cantus non sacri inter ecclesiae septa non admittantur nec detestabilis saecularium toleretur abusus, sacramentum Poenitentiae et Communionis ante ipsos fores ecclesiae cantationibus et salutationibus profanis praecedenti et subsequendi....[1]

На тај је начин хришћанска црква, забрањујући их, реагирала против остатака обредних религиозних игара у хришћанских народа, па се трагови тога виде и у нас[2]. Али их она у нас није могла искоренити, већ су се одржали и до дана данашњега или у светским играма или као саставни делови црквених обреда (литије, заветине) или поред њих (игре после литија и служба црквених) или као чисти остаци старих религиозних обреда (додоле, лазарице, краљице итд.).

У једној приповетци Вука Врчевића вели се да је рекла баба пошавши на сабор: „Идем, синко, на панађур (сабор) да се Богу помолим и још једном да *поскочим* и старе кости растресем“ (В. Врчевић, Срп. нар. приповијетке, стр. 22.).

[1] Rad jugosl. akademije књ. 37, стр. 45—46.

[2] И мухамеданска је вера забрањивала игру. Ја сам у Годишњици Николе Чупића књ. XXI, стр. 237. забележио о томе овакво турско предање: Азрети Алија имао је два сина: Имам Асана и Имам Усејина (имам = свештеник). Борећи се за ширење Ислама они допадну ропства у Језита. Језити су их десет дана мучили глађу и жеђу, тукли су их и на различите мука стављали. На послетку су им одсекли главе, па су се њима куглали по столу, бацили их на земљу, играли око њих и газили их. Од тога доба Мухамеданци нити једу за столом нити играју.

Но било је у нас и тога да је црква старим религиозним играма дала хришћански карактер заменом незнабожачких песама и игара хришћанским песмама и побожним походима, заоденувши их тиме хришћанском спољашношћу, ма да им је језгро прехришћанско. В. Јагић наводи примере где је хришћанска црква у место многобожачких песама препоручивала Словенима „Кирије елејсон“ (Господе помилуј!)[1], које се у Словена дуго одржало било као „Кирије елејсон“ било у словенском преводу: Hospodine pomiluj ny или Господе помилуј. Овакву замену многобожачких религиозних песама црквенима и многобожачке религиозне игре свечаним походима (литијама, процесијама) имамо и ми Срби. Потсећам само на наш обичај ношења крста (литије) о коме М. Ђ. Милићевић овако вели:[2] „У тај дан (тј. ношења крста) скупе се момци код цркве, узму себи на прси иконе па два и два за барјактаром, а за њима свештеник са јеванђељем, иду од записа до записа сви *господајући* у глас: Крстоноше Бога моле, Господе помилуј!“[3] Па не само то, већ се из уста народних могу чути приликом ношења крста и читаве црквене песме, као нпр. ускршњи тропар.[4] — Стари обичај келеда, који се састојао у томе што су момчад у очи Божића ишла од куће до куће те певала песме од коледе[5] замењен је у неким местима *вертепом*, или како се то у Лесковцу каже *предвечним*, који се састоји у томе што ђаци и момчад на Св. Игњата (20 децембра)

[1] Rad jugosl. akad. књ. 37. стр. 41— 44.

[2] Живот Срба Сељака (Срп. Етногр. Зборн. I) стр. 127.

[3] Читаве народне песме о ношењу крста са „Господе помилуј“ види у чланку М. Ђ. Милићевића „Славе у Срба (Годишњица Ник. Чупића, књ. I, стр. 153—154.). Види још и „Ношење крста, српски народни обичај из Црне Горе“ од Иван-Јов-Шпевића-Доњокрајског, где се место „Господе помилуј“ пева и „Подај Господе!“ (Годишњица XXIV, стр. 153—247).

[4] „Караџић“ за 1899. г. стр. 203.

[5] Вук С. Караџић, Живот и обичаји народа српског, стр. 6.

иду у предвечни те певају од куће до куће песме које се односе на Христово рођење[1].

На овај начин постадоше код Срба религиозне игре, или још боље њихови остаци, са *хришћанским карактером.*

Али и поред свију забрана од стране цркве и поред свију замена ипак се и до данас очуваше и старе религиозне игре или још боље њихови остаци, који у себи немају готово ничега хришћанскога. Такве су игре: коледа[2], краљице[3], краљ[4], додоле[5], прпоруше,[6] чарioце[6], додолице[7], лазарице[8], лазаркиње[9], букара[10], ладање[11] итд. итд. Дан Љ. Катић описао је народни обичај који се врши у Сталаћу (срез расински, округ крушевачки) о Ускрсу, у коме девојке у колу певају веселе песме пропраћајући их радњама, које представљају читаве сцене. Ови се обичаји врше сва три дана

---

[1] „Карацић" за 1899. год стр. 103—104. Тамо је описан и читав обичај *предвечни.*

[2] В. С. Карацић, Живот и обичаји народа српскога, стр. 6—17.; Српске народне пјесме, књ. I, Београд 1891. стр. 119—121.; М. Ђ. Милићевић, Живот Срба сељака (Српски Етногр. Зборник I) стр. 160.; И С. Ястребовъ, Обычаи и пѣсни турецихъ Сербовъ, СПетербургъ, 1889. стр. 27—33.

[3] В. С. Карацић, Живот и обичаји народа српског стр. 35—50.; Срп. нар. пјесме I, стр. 99—115.; М. Ђ. Милићевић, Живот Срба сељака (Срп. Ет. Зб. I) стр. 126.; Ц. В. Поповић, Краљице (Браство, књ. II, стр. 7—29.); Краљице, народни обичај из Лесковачког Поморавља од Ђ. М. (Коло за 1901. књ. II, св. I, стр. 45—51).

[4] „Карацић" за 1899. г. стр. 80—83.

[5] В. С. Карацић, Живот и обич. нар. срп., стр. 61—65; Срп. нар. пјесме I, стр. 116—117.; М. Ђ. Милићевић, Живот Срба сељака (Срп. Етн. Зб. I), стр. 135—136.; И. С. Ястребовъ, Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ, стр. 170-177.

[6] В. С. Карацић, Живот и обичаји нар. срп. стр. 61—65.

[7] „Карацић" за 1899. г. стр. 204. Бугари их зову још: пеперуда, пеперуга, преперуга,перперуга, пуперунга, додола, дудула, дудулица, лазарка (А. П. Стопловъ, Молба за даждъ).

[8] В. С. Карацић, Живот и обичаји нар срп. стр. 25.; М. Ђ. Милићевић, Живот Срба сељака (Срп. Етн. Зб. I,) стр. 98—102.; Браство књ. IV, стр 43—52 и 66—94.; И С. Ястребовъ, Обыч. и пѣсни тур. Сербовъ. стр. 104—121

[9] Браство, књ. IV, стр. 43.

[10] В. С. Карацић, Живот и обичаји нар. срп. стр. 21.

[11] Ibid. стр. 29.

Ускрса и то: првог се дана врши скупљање, другога просидба, провлачење, павун и јеж, а трећега — реља[1].

Ни према овим народним играма црква није остала равнодушна. Доситије Обрадовић прича о *коледама* из своје ране младости ово: „Игре коледа ја добро памтим у Банату. Обичавале су се по Божићу чрез све месојеђе: млади момци чудно би се некако поизоблачили и вооружали, ишли би од куће до куће и пјевали *играјући* и *скачући*: Колеђани, коледо! Вичте, браћо, коледо! Скачте, момци, коледо! Подвикујте коледо! и проча. Блажене памети господин Георгије Попович, епископ темишварски имао је посла *док је ове игре истребио*. А шта су говорили о њему? Наш је владика гори од Турчина, не да нам коледа играти, ни вампире ископавати.“ Вук Караџић на неколико места помиње забрану играња *краљица* од стране свештеника: „По Срему су играле краљице до скора, пак је садашње свештенство забранило — али по Славонији (код Срба католичког вјероисповједанија) јоште играју.“[2] „Краљице играју у данашње вријеме, вели В. С. Караџић на другоме месту, по Славонији до Цера и од Међедника до Тимока и у Славонији код Срба Римскога Закона; по Сријему, по Бачкој и по Банату, играле су до скора, па су нови свештеници забранили и искоријенили, *говорећи да је то идолопоклонички обичај*. Мени је у Шишатовачком Прњавору приповиједала једна баба, како је некакав калуђер оданде из манастира с батином гонио и растјерао краљице међу којима је и она била.“[3] И М. Ђ. Милићевић помиње да су „попови и други управници поништили“ обичај идења у краљице у старом шабачком округу.[4] Исто

[1] Браство, књ. VI, стр. 311—318.
[2] Српске нар. пјесме, књ. I, Београд, 1891., стр. 100.
[3] Живот и обичаји народа срп., стр. 36.; Српски Рјечник, код речи *Краљице*.
[4] Кнежевина Србија, стр. 561.

тако Вук С. Караџић помиње да су „у војводству нови свештеници забрањивали и *додоле*.“[1]

2. Светске игре

Као год што човек поезијом не изражава само своја религиозна осећања, исто му тако ни орска игра, „поезија телесних покрета,“ не служи једино изражавању религиозних потреба, жеља, тежња и осећања, већ му може служити и као израз задовољства, весеља и расположења. Изражавања такве врсте игром чиниле би *светске игре*.

По свој прилици је и првобитно светско играње било у колу, које је очувано међу Србима и до дана данашњега, ма да о појединостима тога првобитног светског играња у нас не знамо ништа.

Доласком на Балканско Полуострво и додиром са његовим староседеоцима можда су у српске светске игре унесени и понеки елементи игре тих староседелаца. Што се очито види, то је, да је код наших светских игара, поред српске речи коло узела маха и грчка реч *оро* (χορός), било да је дошла непосредно преко Грка или посредно преко романског становништва, које је такође позајмило ту грчку реч и добило своје *chorus*, а дознише *chorea*.

Видели смо како се у хришћанске религиозне игре увукоше многобожачки и светски елементи, који беху повод те је црква забрањивала чак и саме игре. Као светски елеменат у нас могло би се узети весело играње код цркава. Поменули смо како је Нићифор Грегорас путујући са грчким посланством по Србији 1325. и 1326. год. дошао о Ускрсу на Струмицу, где је гледао после службе Божје, како становници тога места славе праз-

[1] Живот и обичаји народа српскога, стр. 62.; Српски Рјечник код речи *Додоле*.

ник и светковину играњем кола (choreas virorum, adulescentum et puerorum speculabamus).[1]

Кад је 1344. год. дошао глас Задранима, да ће им доћи у помоћ угарско-хрватски краљ у граду беше велико весеље у коме аноним вели *да се коло по улицама водило* (totus vulgus laetatur, inestimabilem suscepit laetitiam, tripudia et choreas per vicos discurrere compellitur).[2]

Пола века касније (1402. год.) беше исто такво весеље у Задру, кад у њега уђе намесних краља Ладислава, по имену Алојзиус, у коме весељу савременик (Paulus de Paolo) вела да је такође играло коло (chorea).[3]

1573. и 1578. г. пропутовао је кроз Српске Земље Немац Стеван Герлах. На празник Св. Петра и Павла био је у Куричешми, где је присуствовао служби Божјој, па казује да је после службе народ ручао, а после ручка *су девојке у поворци играле и певале колске песме* (Nach dem Essen haben die Jungfern in einem Reyen getanzet und Chorweise gesungen, je 2 und 2 miteinander, die für und für in einem Ring herumbgegangen, und das sollen sie einen ganzen halben Tag treiben).[4] — Неколико дана после овога, 1. јула, имађаше Герлах у Нишу понова прилику да чује *колске песме*, које су људи враћајући се из поља певали (sangen ihre gewöhnliche Reyen Lieder). Наш историк Јован Рајић у XVIII веку приповеда нам по Бранковићевој хроници, како су кнез Павао и Батори 1485. г. прослављали победу над Турцима у Ердељу. Седећи на мртвим труповима почеше пити и веселити се и „воставше начаша воинственно хоро играти, припѣвающе различныя юначкия пѣсни".[5]

---

[1] Rad jugosl. akadem. књ. 37., стр. 111.
[2] Jbidem, 113,
[3] Jbid, 114.
[4] Jbid. 118.
[5] Jbid' 118.

У проповедима Фра Стефана Јајчанина, које изађоше 1708. год. у Млецима под насловом „Fala ot sveti, alliti govorenia ot svetkovina zabiližini priko godišća“ (штампано босанчицом) на стр. 145—147. налазимо место, где се помиње игра: „На сваком собету и на части и на пирових има се голема тризност имати и обслужити, зашто на кому су собету игре и писне непопитене, онде је ђаво својими војници који коло воде“.[1]

Књижевник српски из XVIII века Матија Антун Рељковић (1732—1795) у своме „Сатиру“ врло често помиње коло, играње у колу и колске песме:

Али није *у колу пивати*,[2] —
Када почну *у колу играти*.[3]

У делима наших дубровачко-далматинских песника чести су помени који се односе на коло. Међу песмама Ханибала Луцића (1480—1534) налази се једна са насловом „од кола“, коју је Луцић по свој прилици певао по облику народних песама које се певају у колу. Међу лирским песмама Динка Рањине налазе се четири под насловом „пјесни од кола“, које такође нису ништа друго до имитација народним колским песмама онога времена. О игрању кола говори се врло често и у делима других дубровачких песника. У Гундулићевој Дубравци се вели:

Играј коло, скочмо боље,
Свак се кажи добре воље —

У Игњата Ђорђића налазимо ове стихове:

Бабко у биелој поцијелици
Води коло по улици. — И т. д. и т. д.

Пратити даље помене кола ка садашњости потпуно је непотребно, јер је то и сувише познато. На

[1] Jbid. 119.
[2] Сатир, издање треће од год. 1822., стр. 38.
[3] Jbid, стр. 38.

сваки начин да је коло што је ближе садашњости све лепше, лакше и нешто компликованије.

Но док су други словенски народи у Европи изложени утицају културе и мешању са напреднијим народима учинили у игри силан напредак, па су неки чак и заборавили на своје првобитно коло, дотле су Срби у највећем делу остали готово само на колу. Затворени робовањем Турцима од утицаја западноевропске културе и културних тековина они већином очуваше примитивни, можда нешто усавршени, и утицајем балканских народа измењени облик играња, коло.[1] Полке, ланс, кадрил и т. д. игре су новога датума и ограничене само на напреднију варошку класу; народ још од тога ништа не зна.

Ја не умем ништа рећи о развоју нашега кола, јер о томе немам никаквих података. Али хоћу да поменем ово: ако ћемо веровати аналогији, онда се и у нас првобитно играло уз ритам од удара, од чега би био остатак данашње пљескање рукама за време неких игара, од тога је остатак и бубањ или тупан уз који

[1] Не познавајући дубље игре балканских народа ја не могу говорити ни о њиховом облику нити о њиховом утицају на српске игре. Али по ономе што знам, мени се чини, да су сви народи на Балканском Полуострву из истих разлога из којих и Срби остали поглавито на колу. Ст. Новаковић описујући народне игре на сабору код грчке цркве Балуклије, код Цариграда, о Светлом Петку, 10. априла 1887. г. наводи да су врло сличне нашима. „Свирка за игру, вели он, имала је исти карактер, који је и у нас познат. Играли су ухвативши се за појас, за руке, испод мишица или за рамена у разним скоковима и покретима игру нашега кола, само ми се чини с већим ботаством покрета и с већом грациозношћу у покретању, него што се у нас може видети. У игри се пуштају или хватају, играју који секунд на само, пљескају се рукама, па се опет хватају у коло и продужују покрете. На једном месту нађосмо два пара, који су играли народну игру у неку руку налик на лансије или велики мазур са великом гипкошћу и многострукошћу у покретима. Мало даље видесмо варошко грчко коло, где играху људи одевени у европско рухо, а пред њима са марамом у руци коловођа, који се сав топио извијајући покрете. То варошко коло потпуно је исто, што су код нас извесне старије игре, као Неда гривну и т. д. или као Кокона Мариола и т. д. (Под зидинама Цариграда, Годишњица Ник. Чупића, књ. XI, стр. 234.—235.).

се где што још и данас игра.[1] За тим је дошла инструментална музика за игру, која је ритму од удара давала мелодију. Али у исто време с тим, а можда још и раније, јавља се и песма за игру. У нас у старо доба канда се понајвише играло уз песму. Овоме у прилог иде то, што и данас има крајева где се игра или искључиво уз песму, или уз песму и уз музику,[2] или се уз музику често и пева. Томе у прилог још више иде, *што се многе мелодије за игру, и ако се данас само свирају, зову именима, која нису ништа друго до почеци или остаци од игсама, које се сад само свирају, а некада су се певале,* и од којих су многе потпуно заборављене, или се само знају делови од њих. Такви су примери:

Лепа Мацa[3] (: *Лепа Маца* цвеће брала,
Где је брала, ту заспала.
Пробуди је младо момче:
Устај горе, лепа Мацо,
Ајде, Мацо, да играмо! —).

Устај дико[4] (: *Устај, дико,* зора је,
Спавај, цвеће, још неће —).

Тедена или Тедено[5] (: Ој девојче, *тедено, тедено,*
Што си тако ледено, ледено? —).

Неда гривне[6] (: *Неда гривне* изгубила —).

Кокоњица, Коконица или Кукуњица[7]
(: *Кокоњице, кокоњице,* Иван, ван,
Што те зове, што те зове капетан? —).

---

[1] Нпр. у новим крајевима Србије. М. Ђ. Милићевић, Краљевина Србија стр. 329.

[2] Нови Крајеви, М. Ђ. Милићевић, Краљевина Србија, стр. 139.; Котари, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, књ. I, стр. 300.

[3] М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, стр. 356., 821., 390.

[4] Jbid. 416., 572., 701., 821., 1085.

[5] Jbid. 767., 821., 930., 1084., 1140.; Краљевина Србија, стр. 139.

[6] Jbid. 171., 219., 356., 821., 930.

[7] Jbid. 302., 767., 1012., 514., 636., 1084,. 1085.

Мађарица[1] (: *Мађарица* пиле пече
Од пилета чорба тече —).

Дунеранка[2]

(: Што се ниси очешљала, леле *Дунеранке*, Като Пироћанке?
Иди кући очешљај се, леле *Дунреанке*, Като Пироћанке!
Онда дођи, коло води, леле *Дунеранке*, Като Пироћанке! —).

Дуда[3]

(: *Дудо*, бела *Дудо*,
Дудо, шалвар *Дудо*,
Дудо, не ломи се,
Дудо, не крши се,
Дудо, лако играј! —).

Мара тилиндара[4] (: Ој ти *Маро тилиндаро* —).

Зајам[5]

(: *Зајам*, *зајам* узајмила,
Па га више не вратила —).

---

[1] Ibid. 124., 356., 1012.; Краљ. Србија стр. 139. По моме сигурноме сазнању пре педесет и више година певала су деца у Књажевцу у колу, јамачно страним утицајем помућену, песму, тако судим бар по језику, који није књажевачки:

Мађарица пиле пече,
Из пилета чорба тече,
Пиле ћемо транџирати,
Чорбу ћемо покусати,
Мађарицу пољубити (или обљубити).

У Дојкинцу, селу у округу пиротском, ја сам 1897. године забележио оро које се зове: „Мађарица пиле пече и од пиле чорба тече.“ Поминьем да реч Мађарица не треба разумети као народносно име, већ значи *куварица* од грчке речи *μαγειρος*=кувар. У Тимочкој Крајини реч *мађар* и данас значи *кувар*. У близини Алексинца (Трнава) чуо сам да се мађар зове и манастирски или црквени слуга. (Види и Нову Искру за 1906. г. свеска за август, стр. 253.).

[2] Ibid. 124., 1084.

[3] Ibid. 124., 356., 514., 930.

[4] Ibid. 219.

[5] Ibid. 356., 416., 514., 636., 701., 767., 821., 1085.; Краљ. Србија, стр. 139

Има ли где што боље.[1]
Паун.[2] (: Паун пасе, трава расте —).
Хватајте се танке сламке.[3]
Плети танац.[4]
Сенеда.[5] (: Турчин води болну Боју, *сенеде*,
Сенедесу, лесу, десу, *сенеде* —).
Стара сенеда.[6]
Пођох у Бању.[7]
Рече чича.[8] (: *Рече чича* да ме жени, диду, лиду, ди!
Чича рече стрина неће, диду, лиду, ди!
Па се диго' сам да тражим, диду, лиду, ди!
Прођо' село, разби' чело, диду, лиду, ди!
Прођо' друго, разби' уво диду, лиду, ди! —).
Цицо, лепа ти си.[9]
Играло коло под Видин.[10] *(: Играло коло под Видин*
Пусти ме мајко да видим —).
Трн вади![11]
Усела Јула дората.[12]
Копа зец репу, а лисица роткву.[13]
Јелка тамничарка.[14] (: Јелке тавничарке
Остави тавницу
Младом тавничару!
Ајде да играмо!
Ајде да певамо! —).
Шано душо.[15]

---

[1] Jbid. 356.
[2] Jbid, 572.
[3] Jbid. 562.
[4] Jbid, 562., 636. За игре: „Паун", „Хватајте се танке сламке" и „Плети танац" вели изриком М. Ђ. Милићевић, да су старије игре, и да се играју уз песму место свирке, Кнеж. Србија, стр. 572.
[5] Jbid. 767.
[6] Jbid. 767. Текст ми је ове песме непознат, али мислим да је и ово име остатак од песме.
[7] Jbid. 821.
[8] Jbid. 930, 1012.
[9] Jbid. 930.
[10] Jbid. 930.
[11] Jbid. 930.
[12] Jbid. 1085.
[13] Jbid. 1085.
[14] М. Ђ. Милићевић. Краљев. Србија 139.
[15] Jbid. 329. Ту је и цела песма за ову игру.

Шакајдо или Сакајдо.[1] (Сакајдо, паргар на паргар —).

Свима овим именима игара, која су остаци од песама и које је забележио М. Ђ. Милићевић у Кнежевини и Краљевини Србији, ја сам колико сам могао нашао и у загради поред њих записао остатке од песама, уз које су се некада играле. Но сем тога и ја у својим белешкама имам неколико таквих игара које носе имена по песмама, од којих су с малим изузетком тек остаци у животу. Такве остатке требало би нарочито бележити, не би ли се из њих видела и проучила садржина колских песама. Можда ће други бити срећнији, па ће наћи у народу и читавих, још живих остатака колских песама. Што пак ја имам у белешкама то овде саопштавам:

Ајд на лево (: *Ајд на лево*, браца Стево,
Ајд на десно, мила сестро,
Ето један, ето два, ето три, ето четири,
Ето пет, ето шес, ето седам, ето осам —.)
(Алексинац).

Чича Глиша (: Ej, *чича Глишо*, не ваља ти радња —).
(Алексинац)

(Ej, *чича Глишо*, не ваља ти радња
(два пут)
Један, два, три, четири, пет,
Оде дика н' онај свет,
Да донесе бео цвет,
Да га мете за качкет).
(Крагујевац—Београд, пред 50 год.).

Из Бању иде (: *Из Бању иде* шејтан девојче,
Из Бању иде, избањало се,
Избањало се, очешљало се,
Очешљало се, окитило се,
Окитило се, нагиздило се —).
(Алексинац).

Тита, тита, лобада (: *Тита, тита, лобада*,
Имаш кога од рода?
Немам никог од рода
Само брата и Бога,
Брат ме посла у бостан,

[1] Кнежевина Србија, стр. 124., 302., 416., 636.

Да наберем ђулистан
Не потрефих ђулистан,
Већ потрефих јабуку.
Гризла мома јабуку,
Ујела се за руку:
Јао, јао ручице,
Девојачка душице!).
(Београд пре 40—50 година).

Игра коло /: *Игра коло, игра коло*
На двадесет и два,
И у коло и у коло
Лепа Маца игра,
Како Маца, како Маца
Медна уста има,
Да ме оће, да ме оће
Пољубити с њима.
Како Маца, како Маца
Беле руке има,
Да ме оће, да ме оће
Загрлити с њима.
Како Маца, како Маца
Русе косе ими,
Да ме оће, да ме оће
Замотати с њима —). (Алексинац).

Мајка Мару /: *Мајка Мару* оп, оп, оп!
Мајка Мару: цун, цуп, цуп!
Мајка Мару на далеко даје! —).
(Београд пре 40—50 година).[1]

[1] У Алексинцу сам од једне старе госпође, која је младост провела у Београду, и од тада запамтила, забележио ову песму нешто другојаче, али целу:

Мајка Мару: оп, оп, оп!
Мајка Мару: цуп, цуп, цуп!
Мајка Мару *на науке* дала,
На науке калуђерске руке,
Да научи читати, писати.
Није прошла ни годину дана,
Мара мајци ситну књигу пише:
Пошљи, мајко, повој и пелене,
Сваком ђаку свилену мараму
Игуману гаће и кошуљу.
Колико госпођа памти и уз ову се песму у Београду играло.

Мајка Мару световала.

(Мајка Мару световала:
Не ид', Маро, у то коло,
У то коло Иваново,
Јер је Иван варалица,
Он ће тебе преварити,
Па ће тебе обљубити.
Мара мајку не послуша,
Већ се хвата до Ивана.
Како Иван колом крене,
Тако Мара оком трене,
Како Иван мамузама,
Тако Мара минђушама,
Иван момку намигнуо,
Ухватише лепу Мару,
У шуму је заведоше.
Њој говори лепи Ива:
Видиш, Маро, ону јелу?
Онде ћу те привезати,
Русе косе ишчупати.
Ал' говори лепа Мара:
Вако било свакој друзи
Која мајке не слушала!
Тад говори лепи Иван:
Видиш, Маро. оне дворе?
Тамо ћу те ја одвести,
Русе косе миловати,
Бело лице ижљубити,
Ти ћеш, Маро, моја бити!).

(Београд, пре 40—50 година).

Бојана (: Поведи поведи коло, *Бојано,*
Не могу, не могу, брате Лазаре —).[1]

Ој Марушко чупава (: *Ој Марушко чупава,*
Чупава си сва. —)

(Књажевац).

[1] Ова два стиха забележио сам у Нишу од једне свирачке циганске дружине, која је на захтев свирала ово коло и певала уз свирку свега ова два стиха, јер више није знала. На моје питање одакле знају ту песму, нису знали да ми кажу друго до то, да знају јер је то песма, па треба да знају, али су је заборавили.

Јованке, Стојанке! (: Седамдесет села прођо'
Јованке, Стојанке!
Седамдесет цуре љуби'
Јованке, Јовано! —).
(Алексинац).

Јелке тамничарке! (: *Јелке тамничарке,*
Ајде да играмо,
Ајде да играмо,
Ајде да певамо! —).
(Књажевац).

Леле рука (: *Леле рука*, леле нога,
Варај танка половинка —).
(Пирот).

Танка Стана. (: *Танка Стана* аршин д'лга,
Аршин д'лга, два широка —).
(Пирот).

Невен цвеће (:*Невен цвеће* у градину, ој леле, леле у градину,
Нема никој да га бере, ој леле, леле да га бере,
Само момче и девојче, ој леле, леле и девојче).
(Врање).

И у Отоку у Славонији имена појединих кола дошла су од песама уз које су се некад играла.[1]

Поред колских песама у колу су се при игри, већином кад се игра уз музику, певале и *поскочице* или *бројанице*, тј. кратке песмице од неколико стихова. Њима се као оживљавала и освежавала окретност, издржљивост и веселост у игри. Томе у прилог ишла је и њихова, где што страсна, распаљива а и саблажњива, садржина. М. Ђ. Милићевић код старог шабачког округа помиње забране поскочица од стране власти »јер су по неке и сувише драстичне.«[2]

У Немачкој где се такође за дуго уз песму играло, песме за игру почеле су да се губе постепено од половине XVII века и мало по мало услед напретка инструменталне музике, услед престанка играња на отвореним местима и опадања кола, које због тога наступи,

[1] Zbornik za narodni život i obicaje Južnih Slavena, св. IV, стр. 101—103.
[2] Кнежевина Србија, стр. 514.

и најзад услед надоласка туђих игара занемеше песме за игру.[1] Из истих разлога, и ако не тако давно, почела је и у нас колска песма мало по мало да уступа место музици, док је где што није са свим нестало. И у нас, у варошима, унапређена музика, играње у затвореним локалима и надолазак туђих игара потиснуше колску песму или је са свим заменише музиком, те се очува још онде, где су још примитивни народни музички инструменти, где се игра слободно на отвореном пољу, и где је страни утицај још потпуно искључен.

Орске игре пак које не носе име по песмама уз које су се играле, колико сам ја могао да уђем у ту ствар, изгледа да имају имена:

1. *По местима* (ваљда где су постале или откуда су донесене). Такве су игре: Нишевљанка,[2] Поломка,[3] Палежанка,[4] Поцерка,[5] Варошанка,[6] Мачванка стара,[7] Мачванка нова,[8] Кисиљевка,[9] Јагодинка,[10] Крагујевчанка,[11] Моравац,[12] Нишевачко оро,[13] Параћинка,[14] Мачванка,[15] Ваљевка,[16] Смедеревка,[17] Липовчанка,[18] Лесковчанка,[19] Сремско оро,[20] Голубац,[21] Цариградско оро,[22] Подунавка,[23] Бањска,[24] Убљанка,[25] Моравчица,[26] Лешничанка,[27] Балканка,[28] Сремачко коло,[29] Посавка,[30] Моравица,[31] Ресавка,[32] Косовац,[33] Нишевка,[34] Милановчан-

---

[1] F. M. Böhme, Geschichte des Tanzes in Deutschland, стр. 243.

[2] М. Ђ. Миличевић, Кнежевина Србија, стр. 124., 416., 514., 930.; Краљ Србија, стр. 139.

[3] Кнеж. Србија, стр. 124, 171., 219., 302., 356., 416., 514., 572., 636., 767., 865., 930., 1012., 1084., 1140.

[4] Jbid. 124. — [5] Jbid. 124., 356., 416., 514. — [6] Jbid. 124. — [7] Jbid. 171. — [8] Jbid. 171. — [9] Jbid. 171. — [10] Jbid. 171., 356. — [11] Jbid. 171., 930. — [12] Jbid. 171., 302., 356. — [13] Jbid. 219., 356. — [14] Jbid. 219., 514., 821., 930 Краљ. Србија, стр. 139. — [15] Кнеж. Србија, стр. 219., 302., 356., 416., 514., 572., 636., 701., 767., 821., 865., 930., 1012., 1084., 1140.; Краљ. Србија 139. — [16] Кнеж. Србија, стр. 219., 356., 416., 514., 636. — [17] Jbid. 219., 1084. — [18] Jbid. 302. — [19] Jb. 303. — [20] Jb. 356. — [21] Jb. 356. — [22] Jb. 356. — [23] Jb. 356. — [24] Jb. 356. — [25] Jb. 416., 514. — [26] Jb. 416. — [27] Jb. 514. — [28] Jb. 514., 865., 930., 1084. — [29] Jb. 514. — [30] Jb. 514. — [31] Jb. 636. — [32] Jb. 767., 821., 930. — [33] Jb. 821. — [34] Jb. 821.

ка,[1] Сремско коло,[2] Моравка,[3] Гружанка,[4] Нова градиштанка,[5] Стижанка,[6] Ситнија моравка,[7] Крупнија моравка,[8] Бачванка,[9] Алексинчанка,[10] Барбатовска,[11] Крива бањка,[12] Заплањка,[13] Чачанка.[14]

2. *По народностима* (ваљда од којих су, или које их најбоље играју). Такве су игре: Србијанка,[15] Бугарија,[16] Циганчица,[17] Влахиња,[18] Српско оро,[19] Бугарско оро,[20] Полак Влахиња,[21] Бугарка,[22] Полувлашка,[23] Влашка,[24] Каравлашка,[25] Влашка игра,[26] Бугарско коло,[27] Шопка,[28] Арнаутка.[29]

3. *По ритму и начину играња:* Четворка,[30] Осам пута у место,[31] Ситниш,[32] Пљескавац,[33] Тројанка,[34] Осмица,[35] Шеста,[36] Мечка (у месту),[37] Ситна (уз гајде),[38] Ситно,[39] Осампутка,[40] Осмача,[41] Левакиња,[42] Трескавица.[43] Заплет,[44] Повијорка,[45] Левка,[46] Шестанка,[47] Леса,[48] Потресуљка,[49] Вртешка,[50] Потрбушка.[51]

Неке игре имају страна имена, на сваки начин с тога што су странога порекла. Такве су игре: Унгурјења-

---

[1] Јb. 930. — [2] Јb. 930. — [3] Јb. 930., 1140. — [4] Јb. 930. — [5] Јb. 1084. — [6] Јb. 1084. — [7] Јb. 1084. — [8] Јb 1084. — [9] Јb. 1085. — [10] Јb. 1140. — [11] Краљевина Србија, стр. 139. — [12] Јb. 139. — [13] Јb. 139. — [14] Јb. 329.

[15] Кнеж. Србија, стр. 124., 416., 514., 572., 865., 930.; Краљ. Србија, стр. 139., 329. — [16] Кнеж. Србија, 124. — [17] Јb. 171., 302, 356., 416., 767., 821., 1012., 1085., Краљ. Србија стр. 139. — [18] Кн. Србија, стр. 171., 219., 303., 356., 416., 514., 636., 701., 767., 865., 930., 1012., 1085., 1140.; Краљ. Србија, стр. 329. — [19] Кнеж. Србија стр. 356., 767. — [20] Јb. 356., 636. — [21] Ib, 636. — [22] Јb. 701., 767., 821. — [23] Јb. 767. — [24] Ib. 821., Краљ. Србија, стр. 139. — [25] Кнеж. Србија, стр. 821. — [26] Јb. 930. — [27] Јb. 930. — [28] Краљ. Србија стр. 139. — [29] Ib. 329.

[30] Кнеж. Србија. стр. 124., 171., 219., 302., 356., 416., 514., 572., 636., 701., 767., 821., 865., 930., 1012. 1084., 1085., 1140.; Краљ. Србија, стр. 139., 329. — [31] Кнеж. Србија, стр. 1140. — [32] Јb. 124., 171., 303., 356., 416., 1140.; Краљ. Србија, 329. — [33] Кнеж. Србија, стр. 124., 636. — [34] Јb. 572., 636., Краљ. Србија, стр. 139. — [35] Кнеж. Срб. стр. 636., Краљ. Срб. 139 — [36] Кнеж. Србија стр. 767. — [37] Јb. 821. — [38] Кнеж. Србија, стр. 1084., 1085. — [39] Јb. 1085. [40] Краљ. Србија, стр. 139. — [41] Јb. 329. — [42] Јb. 303., 356., 636. 701, — [43] Јb, 416., 514. — [44] Јb. 636. — [45] Јb. 636. — [46] Јb. 763.; Краљ. Србија 139. — [47] Кнеж. Србија. 767. — [48] Јb. 1012. — [49] Краљ. Србија, 139. — [50] Јb. 329. — [51] Јb. 329.

ска,[1] Пете Пичор,[2] Балуца урзика,[3] Трепажешће,[4] Трипазешће трој,[5] Цигањаска,[6] Кацауа,[7] Препишора,[8] Чочек-каваси.[9]

Но има и таквих имена игара, за која не могу рећи од куда су дошла, те због тога за њих ваља нарочито разбирати. Таква су имена: Остроњанка,[10] Оштрељанка,[11] Строљанка,[12] Островљанка,[13] Шарено оро,[14] Ђурђевка,[15] Зора,[16] Врбица,[17] Каријера,[18] Крива,[19] Ропота,[20] Чемерика,[21] Велико оро,[22] Ситни здравац на планини,[23] Орловка,[24] Грозница,[25] Парада,[26] Небеска,[27] Катанка,[28] Секретарка,[29] Кнежево оро,[30] Капетан Ђорђе,[31] Кетуша,[32] Лопарица,[33] Фрајла Перса,[34] Балканка,[35] Јаловичанка,[36] Паунка,[37] Хрома,[38] Место,[39] Мишовка,[40] Официрка,[41] Шумаричанка,[42] Прогонац,[43] Кеца,[44] Шљепетанка,[45] Завезаљка,[46] Крива Бањка,[47] Чачак,[48] Проломка,[49] Дурминка,[50] Басара,[51] Коштенска,[52] На оро,[53] Рученица,[54] Ручаница,[55] Дунђерка,[56] Кнежево коло,[57] Кокоњеште,[58] Костанка,[59] Грабовац,[60] Кадунка,[61] Коломехам,[62] Малаков,[63] Ситан бибер,[64] Данца,[65] Лекетовка,[66] Грешка,[67] Дилита,[68] Шаранац,[69] Мушка,[70] Илинка,[71] Ко-

[1] Кнеж. Србија, стр. 1012. — [2] Јb. 1012. — [3] Јb. 1012. — [4] Јb. 303. — [5] Јb. 1012. — [6] Јb. 1012. — [7] Јb. 1012. — [8] Јb. 171., 302., 1084., 1140. — [9] У новим крајевима Србије.

[10] Кнеж. Србија, 124., 219., 302., 356., 416., 636., 701., 767., 821., 865., 1084., 1140. — [11] Јb. 865. — [12] Јb. 930. — [13] Јb. 1012., Краљ. Србија, 139. — [14] Кнеж. Србија, 124., 171. Име је дошло по свој прилици отуда што се у том колу, које бива на крају играња на свадби измешају мушки и женски те дође у колу младожења до младе. У Крагујевцу се ово коло звало пре четрдесет година *Тура*. — [15] Јb. 124., 416., 514., 572., 636., 701., 767., 821., 1012., 1084. — [16] Јb. 124., 636. — [17] Јb. 124. — [18] Јb. 124. — [19] Јb. 124., 302. — [20] Јb. 171., 356. — [21] Јb. 171. — [22] Јb. 171. — [23] Јb. 171. Ово ће име бити по свој прилици остатак од песме уз коју се игра играла. — [24] Јb. 219., 514., 701., 821., 865., 930., 1084. — [25] Јb. 302., 416., 514. — [26] Јb. 303. — [27] Јb. 303. — [28] Јb. 303., 821., 865. — [29] Јb. 356., 930. — [30] Јb, 356., 514., 1140. — [31] Јb. 356., 416., 930., 1012. — [32] Јb. 356., 930. — [33] Јb. 356. — [34] Іb. 416. — [35] Јb. 416. — [36] Јb. 514. — [37] Јb. 514. — [38] Јb. 514. — [39] Јb. 514. — [40] Јb. 514. — [41] Јb. 572. — [42] Јb. 701. — [43] Јb. 701. — [44] Јb. 767. — [45] Јb. 767. — [46] Јb. 767. — [47] Јb. 821. — [48] Јb. 821., 930., 1140.; Краљ. Срб. 139. — [49] Кнеж. Срб. 821. — [50] Јb. 821. — [51] Јb. 821., — [52] Јb. 865. — [53] Јb. 865. — [54] Јb. 865. — [55] Јb. 930. — [56] Јb. 930. — [57] Јb. 930. — [58] Јb. 930. — [59] Јb. 930. — [60] Јb. 930. — [61] Јb. 930. — [62] Јb. 930. — [63] Јb. 930. — [64] Јb. 1012. — [65] Јb. 1012. — [66] Јb. 1084. — [67] Јb. 1084. — [68] Јb. 1084. — [69] Јb. 1084. — [70] Јb. 1084, — [71] Јb. 1084.

ритарка,[1] Голубица,[2] Чичино дете,[3] Дуна,[4] Криво куче,[5] Трумба лумба,[6] Дурбинка,[7] Дуљанка,[8] На хоро,[9] Ликад,[10] Бимнез,[11] Поповска,[12] Ратка,[13] Хајкуна,[14] Орао,[15] Корча,[16]

Изгледа да су неке од ових игара добиле имена од песама уз које су се играле, а неке од места, но ја не знам ни које су те песме ни која су то места.

У народу има још пуно народних имена за кола. Сва би та имена уз опис игре и мелодије, уз које се играју, били красни прилози. Због тога и на то треба обратити особиту пажњу.

У новије доба постала су у Србији многа и врло различита кола (Омладинско коло, Официрско коло, Тобџијско коло, Професорско коло, Учитељско коло, Будућност, Узданица и т. д.), али та кола народу нису позната, и ако понешто улазе у народ.

И ако немам података о томе, ипак ми се чини да ни у Срба орска игра није остала једино на колу, које је најраспрострањенија и најпознатија орска игра. Црногорска народна игра *Оро* је чисто игра по паровима,[17] и изгледа виши степен од игре у колу, а да му је претходило коло рекао бих да се види из самога имена, *оро*, које је иначе интентично са нашим именом коло, и тешко се може односити само на један пар играча. Значајно је да се оро игра само уз песму, а чим певачи престану певати престаје и игра.[18] Слично је овоме и оно црногорско *Оро* које описује Медаковић,[19] које „играју по два пара: мушко са мушким, а женско са женским“ такође уз песму. У Црној Гори помиње Ме-

[1] Јb. 1084. — [2] Јb 1085. — [3] Јb. 1085. — [4] Јb. 1085. — [5] Јb. 1085. — [6] Јb. 1085. — [7] Јb. 1140. — [8] Јb. 1140. — [9] Јb. 1140. — [10] Јb. 1140. — [11] Јb. 1140. [12] Краљ. Срб. 139. — [13] Јb. 139. — [14] Јb. 139. — [15] Јb. 139. — [16] Јb. 329.

[17] Оро, црногорска народна игра, написао Ј. Ф. Иванишевић, (Прештампано из Гласн. Зем. Музеја за 1900).

[18] У истој књизи стр. 3.

[19] В. М. Г. Медаковић, Живот и обичаји Црногораца 171—174.

даковић[1] још једну, изгледа сличну, игру у којој се »ухвате испод руке два и два, те у трку поскакују 10—20 сежања па се опет повраћају. И у овом подскакивању пољу и подвикују.« Лука Грђић-Бјелокосић описујући »Збор код цркве« у Херцеговини вели: »По ручку младеж ухвати коло. — — — Дјевојке пјевају у крај кола а по двоје: мушко и женско, играју коло »оро«; скачу, рекао бих да су на крилима.«[2] М. Ђ. Милићевић вели да се у старом црноречком округу све орске игре играју у колу, само *Ручаницу* играју двоје и двоје.[3] — *Катанку* су по мом сазнању у Књажевцу пре 35—40 година играла по два пара један према другоме. — Ст. Новаковић описује маћедонску народну игру, како су је играли играчи из битољског краја на сабору код грчке цркве Булуклије код Цариграда овако: »Гајдаш засвира, и издвојише се двојица *те напрама се као цар*, почеше играти тешку и уморну, али пуну фиших покрета, *маћедонску народну игру*, која је прилично дуго трајала.«[4] — За игру *Кетушка* казује М. Ђ. Милићевић, да су је у пожаревачком округу играле *две девојке и један момак у среди*.[5]

На сваки начин оваквих игара, које нису коло има још у народу. Све пак ово показивало би да се ни у нас није остало у светским играма само на колу, већ да где што има покушаја преласка у парно пли другојаче играње, али се од покушаја није далеко отишло.

Намерно нећу да описујем орске игре и начин играња, јер су подаци за то врло мршави и оскудни. То ће се моћи учинити тек онда кад се у овом погледу прикупи довољно грађе.

---

[1] Ibid. 174.

[2] Из народа и о народу пише Лука Грђић-Бјелокосић, Мостар, књ. I, стр. 188.

[3] Кнежевина Србија, стр. 930.

[4] Годишњица Ник. Чупића, књ. XI, стр. 236.

[5] Кнеж. Србија, стр. 1084.

ИГРЕ БИЋА

Дајући велики значај орској игри у свакој прилици некултурни народи замишљају да им ни божанства ни у опште натприродна бића не могу бити без игре.

И у нас је било веровања да божанства и различита друга божанска бића играју. Трагови таквога веровања преживели су стару религију нашу, па су се одржали и у Хришћанству све до дана данашњега:

Вук С. Караџић у „Српском Рјечнику“, код речи *ви́ла*, вели: „Виле неће ником зла учинити, докле их ко не увриједи (нагазивши на *њихово коло* или на вечеру или друкчије како).“ Исто тако прича Лука Грђић—Бјелокосић о вјеровању у Горњој Херцеговини: „Виле се скупљају у вилинска кола, па *играју*, пјевају и веселе се. Тешко ономе ко наступи на вилинско коло.“[1]

У селу Трнавцима у округу крушевачком има у ливадама један круг, на коме је трава нешто слабија и мања, и који сељаци зову *Вилино коло*.

У Алексинцу сам слушао од једне бабе, да ко нагази на *вилино коло* добија велику болест (падавицу). Због тога се овде вилино коло зове још и смлатиште.

И Вукову „Српском Рјечнику“ код речи *игралиште* наводи се овај пример:

---

[1] Из народа и о народу пише Лука Грђић—Бјелокосић, Мостар. књ. II, страна 47.

Шатор пење Угрин Јанко
Украј Саве воде ладне,
На вилино игралиште.
На јуначко разбојиште
И на вучје вијалиште.

У западној Бугарској помиње се данас у народу *вилъо коло* на које иду бојалице и виле.[1] Недалеко од Ћустендила, на западу, на граници између Бугарске и Турске издиже се један високи планински врх, који се зове *Вилинско коло* (Ви́ло ко̀ло) за који се прича, да је средиште за игре, песме и савете *самовила и самодива*. На тај врх и данас сељаци гледају као на какво страшно место, па шаљући чобане за стоком опомињу их да пазе да не зађу у „*вилино коло, у то самодивско и самовилско игриште*“.[2]

У Вукову „Српском Рјечнику“, код речи *Врзино коло* има ово објашњење: „Срби приповиједају да неки ђаци, кад изуче дванаест школа отиду (њих 12 мора бити) на *врзино коло* (да доврше са свијем и да се закуну. А где је то врзино коло, и шта је, Бог би га знао), и ондје некакву особиту књигу чатећи нестане једнога између њих дванаест (однесу га ђаволи или виле), али они не могу познати кога је нестало. Људи из Хрватске приповиједали су ми да под Велебитом има село Врзићи и више њега на врх Велебита мјесто, које се зове *Врзино коло, на коме виле играју*. (Тај је био и на врзину колу — говори се за човјека који је много учио —). Такови ђаци послије зову се *грабанцијаши*, и иду са ђаволима и са вилама и воде облаке у вријеме грмљаве, олује и туче.“[3]

---

[1] П. Ц. Любеновъ, Баба Ега или Сборник отъ различни вѣрвания... Търново, 1887. стр. 57.

[2] П. Ц. Любеновъ, Самовили и самодиви, Софија, 1891.. стр. 124.—125.

[3] О врзином колу и грабанцијашима много је говорено, особито у Archiv für slavische Phylologie. О томе је написао и Д. Матовъ књижицу Вервивуловото коло и навитѣ, Софија, 1895.

У Алексинцу сам чуо и за *навско коло*. То је место на раскршћима, где се скупљају *наве*. На навско је коло опасно нагазити, јер се може намерити. У селу Планиници у срезу бољевачком *нава* је место, где самодиве играју коло, а коло се зове *навско коло*. Кад ту човек прође одмах намери.[1]

Вид В. Вукасовић у своме чланку „Вјештице у Јужнијех Славена" вели да вештице „излазе у ноћно доба и кријештећи се окупљају, *па онда замећу кола од милине* на раскрсницама и гувнима".[2]

По веровању нашега народа *и ђаволи играју*. Ја сам на много места у народу слушао да ђаволи ноћу излазе из реке па на обали играју. Ђаволи особито воле игру, па се могу и преварити, и у вече, ударањем у гоч (бубањ), измамити на обалу, мислећи да се гочем ђаволи дозивају на игру. Ја имам забележену једну приповетку из Власотинца, у којој се казује како су Цигани помоћу гоча преварили ђавола, те га измамили из реке, па се и он ухватио у њихово коло и играо, мислећи да су и они ђаволи, а они му украду капу, те га тиме обеснаже и продаду воденичару, коме је годинама служио, докле се није своје капе дочепао и побегао. — У једном засеоку села Севојне, који се зове Рујевац, близу Ужица, налази се бара, која никад не пресушује, и коју сељаци зову Содом. Прича се да су у њој некад играли ђаволи. Сем тога ту се, кад се коме прети рекне: *Играћеш ко ђаво по Содому!*

Гдешто се прича да се и *караконџуле скупљају те играју*.

---

[1] О лечењу од намера од нава ја сам саопштио неколико речи у „Учитељу" за 1897., стр. 32.—33.

[2] „Караџић" за 1901., стр. 186.

Напомене за скупљаче и описиваче народних орских игара

Свим довде реченим није ми била намера да напишем монографију о нашим народним играма већ, сам хтео по могућству да укажем на оно што је карактеристично, да се запази и даље о томе разбира, и да скренем пажњу на оно, што би требало скупљати. Потпуна монографија о нашим народним играма тек ће се онда моћи написати, кад се из народа покупи сва грађа која се на то односи.

Да би се пак то олакшало ја ћу овде поставити извесна питања, не бих ли њима истакао оно на шта треба обратити пажњу при бележењу података о народним играма и шта треба уочити. Као основу за ова питања узео сам из „Питања за прикупљање музичких обичаја у Срба“ што су их саставили Божидар Јоксимовић и Владимир Р. Ђорђевић[1], одељак III *Играње*, па сам то попунио још неколиким питањима и ради јасноће уметнуо још неке ствари, колико су ми биле познате:

1. Игра ли се радо у дотичном крају (месту и околини)?

2. Има ли крајева где се особито добро игра? (М. Ђ. Милићевић вели: „Најбољи су играчи момци из села Пајсевића, на десној страни реке Груже“. Кнежев. Србија, стр. 303.).

3. Сматра ли се певање, свирање и играње као нешто нераздвојно, т.ј. ко лепо пева тај и свира и игра, или да те ствари у опште иду заједно? Шта се о томе мисли и казује?

[1] Оштампано из „Карапића“ за 1899. г.

4. Како се зове орска игра у дотичном крају (коло, оро, танац, плес или некако другојаче)? Означавају ли ови називи једно исто, или има разлике између кола, ора, танца, плеса итд.?

5. Која су имена појединим играма у дотичном крају (Неда гривне, Лепа Маца, Моравка, Четворка, Ђурђевка и др. Исписати имена свију игара, које се играју, и описати начин на који се играју, а по могућству забележити и мелодије)?

5. Има ли игара са истим именима а да се различито играју, и откуда је то дошло?

7. Каквих игара има по извођењу и облику?

8. На који се начин игра, да ли у колу, или у двоје, или појединце, или и другојаче како? Како се у појединим од ових начина игра (корак, напред, назад, лево, десно ит.д.), и како се ови поједини начини играња зову?

9. Игра ли се уз певање, како се онда игра, и како се такво играње зове? (Тако се у нас играло у старо доба врло често. Данас се тако игра у Дебру, Браство књ. IX и X стр. 398., у Пајзању код Солуна, Братсво књ. IX и X, стр. 97., у округу пиротском).

10. Игра ли се уз песму другојаче но уз свирку? У чему је разлика?

11. Ко пева за време таквог играња, да ли сами играчи или нарочити певачи или певачице? Како се називају такви певачи или певачице?

12. Игра ли се уз музику, и то уз које инструменте? (Даире, бубањ, зурла, шупељка, гајде, дудук, тамбура, ћемане).

13. Ко свира у инструменат, да ли нарочити свирачи (н. пр. Цигани), или су то људи који знају свирати, па свирају наизменце или им се нарочито плаћа? Ко им плаћа, ако се плаћа, и колико?

14. Бива ли да свира само један пол док други игра? (У Дебру н. пр. женскиње удара у даире док мушки играју оро. Браство, књ. IX и X, стр. 397.).

15. Има ли игара које се играју и без свирке и без песме? Како се зову такве игре, ко их игра, како и кад?

16. Каквих врста играња има, и како се зову (за појас, за руке, за рамена или још како другојаче)?

17. Каквих назива има за означавање самог играња или украса при игрању (пресе, везе, клеца, цуца, завија итд.)?

18. Како се зову она играња што нису у колу? (Н. пр. у Црној Гори се и играње по паровима зове *оро*). Како се зове играње додолица, лазарица, краљица итд.?

19. Како се везују и комбинују међу собом поједини делови и украси играња?

20. Да ли се за играње чује само глагол играти, или има и ког другог глагола за то?

21. Да ли је глагол различит према томе, да ли се игра уз песму, инструменат итд.?

22. Има ли играње још какво друго име?

23. Како народ назива мелодију уз коју се игра?

24. Да ли се онај ко игра зове само играч или и другојаче? Како се зове женскиње које игра?

25. Да ли већина у дотичном крају уме играти и има ли дара за то?

26. Како се сматра онај ко уме лепо играти, и има ли за то нарочитог имена?

27. Има ли људи који никако не умеју играти? Како се сматрају и називају такви људи?

28. Мрзи ли ко на играње? Зашто? Како се зову и сматрају такви људи?

29. Има ли прича о забрани играња од стране свештеника, цркве, о анатемисању и проклињању играча?

30. Да ли бива да се од силног играња пада у занос, у болест? Како и због чега то бива? Како се из заноса и болести подижу такви играчи? Ако тога сад нема, прича ли се да је било, и шта се о томе прича? (М. Ђ Милићевић, у Кнежев. Србији, на стр. 1085. прича, како су Краљице или Русалије у Звижду, особито у селу Дубоки, у русану недељу (о Тројицама) изашле на глас. „Тамо иду многи људи из далека само да виде како ће да „падају русалије", и како ће карабаш да их враћа у свест гласом својих карабица". — У средњем веку беше епидемична народна болест, коју Немци називају Tanzsucht или Tanzwut, и која се у томе састојаше, што су хиљаде људи обузети религиозним заносом толико дуго играли, док им није пена на уста потекла, док не настане трзавица и несвест. Најјача оваква зараза беше 1021., 1278., 1375 и 1418. године. Hecker, Die Tanzwut, eine Volkskrankheit im Mittelalter, Berlin, 1832).

31. Какви људи по положају, карактеру и узрасту обично највише играју, и у којим годинама старости има највише играча?

32. Ко разноси играње по народу?

33. Да ли више игра богатија или сиромашнија класа, или ту нема разлике?

34. Игра ли мушкиње и женскиње заједно или сваки пол за себе?

35, Да ли више игра мушкиње или женскиње, момци или ожењени, девојке или жене?

36. Има ли разлике у играма које игра само мушкиње од оних што их игра само женскиње?

37. Има ли игара које играју само деца? Какве су те игре, и кад се играју?

38. Заигра ли понекад и старац или баба, и кад? (Н. пр. кад жене сина или удају кћер).

39. За кога се каже да лепо игра? Суди ли се то по великим скоковима, по лакоћи, по украсима у покретима, по издржљивости, или по нечему другом?

40. За кога се каже да лоше игра, по чему се суди о лошем игрању?

41. Којим се именима назива лепо играње, и са чиме се упоређује? Упоређује ли се са животињским играњем?

42. Како се назива рђаво играње и са чиме се пореди? Пореди ли се оно са животињским играњем?

43. Има ли приповедака, пословица, песама, загонетака, поређања итд. о игрању и играчима?

44. Мисли ли се да је вештина или невештина у игрању наследна у породици, или се то сматра као особити дар или недостатак?

45. Има ли породица за које се зна да од вајкада лепо играју или обратно? Шта се о томе прича?

46. Сматра ли се да добри играчи обично нису добри радници и ваљани људи, или је обратно?

47. Сматрају ли се играчи као особито бистри и даровити људи или обратно?

48. Има ли бајања или чини да би ко лепо играо? У чему се то састоји?

49. Кад се каже да је игра лепа, да ли кад се игра само на једну страну, или кад се игра и на једну и на другу страну, напред и назад, или кад у њој има преплетања ногу, или много украса, или иначе?

50. Кад се игра, играју ли се поједине игре по жељи већине или коловође, или то зависи од воље свирачеве?

51. Игра ли се и за награду, било новчану, било иначе (н. пр. додолице, лазарице, краљице итд.) и шта се за играње, ма какво било, плаћа, да ли у новцу или у натури?

52. Уживају ли добри играчи каквих нарочитих почасти и одликовања?

53. Да ли се играчи понекад подстрекавају да би играли и чиме?

54. Којим се начином казује играчима да престану играти? Зашто и кад то бива? (Код певања се н. пр. рекне: Доста, Цигани терају до краја!).

55. Говори ли се, па ма то било и у шали, да играчи ваља да једу, да пију, или да чине друго шта, да би боље играли?

56. На који се начин одаје признање за лепо играње и којим речма?

57. Како се учи играти, у које доба старости и где? Учи ли се играти у нарочитих зналаца, или се учи играјући? (У Црној Гори н. пр. пре удадбе девојка се затвори у некој кући, или отидне на усамљену или затворену ледину са својим другарицама па се вежба да лепше игра (оро, народну игру), како се у новом дому не би постидела, што не зна добро и лепо играти. Оро, црногорска народ. игра од Ј. Ф. Иванишевића, Сарајево, 1900. стр. 7.).

58. Има ли утакмице у игрању (надигравање, или се то зове другојаче), како то бива, где и у којим приликама? Врши ли се то у опкладу или из пасије? (У народној песми „Смрт војводе Каице“ вели се:

А Мађари игру започеше,
Другу игру *кола мађарскога;*
Кад заигра Каица Радоња
Он надигра три стотин Мађара
И шездесет деце Каравлаха
Мађар-Јанка од Ерлељ-Крајике. — Вук С. Караџић, Српске нар. пјесме, књ. II, 1895., стр. 475.).

59. Ко пресуђује у утакмици ко боље игра, и на основу чега?

60. Праве ли се понекад нарочити састанци само ради играња, кад и где?

61. Прича ли се да се у старо доба више и боље играло, зашто је и у чему је то боље и више?

62. Има ли игара, које су се играле у старије доба, а сад се више не играју? Какве су то игре, кад су престале и зашто?

63. Има ли игара, које су прекројене од старих, те су сад нешто другојаче, и у чему је измена?

64. Обнавља ли се, т. ј. почиње ли се играти понекад по која готово са свим заборављена игра, и зашто то бива?

65. Изређати прилике кад се све игра (на свадбама, саборима, заветинама, славама, додоле, лазарице, краљице итд.) и казати како се зову игре, које се у дотичним приликама играју, и како се играју?

66. Има ли игара, које се играју а нису из тога краја, како се зову те игре и чиме се одликују од мештанских?

67. Има ли туђих (страних) игара, да ли се радо играју, како се зову у опште (н. пр. швапске, арнауске) а како поједине од њих (полка, тајч, чардаш итд.)?

68. Који су најпризнатији играчи у дотичном крају? Зашто су се и чиме истакли, да ли су учили играти у своме месту, или у војсци, печалби или на другом ком месту? У којим се играма нарочито одликују?

69. Какви су обичаји при хватању у коло (да ли се н. пр. пази да играју мушки до мушких, женски до женских или обрано; да се не сме раздвојити момак од девојке, муж од жене; да ли се некад сме и раздвојити, али само са десне или леве стране итд.; да ли се при хватању прилази играчима с леђа или с преда; моли ли се за одобрење да се сме ухватити у коло итд.)?

70. На који се начин почиње коло? Како се зове почетак а како свршетак?

71. Како се назива коловођа а како кец? (У пиротском округу се н. пр. коловођа зове: *танчовода* или *натанац*, или *натанец*; за кеца нема нарочитог имена, већ се каже: „на леви крај". У Штипу и околини (Маћедонија) коловођа се зове: *танчовода*, *натанац* и *танчарија*, а кец се зове *опашкар*).

72. Игра ли се и без коловође и без кеца (т. ј. затворено коло, где се коловођа састави с кецом) и како се зове такво коло? (Вук Врчевић каже да се такво коло у Рисну зове *шупље коло* „Српске народне игре, 1868., стр. 30.)

73. Је ли дика бити коловођа?

74. Ко обично бива коловођа, а ко кец, да ли најбољи играчи, да ли најбољи пријатељи?

75. Сматра ли се за почаст играти до коловође? Ко обично игра до њега? Која се места у колу сматрају као најбоља, да ли до коловође или у средини или до кеца?

76. Како се зову поједини делови кола (до коловође, средина, до кеца)?

77. Има ли за извесне игре нарочитог одела и какво је то одело? (При опису употребити народне називе за облачење и за одело).

78. Употребљавају ли се при игрању какве ствари (јатагани, пиштољи, мараме, капе итд.)? Како се зову такве игре и како се играју?

79. Има ли игара у којима се људи маскирају, тако да представљају животиње (тотемичне игре)? Како се зову такве игре, како се играју, и шта се о њима прича?

80. Има ли игара при којима се употребљавају и животиње (н. пр. играње на коњима)?

81. Како се зове место где се игра? Има ли сталних места за то? (У Далмацији и Црној Гори таква се места зову *гувно*, *игриште*, *игралиште*, *коло*, *оро* итд.).

82. Има ли разлике у играма што се играју у затвореном простору од оних што се играју на пољу и у чему је?

83. Води ли се рачуна о каквим хигијенским правилима при игрању, и у чему се то састоји?

84. Како се назива умор од играња?

85. Каже ли се и за коју животињу да игра и како?

86. Има ли правих народних игара и по варошима, и код које класе људи?

87. Прави ли се разлика између сеоских и варошких игара, како се зову једне а како друге, и у чему је разлика?

88. Примају ли се радо варошке (вештачке) игре? Ако се примају, зашто то бива, да ли због њихове лепоте, или из моде, или због чега другог?

89. Да ли их народ мења и квари или на свој начин дотерује?

90 Ко обично преноси варошке игре, да ли свирачи, војници, трговци, радници, или ко други?

91. Има ли игара које постају у наше време? Ко их ствара и зашто? Како се оне преносе у масу народну?

92. Да ли се нове игре дуго одржавају или се заборављају?

93. Да ли се мењају или остају какве су?

94. Распростиру ли се на далеко?

95. Сматра ли се лако схватање нових игара за какву мајсторију или бистрину?

96. Да ли нове игре потискују старије?

97. Играју ли нове игре сви подједнако?

98. Има ли игара, којима поједини играчи додају појединих дометака, да би лепше играли, како се зову такви домеци и таква радња?

99. Игра ли се при каквим обредима, при којима, и како?

100. Има ли доба у години или иначе кад се не игра, или кад не ваља играти (пост, задушнице и слично)?

101. Кад се иначе не игра (кад се н. пр. ко у породици жали, или за време какве несреће).

102. Како се каже за онога ко не игра због смрти у породици? (У жалости је, рушан је, у короти је и слично).

103. Колико времена не треба играти после смрти сродника?

104. Да ли се у жалости никако не игра, или има случајева да се може играти, који су то случајеви? (Док траје жалост за умрлим, вели М. Ђ. Милићевић, мушкарци девет дана иду гологлави и не бријају се, а женскиње се повезује црном марамом, и преврће хаљине на себи. Млађи за годину не играју, не певају и не веселе се. А ако би ко хтео играти пре године, мора у колу прострти један бео пешкир, па га прекорачити и свирачу га дати на поклон. После тога тек се хвата у коло и отпочиње играти. Ко проигра пре године, а то не учини јако се осуђује. Живот Срба сељака, „Српски Етногр. Зборник I, стр. 345.).

105. Сматра ли се да је играње увек знак весеља и радости, или може бити и знак туге и жалости или другог нечег (н. пр. Игра од муке; Играћеш ти ситну пипиревку; Игра му на паприци; Играћеш како ти будем свирао; Ти ћеш да поведеш танац, чини ми се итд.)?

106. Дешава ли се да се коме и на гробу игра, кад и зашто?

107. Како се зове оно играње, управо поигравање, играча пре но што се ухвати у коло?

108. Како се зове оно пљескање руку или подвикивање на свршетку игре?

109. Рекне ли се што, пошто се коло пусти (н. пр. наздравље и слично)?

110. Дешава ли се да неко сам игра, кад то бива и како се зове такво играње?

111. Да ли игру завршују сви једновремено, или појединци по својој вољи отпадају, или се коло квари (сече, прекида, намерно квари), како то бива и зашто?

112. Има ли при игрању каквих знакова за саопштавање: разговор, штипање, стезање руку, намигивање итд.?

113. Певају ли се у колу поскочице? Како се зову поскочице, да ли су исте мелодије са свирком уз коју се игра?

114. Шта садрже поскочице, ко их спевава? Како се зову они која знају много поскочица, и је ли то дично?

115. Шта се хоће поскочицама? Да ли се њима изражава задовољство, или се шали, или се одаје част свирачу, или се ко дира, дражи, исмева?

116. Јесу ли пристојне или су масне? Зазире ли се од масних поскочица, или се сматрају као нешто обично? Исписати што више поскочица, или како ли их народ зове, по могућству и са мелодијама.

117. Сматра ли се понекад играње као да доноси несрећу? (Он сиромах, није то ни изиграо ни испевао! каже се кад кога снађе зло).

118. Прича ли се што о игрању вила, вештица, нава, ђавола, анђела, вампира, караконџула итд.?

119. Има ли места за које се прича да су на њима некад играла таква бића?

Сва ова питања треба да послуже као потсећај на шта треба обратити пажњу при скупљању и описивању народних игара у извесноме месту или крају. Природна је ствар да се на сва питања неће моћи добити одговори, већ ће се забележити само оно чега има и што се зна. Најбоље је описивати игре по категоријама: I *Религиозне игре* (краљице, додоле, лазарице, коледа и што још буде) и II *Светске игре* (коло свако за себе, оро и још какве буду). Забележити ако буде што и о игри бића. Испред свега или после свега могу доћи опште напомене, у којима ће се изложити све, или колико буде, онога на шта се овим питањима пажња обраћа.

Значај народних игара

Скупљање и проучавање народних игара је од особитог научног интереса.

1. Игре имају огромнога значаја за развитак културе, јер се тек помоћу њих човечанство навикло и приуготовило за озбиљан и сталан рад. Ова мисао коју је изразио и обрадио лајпцишки професор Карл Бихер[1] нашла је живог одобравања. Шурц[2] је назива генијалном. Бихер је на многим играма показао да су претече озбиљноме и правилноме послу.

2. Игре су од нарочитога значаја и као производ заједничке мисли народа (Völkergedanke), те су према томе ненадмашно важне за упоредно проучавање духа народâ. Рихард Андре у предговору својих „Етнографских паралела и поређења“[3] вели: „Као што многи прилози у овим листовима сведоче многе су подударности и сличности у погледима и обичајима далеко удаљених и етнички различитих народа често пута тако очигледне, да човек на први поглед може помислити на једно заједничко порекло таквих представа и обичаја, или на позајмицу. Много пута је тешко веровати да извесан обичај, празноверица или мит, који се у

[1] Dr. Karl Bücher, Arbeit und Rhythmus, друго издање, Лајпциг, 1899.

[2] Dr. Heinrich Schurtz. Urgeschichte der Kultur, Лајпциг и Беч 1900. стр. 215.

[3] Ethnographische Parallelen und Vergleiche von Richard Andree, Штутгарт, 1878.

свима деловима света налази идентичан, или готово идентичан, није из истог извора и да није свима народима, који га познају, дошао са једне тачке. Али што даље и исцрпније такве подједнаке обичаје и представе пратимо, све нам се чешће показује њихов независни постанак, те долазимо до закључка, да се за тумачење таквих подударности, код којих је позајмица искључена, мора поћи од психолошке диспозиције човечје. — Као што се не може порицати да су телесне особине и делателности људске свуда подједнаке, да људи на једнак начин виде, чују, спавају, једу, исто тако налазимо да су им и душевне функције свуда у битним изразима исте, варирајући истина према раси и природним околностима, али су ипак, и поред споредних одступања, исте првобитне вредности и садржине. — На напредак у развитку духа људскога појављује нам се у различита времена такав, као да произлази из истог принципа. Људска се природа свуда показује као иста, и људи као и народи имају, ако су до истог, једнаког, степена напретка дошли, независно једни од других, исте идеје и техничке способности. Свуда нам окресани кремен изгледа као првобитно оружје или прва справа; зачеци грнчарства, облик пластичне иловаче за урне и судове свуда су исти; тумулус у Европи има исти облик као и у Северној Америци; јужноамерички самбаки (Sambaqui), гомиле шкољака на Андаманима, дански Kjökenmöddinger[1] једва показују какву разлику; менхирси и долме, које индијански некултурни народи још и данас праве не одступају од оних што се још и данас налазе у нашем делу света као сведоци давно битисалих поколења. О меандерским украсима на урнама јужноамеричких Индијанаца, Грка и Римљана речито примећује још Александар фон Хумбот: „Узроци

[1] Гомиле отпадака и остатака од некадашње људске хране на тим местима.

ове сличности више почивају на психичким основама, на унутрашњој природи наше душевне диспозиције, но што указују на заједничко порекло и стари саобраћај међу народима", те тиме пре много година пронађе он праву истину, пре но што беше и почетака какве Психологије народа. — Отуда излази да где год нађемо такве подударности морамо понајпре поверовати у њихово независно постање. Ако је људски дух свуда исти, и око су свуда исте диспозиције, онда излази да аналоге идеје, подударни обичаји и навике, ма на ком месту човек живео, од њега произилазе, да један обичај, једно празноверно мишљење Ескима, може бити у својој суштини исто са одговарајућим стварима средњеафричког Негра, јер поларна околина једнога и тропска околина другога могу утицати само у споредној мери, предругојачавајући и локално обележавајући". У другој пак својој књизи,[1] а у чланку „*Spiel*", налази Андре да се многе игре различитих народа, који су један од другога удаљени и старином и простором, подударају, и ако је позајмица потпуно искључена. Остаје им дакле као разлог само заједничка психолошка основа, која је и ради проучавања заједничке мисли народа у опште, и ради игре саме, особите пажње вредна. До те се пак основе може доћи само скупљањем и проучавањем игара.

3. Игре су од значаја и као градиво за проучавање старог културног стања. У многим се играма опажа крајњи конзерватизам, те тиме чувају у себи трагове дубоке старине, и показују понешто што је је давно било па битисало. У многим, нарочито дечјим, играма на први нас поглед зачуђују неке ствари, које изгледају као бесмислица, н. пр. понеко певање или рецитовање извесних речи, које чујемо у игри, изгледа

[1] Etnographische Parallelen und Vergleiche von R. Andree, neue Folge, Лајпциг 1889., стр. 74.—106.

нам као бенетање, састављено из гласова и израза без смисла и садржаја; исто тако данас и понека радња у игри изгледа без оправданог повода. Али анализом и разгледањем налазимо да су то рудименти старине, данас једва појмљиви и разумљиви, остаци, који су некада били свежи, нешто значили и односили се на нешто чега данас нема, а о чему се понекад само одатле може сазнати. Многе су дечје игре постале подражавањем стварности, које је некада било, а која је давно ишчезла, па се једино у дечјој игри чува потсећај на њу. Примера ради наводим само из данашњих дечјих игара *бројанице*, од којих се неке тешко а неке никако не даду разумети, а које су некада јамачно имале смисла. За овим наводим такође из дечјих игара: *лук*, *стрелу*, *праћку*, *џилит*, *град*, *робове* итд., игре које су постале код деце подражавањем стварности још онда, кад су те ствари постојале у пуном јеку, па се ту очуваше до данас. Данас те игре не могу постати, јер им данашњи живот не може дати повода, нити им може бити углед и образац. Поменули смо напред да се у дечјим играма очувао и старински, првобитни облик орског играња, *коло*. Старинска справа за добијање ватре помоћу трења, која се употребљава у домаћем животу многих старих народа, нађена је код деце у Швајцарској као дечја играчка, којом она у игри ватру граде. На Гренланду је старинско принашање дивљег вепра на жртву сад прешло у игру, која се чува код деце. Гигање, које су данас познате многим некултурним народима ради преласка преко воде и баровитог земљишта, и које су и стари народи у своје примитивно доба употребљавали за исти циљ, данас су дечја играчка не само код српске, већ и код деце многих других народа итд. Игре дакле садрже много, и то ретко, градиво за упознавање врло старог друштвеног и културног стања.

4. Игра се као и све друге људске културне тековине добијају и позајмицом и утицајем са стране, те су и по томе од важности за студију, јер исто онако као и друге културне позајмице могу указивати на узајамности, утицаје и мешање међу народима. И српске народне игре нису све постале и очувале се у српскоме народу Многе су од њих и позајмљене од народа с којима су нас прилике довеле у везу. Следећи примери то ће још боље утврдити:

Дечја бројаница коју имам забележену из села Извора (срез нишавски, округ пиротски): *Енеке, пенеке, цукеле, абел, вабел, домене, емци, пелци, здравен муж, здрав си!* и друга из Алексинца: *Енгете, пенгете, цукер ме, абер, швабер, до мене, ец, пец, штрафунец, до десет!* у српскоме језику не значе ништа, јер су позајмица и то врло искварена. Др. Ф. Илешић казује[1] како се још из детињства сећа речи, што их је као дете говорио: „Eketi, peketi, cuketi me...“ (даље се не сећа) и: Anguli banguli cingače,... šviga, švaga, črez dva vraga...“ Ове су му речи биле тамне све док није наишао на пољски текст у фолклорном часопису „Lud“ (V, 376): „Eketi, peketi... Abeli fabel, *domine* eks, peks, kostka gra“, па вели: „domine“ је очито латинска реч, а и „eketi, peketi, cuketi me“ = „angulu, bangull, cinga če“ тумачи се из латинског језика, а на име то су покварене латинске речи: *angite, pangite, cingite me.* Остале речи пољскога текста објашњавају се из италијанских стихова: „Enghene, penghene, pupadine *abili fabili* dominnie ess pess puss trau“, дакле значе *habilis, fabilis.* Према томе могли бисмо, вели Илешић, реконструисати први део, те би гласио: *Angite, pangite, cingite me, habilis, fabilis, domine...* Илешић вели да су ове латинске речи у дечјим играрама данашњих народа без сумње

[1] Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, књ. VII, св. 2., стр. 222—225.

„остатак из прошастих времена, кад је латински језик владао у школама а сачувао се, јер је играма као и обредима дух *конзервативан:* што их мање људи разумеју, то више налазе у њима тајности. Сјетимо се бајања која се често говоре неразумљивим, па за то тајинственим латинским ријечима". Илешић је сабрао више словенских варијаната од ове бројанице. Великој већини још се познаје првобитни латински значај, а на гдекојој се једва види, да јој је извор био латински. У свих је други део веома искварен, и понајвише показује *немачки*, а каткад и *талијански* утицај. И наше су дакле наведене бројанице латинског порекла.

F. M. Böhme у ствојој „Историји игре у Немачкој"[1] описује игру што се зове *Morisca* или *Moresca*. Име је, вели, талијанско за маварску игру, која се француски зове moresque, а енглески morris-dance. То је једна врста игре са мачевима, које има свуда где су се одржале традиције о светско-историјској борби Хришћана противу Сарацена, и вероватно се у овој игри и представља та борба. На сваки начин игра је, вели Böhme, *маварског* порекла. На Мавре јасно указује и њено име. У Шпанији су мореску играли младићи са оружјем у руци и можда је то била игра Западних Гота, који су у њој представљали своју борбу против Мавара. Из Шпаније се она још у XIV веку раширила у Енглеској, а одатле преко целе Европе тако да је у XV и XVI веку у Енглеској, Француској, Немачкој, Италији итд. спадала у најомиљеније народне забаве. Ње има међу Корзиканцима, Грцима, Арбанасима, Србима, народима код којих се борба против Мухамеданаца настављала. У Далмацији је ова игра играна пред саксонским краљем Фридрихом Августом 1838. г. — У „Карацићу" за 1900. год. (стр. 59.—64.) описао је Вид В. Вукасовић ову игру под именом *Морешка*, онако како се „бије" (игра) у

[1] Geschichte des Tanzes in Deutschland, стр. 132—133.

граду Корчули, наводећи да нам она представља „пустолове средњега века, који су се борили против варвара, а особито противу Африканаца, који су као најгрђи гусари арали села и градове на Сињему Мору“. „Игра је, вели даље, без сумње италијанскога порекла, а јунаци су Мусулмани. Уз остало познато нам је да су се Шпањолци борили за слободу проти Маврима“. — Ја мислим да је чак и „*Маруша*“, српска народна игра из Сарајева, коју је забелижио Гавро Авдаловић[1] избледели остатак некадашње Морешке, која је чак дотле допрла; а исто тако чини ми се да је и народна игра у Рисну „Ђел-ђевојке“ [2] постала од Морешке.

На народним играма „пасареле“[3], „утопника у почулу“,[4] „на брлину“[5] итд. види се такође талијански утицај

Код народне игре „омрчена“[6], због речи „*лепе*“, која је арнауска и значи заповедај, мисли В. Врчевић да је пренесена из арбанашких крајсва. Реч „лепе“ са истим значењем употребљава се и у играма „слијепац“[7] и „Уса и Пека“[8], где и имена играча упућују на туђинско порекло игре.

Сава Текелија у својој Автобиографији казује нам дечје игре из свога детињства, из Арада, у другој половини XVIII века, па између осталих наводи и описује игре: „чик чорбе“ и „дувар“,[9] које су судећи по именима турске. Исто се тако и дан данји играју у нас многе игре са турским именима, као што су: „иницаес“, „велико игне иплик“, „мало игне иплик“, „кале“, „шеш беш“, „чифт тек“, „тура јазија“, „кач пармак“ итд. У некима од њих су чак и искварене турске бројанице, које деца у игри употребљавају, као н. пр. код игре

[1] Босанска Вила за 1904. год. стр. 391.
[2] В. Врчевић, Српске народ. игре, бр. 41. — [3] Ibid. бр. 6. — [4] Ibid. бр. 17.
[5] Ibid. бр. 18. —
[6] Ibid. бр. 5. — [7] Ibid. бр. 79. — [8] Ibid. 80.
[9] Летопис Матице Српске, књ. 119., стр. 9.

„игне иплик“ (у Алексинцу: Игне, иплик, ушур, добидушур, ојлен, бојлен, драгана, драгиштер, легиштер, ожежи, па бежи! у Крагујевцу: Игне, иплик, ушур, тапидушо, сана, дигиса, сојле, манојле, ена, мена, мета, с коња, на магарца)[1], или код игре „аницаез“ (у Крагујевцу: аницаез, манцу, мамуз, топуз, бирићи, рићиси, ристини, пилићи, биберко, швалерко, д.....м бибер туцо, да се не омрси, да се капе мењају) итд. Марљивим прибирањем скупиће се маса оваквих турских остатака у игри. — Турски се траг познаје и на народним играма Врчевићеве збирке: „хајвана“[2], „адвоката или давуције“[3], „тестир ти је кажи“[4], „везира“[5] итд.

Ја сам за време свога ђаковања у Београду чуо где деца играјући се певају: Ринге, ринге, раје, цукер-покераје.... F. M. Böhme наводи преко тридесет немачких песама, које немачка деца при игри певају, а имају почетак:

Ringel, Ringel, Reihe! —
Ringe, Ringe, Reihe! —
Ringi, Ringi, Raja! —
Ringele, Ringele, Reihe! —
Ringla, Ringla, Reiha! —
Ringel, Ringeli, Reihe! —
Ringala, Ringala, Reiha!
Ringa, Ringa, Raje!
Lange, lange, Raje! — и т. д.[6]

Песмица београдске деце очевидно је немачка позајмица од оваквих немачких дечјих песама за игру.

Из свега наведеног виде се на нашим играма туђински трагови: латински, талијански, арнаутски, тур-

[1] М. Ђ. Милићевић вели да се ова игра игра у Босни, те је за то можда пуна турских речи. Међу тим она се игра у целој Србији. Турске речи у овој игри по сазнању његову значе: *Игне*-игла, *иплик*-конац; *ушур*-десатак; *топидушур*-обори лопту; *чојле*-ако није од кељер (села); легрштер биће место *дегиштер* што значи: промени. Живот Срба сељака (Срп. Етногр. Зборн. I), 241.

[2] Бр. 10. — [3] Бр. 12. — [4] Бр. 13. — [5] Бр. 77.

[6] F. M. Böhme, Deutsches Kinderlied und Kinderspeil, Лајпциг. 1879. стр. 438—447.

ски, немачки. Прикупљене народне игре и испитане показаће на свлки начин још ствари, које показују страни утицај и додире са страним народима, а то је за упознавање наше културе од велике вредности.

Игре могу садржавати у себи и различите друге елементе каквог било додира и утицаја. Ја имам једну бројаницу из Алексинца, помоћу које деца одређују које ће жмурети у игри „жмурка", у којој се види хришћански верски утицај: „Иди тамо, куд ти реко', нити близо, ни далеко, но код двора Давидова, где се Дева породила, Христа Бога повијала, у свилене пеленице, и у златне одеждице, амин, Боже, дај!"

5. Данас педагошка наука даје особити значај тако званом физичком или телесном васпитању, које се код деце најбоље постиже играма, које треба добро познавати, па из њих пробрати све оно што томе циљу служити може. И са тога гледишта игре ваља скупљати и проучавати.

Додатак

У IX књигу Српског Етнографског Зборника пушта Српска Краљевска Академија Наука три збирке српских народних игара: једна је Г. Луке Грђића Бјелокосића скупљена по Босни и Херцеговини, друга је Г. Станоја М. Мијатовића скупљена у Левчу, а трећа Г. Атанасија Петровића скупљена у Скопској Црној Гори. Све три ове збирке постале су ван упуства од стране Академије, и послате су Академији као грађа. Због тога у њима игре нису биле ни распоређене редом којим се овде штампају, већ сам их овако разместио ја сам према подели игара, коју сам у уводу изложио. Али баш због тога што ове збирке нису постале по упуству и по претходном проучавању игара од стране скупљача, у њима је пропуштено да се уочи још понека ствар, која би била потребна, па да се поједине игре виде у пуној пластичности и живости. Сем тога у њима нема ни једне орске игре. Даље збирке народних игара које за овима буду стизале Српској Краљевској Академији, надати се, да ће бити потпуније по садржини, пластичније по опису и исцрпније по појединостима, јер оно што је у уводу изнесено о играма мислим да је довољан пострек и упутство на шта треба да се обрати пажња, па да се уочи и забележи све што је од користи и интереса.

Али и овакве какве су, ове су збирке красни етнографски прилози, тим пре што је у нас још врло

мало игара скупљено. Недовољност пак покупљене грађе била је узрок, те се у нас о играма није написало готово ништа. Због тога је њихово упознавање још у повоју.

Потпуности ради, а и ради оријентације доцнијим скупљачима износим овде оно, што је у нас урађено на прикупљању српских народних игара.

— Стојан Новаковић у своме делу: Стара српска војска, историјске скице из дела „Народ и земља у старој српској држави", Београд, 1893., даје слику о витешким (војничним) играма у време нашег средњевековног државног живота (стр. 106—116).

— Сава Текелија у својој Автобиографији описује дечје игре из свога детињства, око1770 год. у Араду, где је рођен 17. августа 1761. год. (Автобиографија Саве Текелије, Летопис Матице Српске, 1877. год. књ. 119., стр. 6—13).

— Никанор Грујић у својој Автобиографији помиње дечје игре из свога детињства до 1826. год. у селу Липову у Барањи, где је рођен 1. децембра 1810 год. (Автобиографија Никанора Грујића, некадашњег епископа пакрачког, Богословски Гласник, часопис за православну богословску науку и црквени живот. Година III, књ. VI, св. 1 и 2, стр. 58—59. Сремски Карловци, 1904. год.)

— Србске народне женске игре, саобштио Г. К. Стефановићъ (Сербскій Лѣтописъ за год. 1847. частъ, књ. 76., стр. 137—140.).

— Народне игре, саобштио Георгій Стефановићъ (Сербскій Лѣтописъ за год. 1848., частъ I, књ. 80., стр. 69—74.).

— У „Школском Листу," Нови Сад (1858—1862.) Будим (1864—1865.), Сомбор (1866—1869.) налази се понека народна игра намењена деци.

— Игре и забаве за развиянѣ телесни и душевни снага (Пријатељ српске младежи, Додатак Школскога Листа. Издає и уређує Никола Ђ. Вукићевић, Сомбор 1866., год I, бр. 1—12; 1867., год. II, бр. 1—24.).

— Живот и обичаи Црногораца, написао В. М. Г. Медаковић, Нови Сад 1860., стр. 158—174.

— Живот и обичаји народа српскога, описао их и за штампу приуготовио Вук Стеф. Караџић. У Бечу 1867., стр. 276—294.

— Српске народне игре које се забаве ради по састанцима играју, покупио их и описао Вук Врчевић. На свијет издало „Српско Учено Друштво.“ Београд 1868.

— Кнежевина Србија, написао М. Ђ. Милићевић. У Београду 1876. На многим странама.

— Живот Срба сељака од М. Ђ. Милићевића. Трећа збирка. (Гласник Српског Ученог Друштва, 1877., књ. 45., стр. 293—332.).

— Ђимнастичке игре за српске народне школе. Први део. Просте и радне игре са испомоћи и сметњама и слободне игре у пољу и на игралишту по најновијим немачким изворима написао Ђорђе Глибољски. Нови Сад 1880.

— Краљевина Србија, Нови Крајеви, написао М. Ђ. Милићевић. У Београду 1884. На многим странама.

— Њеке народне игре до сада непокупљене или друкчије описане, прибрао Мојо Медић (Летопис Матице Српске, 1884., књ. 140., стр. 40—66 и 1885., књ. 141., стр. 68—82.)

— Дечије игре за српску децу, I књ. Летње игре, прибрао Ник. Стојановић, учитељ. Београд, 1886.

— Живот и обичаји Срба Граничара, сакупио и за штампу приредио Никола Беговић. У Загребу 1887. стр. 256—271.

— Србија, опис земље и народа, написао проф. В. Карић, Београд 1887. стр. 187—202.

— Опет неколико народних игара, прибрао проф. Мојо Медић (Летопис Мат. Српске 1887., књ. 151., стр. 83—89; књ. 152., стр. 93—97; 1888., књ. 153., стр. 98—101; књ. 154., стр. 120—126).

— Српске народне игре које се забаве ради по састанцима играју, покупио и описао Вук вит. Врчевић, књ. II. У Дубровнику 1889.

— Неколико народних игара у Босни од Василија Кондића из Приједора (Јавор за 1890., бр. 16.)

— Дечје игре за ђаке првог, другог, трећег и четвртог разреда основне школе, са сликама, по новом програму побележили Б. и С. учитељи. Београд 1891.

— Дечије игре за ђаке првог, другог, трећег и четвртог разведа основне школе, са сликама, по новом програму побележили — Б. и С. — учитељи. Друго поправљено издање. Београд 1891.

— Дечије игре и декламације по новом програму за III и IV разред основне школе приредио Ст. Ј. Николић, учитељ. Београд 1891.

— Народно глумовање, приказује Д-р Лазо Костић (Гласник Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини за 1893., стр. 357—368).

— Живот Срба сељака, написао М. Ђ. Милићевић (Српски Етнографски Зборник, књ. I). Београд 1894., стр 223—250.

— „Трговци" (џелепчије), (игра у Босни), приопћио учитељ Душан Николић (Гласник Земаљ. Музеја 1894., стр. 197—199).

— Дечије игре, пише Петар Радаковић (Школски Вјесник за 1894. Сарајево, стр. 546—547).

— Дечије игре, скупила Евица Сарајевчићка (Школски Вјесник 1894., стр. 40—41, 147, 217, 281, 390—391), скупио Петар Радаковић (Ibid. 282, 390, 607—108, 735 829—830), Петар Шарјановић (Ibid 449—450), Васа Ђорђевић (Ibid. 391), Јован Пржуљ (514—515).

— Народно глумовање у Цуцком Трешњеву, приопћио Ј. Ф. Иванишевић (Гласник Земаљ. Музеја 1895., стр. 152—155.

— Дечје игре, скупила Видосава пл. Продановића (Школски Вјесник 1895., стр. 69—70), Марко Живковић, (Jbid. 152—153, 594—595), Иван Кларић (Jbid. 227), Јелица Беловићева (Jbid. 303—304), Никола Мештровић (Jbid. 414—415), Милка Мариновићка (Jbid. 415—416), Петар Радаковић (Jbid. 503—504). Јован Иванишевић (Jbid, 416—418, 504—506), Саво Н. Семиз (Jbid. 711 — 713), Хајдар Фазлагић (Jbid. 712, 716—717).

— Народне игре, прибиљежио Филип М. Пејовић (Луча за 1896. Цетиње, стр. 567—568).

— Дјечије игре, скупио Јован Ф. Иванишевић (Шк. Вјесник 1896., стр. 75—76, 308—311, 451—452), Јанко Кларић (Jbid. 152—153), Хуго Баркач (Jbid. 311, 452, 596 — 598, 776—777, 1003—1006), Ватрослав Михалић (Jbid. 452).

— Коледање у очи младог љета на отоку Хвару од Антуна Илије Царића (Гласник Земаљ. Музеја 1896., стр. 524—529).

— Народне игре, прибиљежио Филип М. Пејовић (Луча 1897., стр. 72—74, 123—128, 168—170, 219—220, 266—267, 329—330).

Дјечије игре, скупио Јован Ф. Иванишевић (Школски Вјесник 1897., стр. 273—274, 398—399), Иван Кларић (Jbid. 107—110), Стјепан Штродл—Сријемац (Jbid. 396—398, 702—704, 900—901).

— Градиво за разна занимања Српчади, приредио и издао Милан Стојшић, професор на српској учитељској школи сомборској. Сомбор, 1898.

— Народне игре, прибиљежио Јоко Т. Вукчевић (Луча 1898, стр. 99—100, 148), Илија Лопичић (Jbid. 195—196), И. Калуђеровић—Сарап (195, 496)

— Дјечије игре у Неретви, прибиљежио Јос. Глушчевић (Школски Вјесник 1898., стр. 149, 313, 739).

— Џилит, забележио Б. Јоксимовић („Караџић“ за 1899., стр. 100—101), Једна Вукова пјесма играчка у подерану руху, забележио Вељко Радојевић (Jbid. 100 до 102), Дјечје бројање до десет, забел. Вељко Радојевић (Jbid. 102—103), Предвечни, прибележио Крста Димитријевић (Jbid. 103—104), Дечје бројење и игра у Брсечинама код Дубровника, из збирке Вида В. Вукасовића (Jbid. 164—165), Џилит—џилитање, забележ. Јован Ђ. Зорић (Jbid. 208), Игре на мјендуле (бајаме), из збирке Вида В. Вукасовића (Jbid. 242—244), Српске народне дечје бројанице из Левча, прибележио Ст. М. М. (Jbid. 244—245), Штипавица—бибавица, из збирке Вида В. Вукасовића (Jbid. 271—272).

— Колендрање (коледање) у спљетском Велош—Варошу, од Ант. Ил. Царића (Гласник Земаљ. Музеја 1899., стр. 178—183).

— Игре у Сарајеву од Ј. Ђ. Зорића („Караџић“ за 1900., стр. 49—51), Морешка и тусти судац (краљ) на о. Корчули (у Далмацији) приопћио Вид Вулетић—Вукасовић (Jbid. 59—64), Обредне пјесме у Потисју, објавио Тих. Остојић (Jbid 112—119), Дјечја бројања при играма, прибележио Антоније Тодоровић, учитељ (Jb. 133).

— Оро, црногорска народна игра, написао Ј. Ф. Иванишевић (Прештампано из Гласника Земаљ. Музеја у Сарајеву за год. 1900., стр. 533—542).

— Љевка, забележио Витомир Луковић („Караџић“ за 1901., стр. 72), Бројанице из Бачке (Шајкашке) скупио Светозар Влашкалић (Jbid. 89—91), Бројанице у Крагујевачкој Јасеници, скупио Јеремија М. Павловић (Jbid. 116), Бројанице са Малешевије — Маћедонија, прибележио у С. Берову Сп. Радивојевић (Jbid. 117).

— Дечје игре, књига за забаву и поуку мушке и

женске деце са 100 слика, приредили Кат. П. Шарчевића и Ст. Ј. Николић. Београд. 1902.

— Српске народне песме и игре с мелодијама, прикупио Тодор М. Бушетић, музички приредио Стеван Ст. Мокрањац. (Српски Етнографски Зборник, књ. III). Београд. 1902.

— Дечје игре, скупио Адам Пејић (Школски Вјесник 1903., стр. 556.)

— Тридесет српских игара за виолину, скупио Влад. Р. Ђорђевић, свеска I, Јагодина 1905.

— Народне игре са сијела и збора у Горњој Херцеговини, приопћили Тома А. Братић и Ст. Делић (са 28 слика у тексту), (Гласник Земаљ. Музеја 1905., стр. 53—172).

Осим овога имаће још погдешто наших народних игара описаних и записаних у неким нашим књижевним листовима, али тешко да је остало много игара које нису поменуте у овој библиографији српских народних игара.

I

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИГРЕ

ИЗ

БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

СКУПИО

ЛУКА ГРЂИЋ БЈЕЛОКОСИЋ

Нема сијела ни прела, нема свадбе ни весеља, а да не видимо и народне игре. Нијесу у нас по поносној Босни и кршној Херцеговини сијела ријетка. Чим прође прва недјеља по Божићу, одмах се стане младеж окупљати, па вечерас у једнога, а сјутра у другога на сијело. Када се окупе најприје се донесу гусле. Око гусала се препиру, ко ће гуслати, јер од себе неће нико почети, бојећи се, да се не осрамоти, ако не умједне. Кад већ одреде, ко ће гуслати, или боље рећи натјерају гуслача, онда све ушути, а гуслач удеси гусле, па пјева јунаке од Косова и прије Косова, како му већ пјесма доноси. Када гусле ушуте отпочињу се игре. Игре почињу у највише случајева, са игром „под капе“, која је у овој збирци описана. Када ту игру сврше отпочињу другу. Што се више примичу покладе, то се све живље игра и за дуље у ноћ сједи, кад већ дође бијела недјеља, онда се више никако не игра игра „под капе,“ но се играју оне веселије игре, које су у овој збирци описане.

„Весело срце кудјељу преде“, вели наша народна пословица. Весело срце и игре игра. Игре су огледало срца народног у веселим тренутцима, у часовима одмора његова. Игре надомјешћавају нашему народу оно што су код западних народа балови и позоришта, и смео бих рећи, да се ни они са балова и из позоришта не враћају веселије кући, него наш народ са својих сијела.

„Иде крушац гредом, сир крушче, вар крушче, мој криви прекриви крушче.“

„Ја се попе уз крушчић, низ крушчић на врх крушчића.“

„Ја пољубих жуту крушку жутицу, преко писма у густицу.“ Итд.

Караћења, што се врше по вољи, слична су горњима, а могу се и горња употријебити. Сем њих имају још и ова:

Салити токе: Између играча и видјела миче онај, те је надиграо руком раширених прста, те сјен од руке пада по прсима надиграног. Онај, те то извађа, руга му се вичући; „Их токе, токе, од четири оке!“

Бријање. Онај, те је надигран сједне на сред собе, а онај, те је надиграо застре га каквијем рутинама, као бајаги да ће га бријати. Иза тога узме какав камичак па га тобоже натире као сапуном. Најпошље узме какво дрво па га струже низ браду, као да га брије. По бријању му обрне леђа, да се огледа је ли га лијепо обријао.

Још праве осјене по зиду, од аждаје, јарца итд., познате сјенке што се могу извести када се двије руке склопе на разне начине.

Имаде још сијасет разног караћења, али ко би све то побиљежио.

У игри се не ће нико расрдити, ма га макар како каратио, но памти па врати.

Лука Грђић Бјелокосић

I ВИТЕШКЕ ИГРЕ

1. Окрећати се на ражњу

(из Гацка)

У овој игри хоће се доста вјештине и увјежбаности. Играју је само мушки и то по један на изред. Свеже се испод какве греде у соби или у кући потврдо уже. Ово се уже толико објеси, како човјек може, када по ужету легне лако испод греде проћи, а да се греде не дотакне. Сада се један ухвати рукама за уже, а опкорачи га ногама, и пружи се по конопу колико је дуг. Иза тога се вјешто заљуља и окреће се око конопца као пециво око ражња. Вјешт се може окренути по 30—40 пута, а невјешт ни један пут. И вјештаку више пута полети кожа са длана, али ко ће још и на то у игри гледати.

У овој игри, као и овијем, што долазе за њима, момци кушају снагу и вјештину.

2. Дизање копља

(из Гацка)

Пружи се један играч на сред собе, на леђа, састави руке под главу, и добро се укочи. Сада приступи онај, те диже копље, па га опрокочи ногама спрам његовијем кољенима, а обухвати руком оздо по дебелом месу и онако га кочке диже. Ако га један дигне, онда и остали кушају снагу. У овој се игри често двојица међусобно кладе, да дижу један другога,

3. Дизање бисага

(из Гацка)

У овој игри један диже двојицу, и то овало: Један пане на кољена, а подупре се рукама о под. Друга двојица претуре првоме ноге преко врата и леђа, а ухвате један другога за руке. Иза тога се дољи диже, па ако ону двојицу растави од земље, дигао је бисаге Када један дигне, онда кушају и остали.

4. Кабала

(из Гацка)

У овој игри двојица сједну у размаку један од другога, тако да трећи може међу њих стати. Прва двојица окрену један другом леђа прекрсте ноге и ухвате се тврдо рукама за прсте од нога. Обојица треба, да су тврдо опасана. Трећи стане међу њих, па ухвати једнога једном, а другога другом руком за пас. Обојицу треба да растави од земље, па да се с њима заједно најмање три пута окрене у наоколо. Ову је игру доста лијепо гледати, јер док се невјешт и нејак мучи и натеже, дотле се вјешт и јак тако брзо окреће, као да и нема ништа у рукама.

5. Клипа

(из Гацка)

За ову се игру хоће доста снаге, те је најчешће играју у оклад. Двојица играча, који се окладе, нађу појако ократко дрво, колико могу четири шаке једна до друге рахат стати. Играчи сједну један спрам другијем, упру ногама један другога у ноге, а они клип дрвета метну на врх прста од нога. Око дрвета измјешају руке, па онда, мајчин сине, потегни, који је јачи. Који кога на се натегне, тај је јачи, тај је добио окладу.

6. Куке
(из Гацка)

Као год горње, тако и ове игре, највише се играју на оклад, па макар тај оклад био и неколико тура по длану. — Двојица сједну један спрам другога, одупру један другог табаном у табан десне ноге, закваче средње прсте један за други од десних рука, па онда повуку сваки себи. Који којега натегне, или му пружи прст, добио је окладу.

7. Крека
(из Гацка)

У овој се игри хоће више снаге но вјештине. Један од играча сједне на сред собе, прекрсти ноге а узме се рукама за палце од нога. Остали на изред дижу га као кречину овако: Онај те диже стане са стране, ономе те сједи, па му провуче руке око паса тако да их напријед састави. Тада потегне свом снагом и диже га. Ако се с њиме заметне на раме, добио је окладу.

8. Нађава или мјерити со
(опћа у Херцеговини)

Двојица играча стану један уз другог окренувши леђа леђима, па се закваче рукама испод лаката, и дижу један другога на изред. Када двојица вјешто ову игру играју лијепо их је гледати, како се брзо крећу, а кад опет невјешт подигне вјешта, често се пута догоди да га преко себе претури, па и сам пане. Ову је игру, веле, здраво играти, те када је ко што ломан у костима зове другога: „Нешто сам ломан, дај да мало измјеримо соли!“

9. Провући се испод руке
(из Гацка)

Један од играча метне десну руку на под од собе окренув поду длан, а са тијелом по трбушице ле-

гне по поду. Озго на руку метне омалешан орах, зрно из пушке или прстен. Онда се вјештачки цијелијем тијелом провуче испод руке, а да не обори оно са руке, што је метнуо на њу. Ова игра хоће доста вјештине, с тога се у оклад у највише прилика игра.

10. Тен, тен, тен!
(из Мостара)

Ова је игра по свој прилици из османлинског доба, јер су у њој све саме турске ријечи, али се тако одомаћила, да се често игра на сијелима. Мајстор у овој игри чучне на сред собе, па окреће туром а виче: „Тен, тен, тен!“[1] Играчи који ће ступити у игру иду па и они чучну и вичу заједно са мајстором: „Тен, тен, тен!“ Пред којега играча мајстор удари туром, и рече јачим нагласком „Тен!“ онај играч одговори: „Неапаим бен?“ (шта ћу радити ја?). — „Јат бурда сен! (лези овдје ти!). Сада онај остаје на истом мјесту чућећи, али не пјева оно „Тен“. Док мајстор и остали, вичу и даље „Тен, тен, тен!“ мајстор опет удари пред другога туром и завиче: „Тен“, а он се одзове, као и први, са „Неапаим бен.“ — „Бињ устуна сен!“ (узјаши озго ти!) и покаже му руком онога првога. Тада овај узјаше, па опет сви наставе „Тен“. Овако мајстор узјаше по тричетири једног на другог, па онда удари туром преко најдоњега, са нагласком „Тен“. — „Неапаим бен!“ — „Чик ордан сен!“ (излази отален ти!) Сад се овај одавлен извуче, те виче као и други „Тен, тен,“ док се мајстор и на њ смилује, те му нареди да и он на којега узјаше.

Најсмијешније је када мајстор нареди којему из средине да излази. Нпр. четворица су један на другом, а мајстор нареди другоме или трећоме да излази. Који је вјешт некако се испузи од страга, али мало који

[1] „Тен, тен, тен!“ биће да је какав пријет.

да не обори и ону горњу двојицу. Када су по четири пет један на другом, онда најдоњи пане на колена, тако да се може онај те је на њему опирати ногама на земљу. Када се уморе и надовоље игре, онда је прекидају.

11. На ћабу[1]

(из Гацка)

У овој се игри хоће доста вјештине. За ову игру треба тврд коноп или уже. Коноп се привеже за демире од два прозора, који су један спрам другијем, или за какву греду. Коноп треба да виси изнад доњега пода за један метар или највише метар и по. Сада онај који је кренуо на ћабу, узме два једнака штапа. Штапови су дугачки, како се може опријети њима са конопа о доњи под собе. Помоћу тијех штапова узјаше на коноп, па опирући се њима о под, прекрсти ноге на конопу. Када је већ прекрстио ноге на конопу, онда му сви на изред честитају: „Срећан пут!“ Он треба, да свакоме одговори са „темена“, бива да одмахне руком. Ако је срећно протурио поздраве, те није изгубио равнотежу, и одржао се на конопу, тад један из дружине изиђе пред њега, па се разговарају: — „Хошћелдум, јолдаш!“ — „Алах разиолсум, кардаш!“ — „Куд си кренуо, јолдаш?“ — „Кренуо на ћабу, кардаш, но јеси ли ми по срећи видио дружину, да је овуда прошла!“ — „Јесам, јесам, рекли су ти да истуриш двоје пушке, па кад они чују пушке, причекаће те.“ Сада хаџија треба, да удари са оба штапа о горњи под. Ако ударајући штапима о под, изгуби равнотежу, што би оком трепнуо, лосне о под, а у дружини стане смијех. Ако се одржи на конопцу, онда ће му онај, те се с њиме разговара: „Болан зар ти није

[1] У збирци В. Врчевића, Српске народне игре, Београд, 1868. на стр. 45 имаде ова игра, али је ова овде нешто опширнија.

жао коња, ето ти је оболио у обје задње ноге?« Сада хаџија треба, да озад испод конопца удари штапом о штап, бива да поткује коња, а то је мало мучније. Ако и ово срећно прође и одржи се на конопцу, онда ће му опет онај: „Их, болан, ето ти се коњ разуздао, сломиће те, зауздај, па гони!« Сада треба да удари штапом о штап испред себе, а изнад конопа, што је много мучније. Ако се и сада одржи, онда ће му: „Е сада претури бисаге, јер ти кривају, па онда срећан пут!« Сада треба да иза леђа промијени штапове, у десну руку треба да узме они из лијеве, а они из десне у лијеву. Ако је то све израдио и на конопцу се одржао, онда је прави хаџија те сјаше, а други проба, да иде на ћабу. Мало који од њих, да пређе на ћабу. До бисага, хајде и хоћеш и нећеш, прође гдекоји, али бисаге претурити не може ни од стотине један.

На некојим мјестима простру сламе испод конопца, или што друго мехко, да се не би онај те пане угрувао.

12. **Пољубити варићак**[1]

(из Фојвице у Босни)

Ова се игра само са великом вјештином изводи. Преврне се варићак, тј. окрене му се дно горње. Играч се попне на њега, па стане ногама што може ближе првоме крају. Између нога протури руке, па се ухвати рукама за варићак са страна, наслонив се на дно од варићака длановима. Сада понајлак диже ноге и задњи дио тијела у вис, а главу и предњи дио тијела сагиње к земљи. Када толико сагне први дио тијела, да устима може дохватити до првог краја варићака, тада га пољуби, па

[1] *Варићак* је дрвена посуда за жито и вариво, савијен широк дрвен обруч којему је са једну страну утврђено дно. Око Мостара га зову *лубура*. У Босни — *онлук*. У Посавини — *осмак*. Њиме обично пресипљу жито, а по Босни и продају.

се опет понајлак враћа, док дође на варињак ногама, као кад је игру отпочео. Многи се преврне, па би се могао добро и угрувати, али га други дочекају на руке да не падне.

13. Прескакати преко штапа
(из Гацка)

Нађе се чврст, ократак, од прилике један аршин дуг, штап, па га на изредице прескачу овако: Онај те прескаче, узме штап за оба краја рукама, па поскочи и пронесе штап испод нога. Ако га овако прескочи, треба опет да поскочи и да пронесе штап напријед. Који више пута у засоб овако прескочи, тај је бољи мајстор. Ову игру често играју и на оклад.

14. З у ц е
(из Гацка)

Ову игру играју тројица играча. Један играч стане на сред собе, па се добро раскорачи. Друга двојица стану до њега, један са једну, а други са другу страну. Два крајња се помање раскораче од онога у средини. Сваки од ова два крајња метне руку уз образ, окренув длан ономе у средини. Онај те је у средини састави руке длан уз длан па у њих пуше, а превија се сад на једну сад на другу страну, пјевуцајући: „Зу зу, зу,!“ Када ухвати згоду, ошине по једнога од оних са стране по длану, вичући: „Зуца“. Сада ономе те је ошинут, стоји право једном замахнути, па ударити онога средњег по глави; али се средњи брзо увије на другу страну те онај млатне по зраку. Често се пута догоди, да онај крајњи, када замахне, да ошине средњега, изгуби равнотежу, те посрне на нос. Ако је вјешт онај у средини, удара час једнога час другога, те обојицу добро измлати. Који од оне двојице свати средњег, он иде у сриједу, а средњи на његово мјесто.

15. Велике кобиле или петнест шеснест
(из Мостара)

Кад се младићи окупе гдје год на пољани, па уговоре да се ове игре играју, подијеле се на двије једнаке половине. Да не би једна страна другу у дијелу преварила, дијеле дружину овако: Двојица, за које мисле да најбоље знаду, дијсле осталу дружину. Један од ове двојице изабере из дружине опет двојицу за које мисли да подједнако играју, па пита другога: „Али волиш Пера, али Ђура?“ — „Ја Пера“. — „Ја Ђура“. Сада сједне Перо до онога те га је изабрао, а Ђуро опет до свога. Иза тога други бира двојицу, па пита првог, кога ће од њих два на исти начин, и тако све редом, док сву дружину издијеле. Пошто све издијеле, занесу се, која ће страна прва стајати. Један од оне двојице, те су дружину дијелили, узме мали камичак у руку. Обје руке занесе за леђа, па у једну сакрије камичак, а обје стисне, па онако стиснуте шаке изнесе, те један бира једну шаку. Ако се у оној шаци нађе камичак, то ће противна дружина станути, а ова јахати, а ако не нађе, но остане у другој, онда обратно. Када овако одреде, онда из оне дружине, која ће стајати, прислони се понајвиши уз какав зид или дрво. Ако нема у близини зида или дрвета онда уз каква ојачег младића, који није у игри. Први, који се прислони, превије се по добро у пасу, а погне подобро први дио тијела. Други стане иза њега, па му се ухвати око паса, а погне први дио тијела до паса првоме, па тако све редом, колико их год има. Прије но стану играти, уговоре колико ће пута први играч поскочити. Ако је до пет играча на свакој страни онда обично један пут. Ако је преко пет, а мање од осам, два пута, а ако је осам или више, онда три пута. Пошто се прва страна, као што сам гори рекао, намјести, онда се један од дружине, који може понајбоље ско-

чити, заскаче, па скочи преко задњега, гдје може најдаље опкрочивши ногама око онога, те је на њ скочио. Ако је вјешт може најмање скочити на трећега. Пошто се заустави, са онога мјеста поскочи онолико пута, колико су пута уговорили, и то овако. Пружи руке што најдаље може па се ухвати којему од доњих играча за рамена и поскочи. Када поскочи онолико пута, колико је уговорено, скаче други. Други поскочи један пут мање но први, па тако све редом. Пошто сви скоче, онда броје што се брже може до шеснаест, ако изброје шеснаест, а није се ниједан од горњих до подине дотакао или пануо, онда скачу наново. Ако који од горњих играча, или при скакању, или послије, спане, или ако остане који играч, а нема мјеста да може узјахати, онда горња дружина лијеже, а доња иде, па скаче на њих, као што су и они радили. Када који лијепо скоче и намјесте се, онда броје оно бројева до шеснаест по најлак, да би могли више јахати.

16. Хамама[1]

(из Мостара)

У овој се игри играчи дијеле на двије једнако половине, као и у горњој. Пошто се подијеле, одреде коцком, која ће страна стајати, а која јахати. Она половица дружине, која ће стајати, стане један до другога у около, а ухвати један другог тврдо за појас, погну малко главе у коло, а један, који је понајвиши узме у руку крај тврда паса, или тврда ужа. Уже не смије бити дуже од три растегљаја. Други, који је понајлакши и највештији узме за други крај паса или ужа, па облети око дружине у колу и завиче: „Врућ,

[1] Хамам је турска ријеч а значи бања. Пошто се у овој игри играчи као у најтоплијој бањи зноје, то је ваљда с тога и добила игра овакво име.

врући, врући!« Пошто он завиче „врући“, играчи друге половине облијеђу около и заваравају хамамџију[1] и јашу на оне, те су у колу. Ако хамамџија којега од противне дружине увреба, те га удари ногом макар гдје, онда она дружина иде у коло, а противна дружина на њих скаче. Хамамџија не смије никога ударати, кад је већ узјахао, нити смије за којим даље трчати, него је дужина паса. Најсмијешније је када се нађе који вјештак, па узјаше на хамамџију. Онда је наопако оној дружини, те је у хаваму, јер хамамџија не може брзо око хамама облијетати, и онога на себи носити, те противна дружина јаше до миле воље.

17. Орлова
(из Гацка)

Ову је игру веома лијепо гледати. У њој треба да имаде подоста играча и да је простор голем, гдје се играју. Један од играча погне се, а подупре се рукама о кољена. Други се играч затрчи неколико корака, па се ухвати ономе око паса и прескочи га. Пошто га прескочи, одмакне се неколико корака, па онда се и он погне као и први. Трећи играч прескочи ову обојицу па се и он погне. Четврти сву тројицу, па тако све редом, док сви играчи уљегну у игру. Када сви уљегну онда се први дигне, па прескаче све, који су пред њим, али како кога прескочи, онај се диже, па прескаче остале. Када који све прескочи, онда се и он погне те њега прескачу, док опет на њега ред не дође. Занимљиво је гледати чилу момчадију, како то брзо раде и прескачу, те када се подигну један за другијем изгледају баш као орлови, од чега је игра и име добила.

[1] Хамамџија се зове онај те чува прву дружину.

18. Погаче

(опћа у Херцеговини)

У овој игри се играчи занесу на пиљак, који ће бити погача, и који ће чувати погачу. Један од играча узме пиљак у руке, па занесе руке за леђа и сакрије пиљак у једну шаку, па изнесе обе шаке напријед. Други играч тражи пиљак, или боље рећи тражи да узме празну шаку. Ако нађе пиљак он крије другоме, а ако не нађе, крије опет онај, те је прије крио. У које двојице остане најпосље пиљак, та су двојица један погача, а други га чува, и то потоњи је погача, а претпотоњи чувар. Сада нађу какво уже три до четири растегљаја дугачко, или ако тога нема, отпаше један каницу или пас у кога је понајдужи и најтврђи. Онај те је погача, сједне на сред пољане, прекрсти ноге, а узме један крај од онога ужета или паса. Онај те га чува узме за други крај пас. Играчи сви метну своје капе пред онога те је погача одмакнув их од његова крила за једну стопу. Капе се све збију на гомилу. Играчи се разреде наоколо, па заваравају онога те чува погачу, и гледају да пограбе капе испред погаче. Чија се угграби, они је добије одмах, те ако може увребати очи чувару, туче погачу капом по леђима. Онај, те чува погачу, облијеће около, колико може дужина паса допустити и гледа, не би ли кога играча ударио ногом. Којега удари ногом, онај сједне, те буде погача, а онај, те је погача, устане, па га чува. Онај, те га је чувао, иде међу играче. Капе, које су угграбљене прије, сада се више не мећу, но се грабе остале ако их има. Тако се све мијењају, док рекну да им је доста те игре.

19. Ипликонца[1]
(из Мостара)

У овој игри као и код игре „Велике кобиле“ (I, бр. 15) подијеле се играчи на двије једнаке половине. Пошто се подијеле, тада се или занесу на пиљак, која ће страна стајати, а која јахати, или баце: „суво мокро!“ Суво мокро бацају овако: Нађе се један плочаст, не велик камичак, па један играч из дружине пљуне на њ са једне стране и баци га у вис на коврљке, вичући: „суво, мокро!“ Играч са друге стране, док још камен није пануо на земљу, погађа. Када камен падне на земљу, гледају како се је извртуо или на суву или на мокру страну. Ако је погађач погодио, тад његова дружина јаше, а противна стане, а ако није погодио онда бива противно. — Играчи једне стране стану у коло размакнути један од другога три четири корака, како већ уговоре, а играчи са друге стране узјашу сваки једнога. Када сви узјашу, онда један од играча узме лопту, па је баци десноме другу. Овај гледа, да лопту ухвати, па је баца даље, и тако све лопта иде наоколо. Ако који промаши, те не ухвати лопту, онда горњи сјашу, па доњи на њих узјашу, те играју као што су и они играли.

20. Скока од три крока[2]
(из Гацка)

Пошто играчи на каквој омекој подини обиљеже мјесто оклен ће скакати, положе какав штап, да је лакше ономе који скаче опазити оклен ће скочити,

[1] Иплик је турска ријеч, а значи исто што и конац. Није немогућно, да су и ову игру Османлије у народу оставиле, па је уз оно „иплик“ народ додао још своју ријеч „конац“, и тако настало „инликонац“.

[2] В. Врчевић у својим „Српским народним играма“ (Београд, 1868. год.) на стр. 67. има двије сличне народне игре: „скока с места“ и „скока трчке (загонке).“ Но како се игра „скока од три крока“ разликује од њих, ја је овдје износим.

и да се може лакше установити, да није они те скаче прешо преко пика. То мјесто, оклен се скаче и гдје је штап положен зове се „пик.“ Играч се као и код скока иза трке затрчи једно 20—30 корака, па онда од пика оскочи са лијеве ноге десном, па са десне ноге лијевом, па онда објема заједно. Нико не би могао вјеровати колику даљину могу играчи овако одскочити, што не би очима видио.

21. Вука
(опћа народна по селима)

Ову игру највише играју сватови на свадбама. Мајстор савије подугачку туру, па се ухвате три четири друга један другоме за пâс, и трче около вичући: „Вук, вук, вукобача!“ Један између потоњих, рећи ће: „Да зовемо добра друга?!“ Мајстор га пита: „Кога ћемо?“ — „Тога и тога.“ Онда потрче сви онамо у трумпи, па ухвате онога међу се. Овај, ако није рад играти, извади грош два пара, па их дарује, а ако је рад играти, он се ухвати за најпотоњега. Сада га мајстор стане гоњати, али се он вјешто увија, но ипак добије коју туру по задњици. Најприје зову оне, за које мисле да ће ступити у игру. Њих мајстор мање и бије, јер му је и теже, кад је мања поворка, пошто се може лашње врцнути. Када их се ухвати повише, па када се нађе каква тврдичина, те неће да се откупи, но се ухвати у коло, тад мајстор брже боље од оне поворке оклопи коло, па га туче док му додија, те им што даде за откуп. Када су све обредили, поглобили, онда они, те су најприје отпочели игру, подијеле новце међу собом. Код некојих сватови даду новац, што су стекли, маји, а код некојих опет доведеној невјести.

22. Мале кобиле
(из Гацка)

Код ове се игре играчи занесу на пиљак као и код игре „Погача“ (I, бр. 18.). Претпотоњи играч сједне на какав камен, а потоњи му метне главу у крило, а начутури се. Један од друштва узјаше на овога, па плесне рукама длан од длан и пружи онолико прста, колико хоће, говорећи: „Колико рога има коза?“ Доњи погађа од један до десет, па ако погоди, онда онај, те је био кобила, држи му главу у крилу. Онај што је првога држао, иде међу играче. Ако доњи не погоди, онда онај, те јаше пита га овако до три пута, па ако му не погоди ни један пут, онда он сјаше, а други узјаше, па пита као и први.

Ја сам ове игре играо у Мостару, са измјеном у питању: „Хане, хане, кач пармак колико?“ (Камо, камо, колико прстију?)

23. Војничког града
(из Мостара)

Ову игру играју окрупња мушка дјеца, а кад год и читави момци. Друштво се подијели на двије једнаке половине, као код игре „Велика кобила“ (I, бр. 15). Начине на ледини два града овако: На ледини оштрим каменом или дрветом омеђе два простора у округ 5—6 корака далеко један од другога и то су градови. Сада се један, за којега мисле да је понајбржи, истисне из једнога града. Када одмакне 5—6 корака, натисне се један за њим из другога града, а када и ови одмакне 5—6 корака од града, онда се за њим опет натисне један из првог града, па тако све редом, док сви из градова отрче, осим двојице, који ће градове чувати. Ако тркач из првога града, достигне тркача из другога града — или обратно — те га удари руком, онда је он роб његов, те излази из игре и иде у град онога,

те га је заробио. Онај играч, те је заробио онога, трчи даље и тјера, ако имаде још који пред њим из противног града. Особито онда ако му је друг, који је пред њим трчао заробљен, али ако мисли, да је бржи од њега. Осим тога бјежи и он, да га не стигне они, те за њим трчи.

Када оптрче означену даљину и дотрче сваки у свој град, онда мијењају робље. У овој игри означе кад и кад тако велики простор, да трче по цио сахат, док оптрче.

24. Трке око лијеске
(из Мостара)

У овој трци трче само двојица. Означе двије праве и двије побочне улице, кроз које ће трчати, па са једнога мјеста потрче један десно а други лијево. У путу, гдје се размину ударе један другога руком о руку. Који први дође на оно мјесто, оклен су потрчали, тај је добило окладу, која се међу дјецом састоји највише у томе, да једно друго носи на леђима у даљини коју уговоре.

II ЗАБАВНЕ ИГРЕ

1. Продаја сирћета (оцта)
(из Гацка)

Када мајстор у друштву опази каква новака, за којега мисли, да ову игру не познаје, рећи ће: „Хајдемо људи продавати сирћета!“ — „Ако имаш продаји!“ одговоре му они, који су вјешти игри, „баш му је сада вакат, могао би га продати.“ Тада се мајстор дигне, те изазове пред собу онога, те га мисли преварити, па ако га може лажима и преварама наго-

ворити, узјаши га себи на леђа. Када невјештак узјаше, протури му мајстор једну руку испод своје једне руке, а другу преко свога рамена па му их свеже напријед. Још онај горњи опкрочи ногама око мајстора те му и ноге напријед свежу. Пошто је мајстор овако упртио бајаги мјешину, узме у једну руку какав суд воде, а у другу овећу чашу или какав тас, па тако спреман улази међу остале сијелције. Чим уђегне на врата вичe: „Сирћета, сирћета, добра сирћета!“ Један из дружине га зовне, да понесе, а кад он дође преда њ, онда онај тражи, да му успе мало, да окуша. Пошто му мајстор уточи и дода, он бајаги куша, па ће му: „Их, не ваља ти, не ћу ти га, пи, смрди, носи пса села!“ Па му онда врати чашу са водом. Мајстор прими чашу, па ће му: Е ако не ћеш ти хоће моја мјешина,“ па оном водом онога те је на њему између оба ока. Онај те представља мешину, стане се отресати, кривити и копрцати, али која корист, када је везан, па не може ни шенути. Што се он више криви и копрца, то се друштво више смије. Када га добро измучи и напије водом, онда бјежи из собе вичући: „Их, како је ово село, овдје нема пазара!“ Како мимо којега пролази, сваки га клепне руком по мјешини, бива по задњици онога, те преставља мјешину. Пред собом онога, те је преварен дријеши и сними, а он пошто се мало отресе и оциједи, иде у собу смијући се, да срамоту забашури, вичући: „Их, брате, како ме превариште!“ Ни мајстор не прође боље, јер и он буде мокар поливајући горњега, а богме дотече и по осталој дружини, ама се то ништа у игри међу младежи не гледа. Многи би запитао: „Како ће се онај те представља мјешину пустити, да га вежу?“ И јесте заиста чудно, али нешто вјештина мајсторова, а нешто жеља, да научи више игара, натјерају га, па се превари. Многога сам слушао, гдје

вели: „Хајде, хајде, нека буде, а знам чисто, да ће те ме нешто преварити, ама ако преварите мене, преварићу и ја кога!“

2. Исповиједи
(из Гацка)

Када се окупи сијело, па знаду да у друштву имаде младића, који ову игру не познају, рећи ће који из друштва: „Хајдемо, браћо моја, ово се сада примиче свети часни пост, а ево је дошао један калуђер светогорац, требало би да се исповиједамо и гријеха опростимо!“ Они, те знају ову игру, завичу готово у један глас: „Хоћемо, брате, хоћемо, како нећемо, када је срећа калуђера овуда нанијела.“ Сада сви устају, те излазе из оне собе, у којој се сијели, или у другу собу или у предсобље. Онај, те ће представљати калуђера и још двојица, који ће му помагати, остану у соби, као и сва женска чељад и остарији људи. Калуђер у једноме углу собе прегради каковијем хаљинама или чаршавима бајаги олтар. Нађе какву књижурину и начини од дрвета крст. У олтару простру какву поузану поњавицу, ћилимчић или струку. Калуђер се огрне чаршавом и превјеси појас преко врата мјесто епитрахиља. Један од помагача при тој игри стане калуђеру за леђа тако, да га онај што се исповиједа не може видјети. Када је све готово, онда један по један приступа к исповиједи. Ако је вјешт игри онај, те први уљезе приступи калуђеру, па ће му: „Калуђере, опрости ми ја сам се давно исповиједио, и ту игру научио.“ Калуђер кад види, да он игру зна, пусти га, те иде и сједне на своје мјесто, а онај, те је на вратима пушта другога. Када уљегне невјешт, стане пред калуђера, а калуђер му да у руку онај крст и нареди му, да стане на онај узани простирач, ако није већ случајно и сам стануо.

За тим га калуђер пита:

„Слушаш ли оца и матер?“ — „Слушам.“

„Да их нијеси кад увриједио?“ — „Нијесам.“

„Је си ли што украо?“ — „Нијесам.“

„Је си ли криво мјерио? — „Нијесам.“

„Да нијеси кога одао?“ — „Нијесам.“

„Да нијеси дјевојку преварио?“ — „Нијесам.“

„Да нијеси бабу пољубио?“ — „Нијесам?“

„Сагни главу, да ти читам молитву!“ Он прегне главу, а калуђер му пребаци онај пас преко главе, што му служи као епитрахиљ. Међу тим онај, те је иза калуђерових леђа, потегне за простирач што на њему исповједник стоји и то што брже и боље, а исповједник одмјери на узнак колико је дуг и широк, љос! У друштву стане смијех, а калуђер онога кори да се није право исповиједио, па да га је Бог покарао. Он када дође од чуда к себи, удари и сам у смијех па сједне у друштво, а онај на вратима пушта другога на исповијед. Онијем, те су пред вратима не даду за вријеме исповиједи у собу улазити нити кроз врата гледати, а онима, који су се исповиједили, не дају пред собу излазити, да не би којему пред собом казали, како су на исповједи прошли.

3. Апу, апу, апу-пу!

(из Гацка)

Ову игру на сијелима играју сами мушкићи. За ову се игру изреже неколико комада хартије, колико имаде играча. Хартија треба да је један до два прста широка, а један и по педо дугачка. Сваки комад треба да је једнако широк и дугачак. Сада сви сједну у около. По један крај од хартије метну под капу, а други пусте низ нос спрам уста. На средину метну запаљену свијећу, а сви се около сједећи ухвате за руке. Сада мајстор, који започима игру, запали на оној свијећи

доњи крај хартије, па онда вичe: „Апу, апу, апу-пу!“ Код оног потоњег „пу!“ пухне уз нос па утрне хартију. Ако није три пута рекао апу, пали на ново, а ако је рекао и сретно је утрнуо, пали десни друг до њега. Који је добро вјешт може и по три пута хартију палити, и сваки пут три пута рећи „апу“, и опет хартију на вријеме утрнути. Који је опет невјешт, не може ни један пут, но кад је запали, да видиш од њега чуда како главом тресе и маше, не би ли му капа спанула, или отима руке од друштва, да би руком утрнуо. Тада у друштву стане смијех и граја, а особито међу онима, те су изван игре.

4. Крађа прстена са тањира.

(из Мостара)

Када опази вјештак ове игре, да у друштву имаде невјештијех, рећи ће: „Ево, људи, ко год хоће, ја ћу се с њиме окладити, да ћу му прстен са тањира украсти, а он нека све у њ гледа. Још ћу се на други крај собе од њега одмакнути.“ Онај те не зна игру, дабогме, да ће се окладити, јер је сигуран да ће окладу добити. Та како ће му прстен украсти, када се с њиме неће ни састати, а он ће у прстен гледати! Када већ уговоре окладу, онај те је понудио изађе на поље, па узме два чиста тањира. Један тањир наднесе дном над запаљен луч, те тако дно тањира добро нагари. У оба тањира успе по мало воде, па у они гарави спусти прстен на средину. Сада иде у друштво, па онај гарави тањир са прстеном дадне оном те се је с њиме окладио, а себи задржи чисти. Пошто стану један спрам другога у размаку колико простор собе допушта отпочне: „Е, побро, добро чувај прстен, али чини шта и ја чиним, па ћеш видјети чуда, да ће сам прстен доћи са твога тањира на мој.“ — „Добро, добро, чинићу ама ћемо видјети хоћеш ли ти или ја окладу изгубити“.

Иза тога онај, те је понудио окладу, прекрсти тањир изговарајући гласно: „Во имја оца и сина и свјатаго духа, амин.“ Други то исто учини. Сад први замочи руку у воду, па се онако мокром руком поглади по образу. Други учини то исто. Први затијем превуче кажипрстом преко тањира кроз воду, а за тијем оздо по тањиру, па онда прстом начини знак крста на челу и оба образа. То чини и други, па кад превуче прстом оздо по тањиру огари прст, али пазећи на прстен и на онога другога шта чини, не опази, те онако гаравијем прстом почне правити по челу и образу крстове. У друштву стане смијех, а онај те је понудио, даље настави правити којекакве шаре по челу и лицу што, да како, и други ради. Када онај сам себе добро измрчи и ишара, онда му један од дружине примакне огледало. Кад види онај, те је преварен своју бруку удари и сам у смијех, да би бар колико толико своју срамоту забашурио, па брже боље трчи напоље, те се умије.

5. Крађа прстена из њедара
(из Гацка)

И у овој игри, као год и у горњој, може се само невјешт овој игри преварити. Вјештак се истакне у двориштy, па ће рећи: „Ево, који год хоће, да се окладимо, да ћу му прстен из њедара украсти, а да га се и не дотакнем.“ Који разумије ову игру одговори му: „Хајде, ако украдеш Перу, ево толико и толико вина у друштво.“ — „Хоћу, пристајем!“ Кад се тако бајаги окладе, ако рецимо Перо, или који други из друштва, пристане, онда онај, те ће красти отпаше себи, или којему у друштву, каницу, која је понајбоља и најновија, на дно канице за ресе привеже прстен, па и прстен и крај канице даде ономе, од којега ће прстен красти. Онај стисне прстен у руку, па руку тури за-

једно са прстеном у њедра под лијево пазуво. Мајстор иде понајлак поред каниче пушући и бајаги нешто мрмљајући. Двојица му још помажу придржавати каницу, а међутим они и мајстор каницу лијепо уолуче. Ова двојица дођу између мајстора, који је на ногама и онога коме се прстен краде, те тако заклоне потоњег, да не види, шта мајсор ради. Кад мајстор онако пушући изиђе до краја каниче, четврти из дружине донесе кријући пошири суд воде, те од једном салије у каницу. Вода низ ону затегнуту и уолучену каницу слети брзо ономе у њедра. Онај незнајући ни шта би од њега, скочи као опарен, а чељад удари у смијех.

6. Прстена под капе
(опћа народна сеоска игра)

Нема сијела, гдје се младеж окупи, а да се ове игре не играју. Ову игру играју већином мушкићи. Игра се на оклад у вино или воће, или на „караћење". Колико је год играча, подијеле се на двије једнаке половине. Да не би једна страна другу преварила, дијеле се онако исто као и код игре „Велике кобиле или Петнаест, шеснаест" (1 бр. 15.) Када овако подијеле дружину, онда уговоре у колико ће коња играти. Обично се игра у 101 или у 201 коња. Пошто су и то уговорили, онда један од оне двојице, те су дијелили, извади машице, па кријући од другога натакне прстен на нож од машице. Прстен и машице на ономе мјесту, гдје је прстен, стисне у шаку, па онда изнесе другоме да бира, који ће нож од машице. Онај други прихвати за један нож, а овај отвори шаку, па на чијем ножу буде прстен, онога дружина крије прва. Једни опет сакрију прстен под двије капе, па противна дружина тражи прстен. Ако га нађе у првој капи, онда они почињу први играти, а ако не, онда противна дружина. Када се већ знаде, која ће дружина прва играти, онда

извађају разним покретима руку, како се који занаџија служи. Кундурџија на примјер узме што међу кољена, па кажипрстом као бајаги шилом пробада и рукама око себе растеже. Терзија шије и руком одмахује. Ковач туче стиснутом шаком у кољено. Кујунџија бајаги туче лехем. Стисне обје шаке, па лијеву метне на кољено, а десном удара у лијеву, и то једном удари шаком о шаку, а други пут прикуцне лактом. Мутапчија протура чунак па га бајаги прикуцне итд. Када је једноме играчу мајстор узимао три пута занат, а он му сваки пут и код узимања и остављања тачно одговорио, онда му мајстор даје тестијер. Тада мајстор обустави сав рад, па ће: „Тај и тај шегрт је добро научио, те ћу му дати тестијер. Браћо! Ово је наш друг а сиромах је, ја сам му дао нешто од алата, с тога и вас молим, да му сваки дате по штогод!“ Сад се дигне онај, што га је мајстор споменуо, па пољуби мајстора у руку (узме мајсторову руку у своју руку па пољуби своју), а мајстор му пришапће на ухо какву алатку из његова заната. Иза тога иде свима редем и сваки му играч по нешто прошапће. Када је све обредио дође опет к мајстору, а мајстор ће му: „Е састави ли што од алата? — „Хвала теби и добријем људима састависх, да Бог поможе!“ — „Па дедер ми кажи шта сам ти ја део?“ — „Дао си ми то и то.“ Ако погоди добро, а ако не погоди зло, јер добије онолико тура, колико мајстор одреди. Иза тога га пита за сваког, шта му је који дао, а он погађа, на примјер: „Шта ти је дао Тодор?“ — „Дао ми је то и то.“ — „Јеси ли Тодоре?“ — „Јесам“ или „Нијесам“ Ако Тодор рекне јесам, онда мајстор пита шегрта: „Треба ли ти то у занату?“ Ако рекне треба, а у томе занату та алатка не треба, онда мајстор одреди колико ће му тура Тодор ударити. Ако ли рекне не треба, а у том занату заиста и не треба онда се од-

реди да шегрт удари извесни број тура Тодору зашто му је ту алатку давао, када му у том занату не требује. Ако је много играча, онда се шегрт смете, па не само што добије подоста тура по леђима, него му се још и смију. Када се једноме преда тестијер, онда се опет наставља игра као и прије, и другоме се даје тестијер. Када је мајстор дао неколицини тестијер и ове су се игре наситили, онда окрећу другу.

11. Живера[1]

(из Мостара)

Када друштво уговори да ову игру игра, мајстор сједне на средину, а остали се око њега окупе. Сада мајстор узме туру, па окрећући је виче: „Живер, живер, живер!“ што брже може. Остали играчи окрећу мјесто туре кажипрстом, а вичу као и мајстор сви у један глас: „Живер, живер, живер!“ У највишој грађи дигне мајстор у вис туру и завиче: „Афроз.“ Остали играчи мјесто туре дижу кажипрст, и вичу као мајстор сви у један глас: „Афороз.“ Ниједан играч не смије пронијети руке на више, но је мајсторова тура. Ако који пронесе, мајстор га удари туром по руци. Пошто мајстор изговори „Афороз“ обрне туру на ниже, па виче: „Ићи тука, бир хороз.“ То исто чине и вичу и остали играчи. Када мајстор обрне туру на ниже, мимо мајсторову туру не смије нико на ниже прста пронијети, ако није рад добити туру по руци. Када овако проиграју, и још којекаквих шаљивих и смијешних ријечи изговоре, — што их пристојност овога мјеста не допушта споменути — онда ће мајстор једнога из дружине ошинути туром по рамену питајући га: „Шта си ти? “ — „Ја ован“, одговори онај те га је питао, или рекне име које друге домаће животиње

[1] У збирци Вука Врчевића, Српска нар. игре (1868) на стр. 8 имаде овој слична игра под именом „Хајванлије“, али је ова опширнија.

или звјерке. Иза тога наставе опет са живером, па опет пита једнога: „Шта си?“ и тако све редом. Када је сваки узео себи по једно име домаће животиње, звјерске или птице, опет загаламе са живером. У највишој галами мајстор удари једнога туром по рамену, па га опет пита: „Шта си ти?“ — „Ја мачак.“ — „Шта једеш, какав глас имаш? — „Ловим мишеве, једем месо и што ми се год даде, а глас ми је оваки,“ па онда замауче, што најгоре може. Мајстор се стане на то крстити, говорећи: „Шта је он, људи, сатана ли је, ђаво ли је, шта ли је?“ — Остали играчи се крсте и вичу: „Ђаво, ђаво.“ Мајстор ће опет на то: „Дедер, болан, како ти је оно глас?“ Сад он још црње и горе замауче, а мајстор и играчи стану се крстити ногом, вичући: „Ђаво, ђаво, налет га било хиљаду и један конак!“ Онај те је мачак, замауче сада мало пољепше, а мајстор се бајаги тргне, па ће: „Чекајте, људи, ја бих баш рекао, да је мачак.“ Онај опет понови, а мајстор ће да је више шале: „Јест мачак, јест, па се зар некуд гонио са мачкама, па га неко сиромаха испребијао, те сада јауче; ану те који умије ли боље?“ Ако се који смије поуздати, да ће надмаукати онога, те је себи надио име мачак, маукне. Мајстор и дружина се стану крстити, као и са првијем што су радили, а кад се бајаги увјере да је мачак, онда га мајстор пита умије ли љепше. Ако рече да не зна, онда мајстор пита: „Зна ли још који?“ Ако се не јави нико више, онда се њих двојица надмећу, који ће љепше замаукати. Ако љепше замауче, онај те је себи надјео име мачак, онда суде ономе, колико ће му тура мачак ударити, зашто се у туђи посао мијеша. Ако ли боље замауче онај други, онда се суди мачку, али много строже. Ако се нико не јави, да се надмеће, онда се је реда мајстору надметати, па ако мачак љепше и од мајстора замауче, онда двојица суде, колико ће

мачак мајстору тура ударити. Ако пак мајстор боље замауче, онда се суди ономе другоме. Ако се нико не јави, а ни мајстор се не смије надметати, тада онај те је био мачак удари свакоме из дружине по једну туру, а мајстору три. Када се сви обреде на овај начин, онда је игра свршена. Мајстор у овој игри треба да је вјешт, јер треба да зна све гласове од животиња, ако хоће да буде прави мајстор.

12. Телеграфа
(из Мостара)

Ова се игра игра само када је гдје друштво у крчми. Вјештак ове игре здоговори се са крчмаром, па крчмар сједне до каква тврдице са десне стране. Сада вјештак предложи: „Хајдмо се људи телеграфа!“ — „Хајде, хајде!“ повичу они, који су игри вјешти, пошто најприје сваки огледа је ли до њега крчмар. Сад онај, те је предложио, шапне десноме другу до себе: „Донеси литар, два — колико већ хоће — вина!“ Онај шапне то исто десноме другу до себе, па тако све редом, док онај, на кога су омјерили да плати, пришапће крчмару. Крчмар се дигне па донесе вино, вичући: „Буjрум, буjрум, у мене је на продају!“ па постави на сто онолико вина, колико је наручено. Друштво прсне у смијех, и пограби вино, те попију, а онај, те је наручио, чешће пута плати, јер је наручио, ако и пријеваром. Ако се стане баш противити, друштво, пошто је с њим оцумбусило, плати међусобно.

13. Подвезе
(из Мостара)

Подвезе играју и мушки и женски заједно. Мајстор скупи онолико подвеза, колико имаде играча и играчица. Петље од свијех подвеза натакне на средњи прст десне руке. Играчи и играчице узму свако по

једну подвезу за други крај. Тада сви трескају рукама, а вичу пјевајући: „Подвеза, подвеза, подвеза, држи, пушћи, држи, пушћи.“ У највећој граји завиче мајстор ојачијем гласом: „Држи“ или „пушћи“. Ако мајстор завиче држи, тада треба да сви пусте, а ако завиче пушћи, онда треба да држе. Који се превари, па или пусти, када мајстор викне пушћи, или задржи када мајстор викне држи, тај дава залогу. Који је мајстор вјешт, убрзо све друштво извара, те се брзо накупи подоста залога. Залоге дијеле на караћење.

14. Чирака[1]
(из Мостара)

Играчи сви сједну у наоколо, а метну међу се чирак. Тада им мајстор разјасни игру овако: „Ево видите, ово се зове мум тепеси“, па покаже руком врх чирака, „а ево мум ортаси“, па покаже средину чирака, „а ево мум дибиси,“ и покаже руком дно чирака. „Када ја завичем, мум дибиси, тад да сте сви упрли прстом у дно чирака. Када завичем мум тепеси у врх, а када мум ортаси у средину. Иза тога отпочне игра. Мајстор упре прстом у врх чирака, то раде и сви играчи, а мајстор сам пјевајући изговара: „Мум тепеси, мум ортаси, мум дибиси,“ а сваки пут упре прстом у оно мјесто, које спомене. Када их у неколико увјежба, онда их стане варати, на пр. рече мум тепеси а упре прстом у средину или дно. Који пође прстом за мајсторовијем прстом, а не иде на оно мјесто, гдје је мајстор изговорио, тај даје залогу. Када се накупи много залога дијеле их на караћење.

---

[1] Ову су игру по свој прилици донијеле и оставиле Османлије у нашем народу. Мум теписи значи врх свијеће, мум ортаси — средина, а мум дибиси — дно од свијеће.

15. Бостана

(из Фојнице у Босни)

Ову игру извађају три играча. Здоговоре се, па двојица буду бостанџије, а један лупеж. Бостанџије дођу први у собу, па ће одмах с врата: „Е, који ви је овдје кадија?“ Пошто им једнога у дружини покажу, дођу пред њега, па се поклоне: „Е, драги ефендија, дошли смо, да нам дадеш изум, да смијемо садити бостан.“ Када добију изум, зађу по свој дружини, па свакоме сниме капу. Те капе поредају по соби. Ето то им је бајаги бостан. Сада ће један од њих рећи: „Ej, друже, ја ћу мало поспавати, а ти добро чувај бостан, да га ко не покраде!“ — „Добро, добро, спавај ти, ја ћу чувати.“ Онда онај легне и начини се као да бајаги спава. Кад он почне хркати, рећи ће онај други: „Кад он овако лијепо спава, дај да и ја мало прилегнем,“ па се и он крај првог извали. Тек што он легне и бајаги заспе, уљегне трећи с врата да краде бостан. Овај трећи обуче поврх својих хаљина обично женске гаће, па их свеже око врата. У гаће стрпа обје руке и једно раме начини више од другога. Косу распушти низ чело и преко очију. Ако нема доста природне косе, он је начини од кучине или вуне. Око главе замота каквих рутина, па као враг доскакута, сад на једној, сад на другој нози, извирујући бајаги јесу ли бостанџије поспале. Кад овако доскакуће до бостана, сагне се па руком кроз ногавицу од гаћа, украде по двоје три капе и одскакуће натраг. Тек што је лупеж изишао, пробуди се први бостанџија. Кад види да му друг спава, а бостан покраден, стане га будити, и корити што није чувао. У томе се они сваде, па ће други бостанџија првоме: „Е чувај ти сада, па ћемо видјети хоћеш ли боље учувати;“ па онда он легне, да бајаги спава. Чим он заспе рећи ће први: „Е

па кад је он мого спавати мало прије, могу и ја сада, па се и он превали па бајаги заспе. Пошто су оба легла, утрчи опет лупеж као и први пут, па им украде неколике капе. Тако они на измену чувају, а лупеж им краде док дотјера до једне капе. Сада се они здоговоре да боље бар онај један бостан чувају и да гледају свакако лупежа ухватити. Кад се овако здоговоре узму уже или конопац, па од њега начине коло на ошце око бостана, па сваки узме за један крај од конопа, и опет бајаги легну спавати. Пошто они бајаги заспу, лупеж опет дође, па стане у оно коло, а они потегну за коноп, те се коло око лупежових нога стегне. Пошто овако ухвате лупежа, воде га кадији, да му суди. Кадија суди, да се из лупежа циједи уље. Сада бостанџије узму лупежа, па га повале на сред собе на узначице, па онда зађу од једног краја, те узму по једног играча за руке и за ноге, па с њиме озго туку лупежа. Лупеж имаде у руци овећу иглу, па сваког, неког мање, неког више, убоде оздо у задњицу. Сад тек настане прави џумбус, јер онај горњи стане викати, отимати се и копрцати се, а остало се друштво смије. Кад овако све омлађе обреде, онда је игра свршена.

16. Завући се у опанак
(из Гацка)

Здоговоре се тројица од млађих из друштва, па ће један од њих рећи: „Ево видите, људи, колики сам, ама ко год хоће, ја ћу се с њиме окладити, да ћу се вас, како ме видите, завући у опанак.“ Један од њих, те се је с њиме здоговарао, рећи ће му: „Хајде не лудуј, болан, гдје би се човјек завукао у опанак!“ — „Е, па де, ако смијеш, да се окладимо, па ћеш видјети.“ — „Де вала у колико год хоћеш,“ па му пружи руку. На то први прихвати другога за руку: „Хајде у пет ока вина нека

има дружина шта пити. Пресијеците који.« — „Пресијеците, пресијеците, пристајем и ја!« додаће други. Један из дружине удари руком по њиховијем онако састављеним рукама, па њихове раздвоји, и с тијем је оклад углављен. Сада онај, те се окладио, да ће се у опанак завући, метне опанак на сред собе, узме туру, па стане око опанка обилазити вртећи туром а бајаги шапћући нешто. Они, који не знају игру, са нестрпљењем очекују шта ће бити, а он бајаги сагне главу, да се завуче, па ће ономе те се је с њиме окладио: „Богме си ти злијех очију, па стога не могу, но хајде пред врата, па када се ја завучем, викнућу те, па ћеш видјети.« Онај изађе пред врата, а он се стане окретати, па ће ономе другом: „И ти си злијех очију, но на поље!« Пошто и он изиђе пред врата узму из кухиње какав мрчав суд, па добро огаре руке. Онај у соби изгони једнога по једнога вичући: „И ти си злијех очију.« Када кога истјера, она га двојица дочекају пред вратима, па га огаре, а он брже боље трчи у кухињу па мрчи руке, да и он друге који изиђу мрчи. Кад је он већ истјерао све младиће, које је мислио истјерати (у остарије људе и женскадију се не дира), онда их зове у собу говорећи, да се је у опанак завукао. Када уђегну онако гарави у собу, онда тек стане граја и смијех. Они, када боље при свијећи погледају један другог какви су гарави, стану се смијати, па искачу један по један пред кућу, те се умивају.

17. Лађе
(из Мостара)

Ова је игра доста слична горњој, само што се друкчије изваћа. Мајстор ове игре узме туру у руку па ће рећи: „Хајдемо се, људи, лађе!« — „Хајде де!« рећи ће они, те игру знају, а и они те не знају од радозналости, да виде, каква је то игра. Мајстор сада јед-

нога сједне на сред собе, а опружи му ноге напријед. За њим сједне другога, који око првог опкрочи ногама, а ухвати му се око паса. Тако све остале редом. Када посједа све, који ће се играти, тад запјева ову пјесмицу, а они, који знаду, помажу му:

Возила се шајка лађа низ море, низ море,
У тој лађи грешна душа бијаше, бијаше.
Па утону шајка лађа у море, у море,
Излаз Јово грешна душо из лађе, из лађе!
Да и наша шајка лађа не тоне, не тоне!

Када то испјевају, мајстор удари туром Јову, па га изгони пред собу. Пред собом га дочекају па га намрче, као и код горње игре. Када све истерају, онда је игра свршена.

18. **Двојица представљају једнога**

(из Мостара)

За ову се игру хоће доста вјештине, те ако су играчи вјешти, лијепо испане. Двојица играча сједну један другом у крило у углу собе. Доњи подавије ноге, а горњи му труп покрију чаршавом само што руке помоли испод чаршава и испред прсију горњега. Горњи опет занесе своје руке за леђа, те и његове руке заједно са доњим сакрију чаршавом. Када су се овако намјестили, онда један вјештак сједне преда њих, па се с њима, односно са горњим, разговара. — „Добар вече, брате!“ — „Добра ти срећа!“ одговори горњи, па малко погне главу у знак смерности, а доњи у исто доба метне руку на прса. Када се доњи вјешт нађе, не би могао нико ни помислити, да то није рука горњега. — „А оклен путујеш брате?“ — „Из далека, из далека, брате,“ па у знак оклен путује окрене главом на једну страну, а доњи у исто доба показује руком на ту страну. — „Па како ти се свиђа наше мјесто?“ — „Ух још питаш? Лијепо богме, лијепо!“ — Док

горњи говори, доњи изражава чуђење рукама. — „Још што сам видио данас једну дјевојку, ама пристала ко хоћеш.“ Доњи скупи прсте десне руке, па их у исти час принесе уснама горњега, а горњи пољуби. — „У пасу танка.“ Доњи га ухвати око паса. — „Дугачка бијела врата.“ Доњи га помилује по врату, па скупи прсте, и опет их растави, изражавајући тиме чуђење. „У лицу бијела и румена, црних очију и обрва, лијепа дугачка носа итд.“ Што год напомиње горњи, оно доњи поглади рукама. „Ех, мој брате, знам ја, гдје си ти од прилике био, све је то лијепо, ама да ти право кажем, она дјевојка нема језика.“ Сада се онај стане бајаги чудити, крстити од чуда, и ударати руком о руку док се најпослије сјети, па ће: „Ха! Ха! имаће, не бој се, кад се уда.“ — Ову игру колико је год лијепо гледати, када су оба вјешта, што је представљају, још је смијешнија, када је доњи невјешт. Када на примјер горњи рекне: „Лијепа је брате, црних очију, а доњи га ухвати за брк или за ухо, да видиш, онда смијеха у дружини.

19. Ево нос, ево уво!
(из Мостара)

Вјешт играч рећи ће у друштву: „Де, браћо, умије ли који овако брзо говорити и хватати?“ па се ухвати једном руком за нос, а другом за уво, тако, да му руке дођу прекрштене. Сада што може брже мијења руке, хватајући се једном руком за нос, а другом за уво, вичући: „Ево нос, ево уво!“ Рука десна мора увијек хватати за лијево уво, а лијева за десно. Када гледа когод ко није вјешт, рекао би, да није то ни мало тешко, па и он почне, али мјесто да се ухвати за нос или уво, често пута се ухвати се образ, за брк, или му се састану обје руке на једном мјесту, што у друштву проузрокује смијех.

20. Хуса
(из Гацка)

Ову игру играју само двојица играча, али на велики смијех осталих гледалаца. Двојици свежу очи марамом тако, да не могу ништа видјети. Сваком од њих даду по туру увијену од мараме у десну руку, а међу њих метну троножни сто. Они се окрену један другоме, чучну на кољена, а сваки ухвати лијевом руком за једну ногу од стола, па онда говоре један другоме, „О Хусо!“ — „Лепе!“ — „Би ли репе?“ — „Бих.“ Чим потоњи изговори „бих“ први га по гласу вреба, да га ошине туром. Али се он увијек сакрива и увија, у ономе простору колико сто допушта да га из руке не испусти, те онај први у највише случајева млатне по зраку. Иза тога зове други првога на исти начин. Смијешно је гледати, како се један другоме укривају, те чешће пута у том укривању удари један другога у главу.

21. Тамбура
(из Мостара)

У овој игри друштво сједне у наоколо, а даду један другоме ногу у крило. Мајстор стане лијевом руром завртати прстима од ноге ономе, те му је нога у мајсторову крилу, а десном руком куцукати уз бут, као да бајаги уз тамбуру куца пјевуцкајући: „Цум, цум, цум.“ Овијем бајаги угађа тамбуру, а пошто му се не да угодити, опружи прсте, па ошине по буту онога, бајаги теше тамбуру. За тијем опет угађа тамбуру, а кад бајаги мајстор угоди своју тамбуру, онда угађа други, па тако сви редом. Када сви бајаги угоде своје тамбуре, онда почну сви куцкати и пјевати: „Цум, цум, цум, цум дурум, дум, цум.“ Још пјевају ову пјесмицу:

Пошетала Циганка
С тиквом на воду,
А за њоме Циганче
С ноге на ногу . . . . . цум дурум, дум, цум! —

Када су у највећем маху завиче мајстор; „Ето заптије!“ па шчепа објема рукама ногу онога, те му је у крилу и њоме туче о под. То исто чине и остали играчи. Кад су у највишој граји завиче мајстор опет: „Лаж, лаж!“ па опет као и прије наставе тамбурати и пјевати, док им се та игра додија, па окрену другу.

22. Ћуприје
(из Мостара)

У овој игри мајстор уђегне у собу, као да долази с пута, па ће на вас глас: „Ej, браћо, који вас је овдје кадија? Ја путујем по свијету, послан сам од девлета, да видим гдје треба хаир подићи, па сам видио, да ово мјесто нема ћуприје. Наумио сам, да вам ћуприју начиним, али ми треба изум од кадије.“ — „Живио јабанџија, живио, баш се мучимо без ћуприје, а оно нам је кади-ефендија!“ па му покажу прстом на једног. Мајстор иде на то пред кадију, па му се поклони: „Мој драги ефендија, послан сам од девлета и честитог цара, (овдје се кадија подигне и учини теменах) да извидим, гдје би требало хаир начинити. Овдје сам видио, да се људи муче без ћуприје, с тога сам наумио једну ћуприју начинити, него, драги ефендија, да ми дадеш изум.“ — „Аферим, аферим, дајем изум, гради колику год хоћеш!“ — „Још те молим, ефендија, да овдје у царској шуми усијечем јапију!“ — „Сијеци колико ти год треба!“ Пошто је мајстор добио изум, изиђе пред собу, па се убрзо врати са још двојицом или тројицом бајаги мајстора, који ће ћуприју градити. Неимар носи у руци какав штап мјесто аршина, а остали по добро увијену туру мјесто секира. Неимар зађе па наређује да се сијече јапија: „Ево ова четири раста, за ноге у ћуприје,“ па упре у четири младића, који сједе један до другог. „Ове овдје пајване, па ову јелу за тетиве“ итд. Сада мајстори сијеку јапију, и то овако: сваког кога је неимар обиљежио ударе по једном туром, а он се пружи,

као бајаги, да је дрво оборено. Када пане, мајстори напану на њ, па осијецају огранке лупајући туром по рукама и ногама, а он брже боље опружи руке низа се, и кочи се као дрво. Када су с тијем готови, онда га узму двојица, па га пренесу на оно мјесто, гдје ће се градити ћуприја. Кад овако десетак њих оборе, уреде и пренесу, дође неимар са аршином па мјери колика ће бити ћуприја и колико треба да буде дуга јапија. „Откини овуд!“ а мајстор притрчи, па лупне по оном мјесту туром, — обично по ногама. „Дајте оно црвено шибало да окрајчимо.“ Један од мајстора извади конац, па пруже низ онога, те лежи и пуцну, као кад би прави мајстор опуцнуо, да скрајчи какво дрво. Када све овако уреде онда их сложе у вито (троугао) тако, да увијек дођу по двојица један на другоме. На вито се попне неимар и мајстор па лијепо сједну и запале, да се здоговоре како ће боље ћуприју утврдити. Пошто се ту посавјетују онда устану на ноге, па једног узму из витла и прислоне уза зид, погнувши му мало први дио тијела, а узмакну му ноге по једно по метра од зида. Кад су га овако прислонили мајстори врте свердловима бајаги, а неимар прикуцава клинове, и то: удари својом задњицом у његову задњицу. Иза тога прислоне другога, те се овај првоме ухвати рукама око паса, па тако све док јапију сву утроше. Када сву јапију утроше, готова је ћуприја. Мајстори остану чувајући ћуприју, а неимар иде те јави кадији, да је ћуприја готова, те кадија дође да осеири ћуприју. Неимар се попне на ћуприју, те прође свима преко леђа и врати се натраг. За тијем попну кадију, али кад кадија буде на сред ћуприје, они се те представљају ћуприју размакну, те кадија падне, а они се сви стровале врх њега. Мајстори тада напану турама, па их растерају и кадију курталишуи, с тим је игра свршена.

У јапију беру омлађе мушкиће, а за кадију бирају, који није вјешт игри, кога могу лакше преварити.

23. Гусе[1]
(из Мостара)

Ове се игре играју само мушкићи. Сви посједају у около један до другог прекрштених нога. Мајстор почиње игру говорећи до себе десноме другу: „Да ти продам гусу!“ Онај говори до себе десноме другу то исто, па све тако у около, док опет дође до мајстора. Мајстор наставља: „Да ти продам гусу, моја гуса јајеноска!“ Када опет прође около па дође на мајстора, онда мајстор опет наставља: „Да ти продам гусу, моја гуса јајеноска, оволико јаје носи!“ Код потоњих ријечи стисне шаке па покаже облик јајета. Овако иде све около, а кад на мајстора опет дође, понавља исту бројницу, као и први пут, само када показује колико му јаје носи гуса, онда рашири подобро руке. Трећи пут мајстор чучне на кољена, па још боље рашири руке. То чине и остали играчи, када на којега ред дође. Четврти се пут мајстор дигне на ноге и добро рашири руке. Када се сви дигну на ноге, те опет дође ред на мајстора, тад мајстор ухвати до себе десног друга за руку. То чине и остали играчи по реду. Кад опет ред дође на мајстора, он претури своју десну ногу преко своје руке и руке деснога друга. То чине и остали. Када сви затруе ноге, онда почну скакати на лијевој нози, а пјевати сви у глас:

Моја гуска јајеноска
Овлико ми јаје носи
Овлико! Овлико!

Код овога скакања и пјевања се многи превали, многи пуште руке, из чега се породи смијех у дружини.

[1] У В. Врчевића Срп. нар. игре (1868) има на стр. 7. игра под насловом „Оли купит' гуску?“ али се ова са свијем друкчије игра.

24. Обичнога града
(из Мостара)

У овој се игри играчи занесу на пиљак као и код игре „Погача“ (I, бр. 18.). Код кога дјетета остане пиљак, то ће дијете чувати град. Сада на подини означе два града овако: узме се какав оштар камен или дрво, па се њиме запарају по ледини овећа два простора у округ. То су им два града. Из града у град треба да буде 10—20 корачаја. Сада онај, те га је пало да чува град, добро пази а играчи остали прелијетају из града у град. Којега играча чувар крене руком изван града тај чува град, а онај те је чувао иде међу остале играче. Ову игру играју мушка оситнија дјеца.

25. Дај ми, кума, сите!
(из Града у Посавини)

У овој се игри играчи и играчице занесу на пиљак, које ће остати без града. Пошто се занесу, свако дијете начини себи мали колутић на земљи осим оног дјетета, код кога је најпослије остао пиљак. Свако дијете стане у свој колутић, а оно, те нема колутића, иде редом од једног до другог, па пита: „Дај ми, кума, сите!“ Оно којега пита одговори му: „У Арапа кључи.“ Када сву дјецу обреди стане на средину између колутића, па се окрене на пети а говори: „Мијења се мјесец!“ Док се оно окреће, дјеца мијењају своја мјеста, а и оно дијете, те се окреће гледа да угради које мјесто. Које дијете остане без колутића, оно даље пита.

26. Пипе пипавице или сакриваче
(из Мостара)

Ову игру играју и мушка и женска дјеца заједно. Један, који је понајстарији а највјештији буде кадија. Сви играчи и играчице метну по један или два прста кадији на кољено. Кадија отпочне дољу пјесмицу са

једнога прста, па иде наоколо на десно, упирући на сваку ријеч у други прст:

Пипе, пипавице.
Уде, удавице,
Котушан, котушице,
Коза реп, бјежи зец!

На чији прст дође „зец“ онај диже прст, а кадија почиње на ново са оног прста, који за овијем дође. Онај чији прст остане најпотоњи метне кадији главу у крило. Кадија му заклопи очи, а остали се играчи сакрију којекуда. Када кадија види, да се је све друштво посакривало, онда пусти онога, те тражи. Када којега нађе, удари га руком куда стигне, па трче оба кадији. Ако прије дотрчи онај те је тражио, он сједне код кадије, а онај те је био сакривен, иде тражити остале, па тако све редом док се сви искупе.

Вјешт кадија продужи од оно „зец“ још даље овако:

Од мора до мора,
До сува јавора.
Имам брата Сулејмана
Суђем, буђем,
Терзија, тапија,
Тарараш, мараташ!

На чији прст дође „мараташ“ онај свој прст диже.

Који је кадија још вештији продужи и даље овако:

Единана, бединана,
Тутун бенум, кадинана
Алтун, бентун
Талкин, тилкин
Пис!

Када се ово продужи, онда се не диже на „зец“ и „мараташ“, но само на „пис.“

Још сам чуо у овој игри ову пјесмицу која се оријетко чује:

Чичак, чемерика,
Заитин, варенika,
Олово, соколово,

Соко паде на ливаде,
Ој мене кобиле,
Куд сте мене водиле?
У чичке долине.
Шта у чичкам раде?
Кара копље кују.
За кога га кују?
За Османа росмана.
Бјеж' Осман росмане,
Ето бабе на кокоту!
Носи биљу на рамену,
Гдје те стигне да те жине,
Гдје станеш да ланеш,
Гдје починеш, да погинеш!

На чији прст дође „погинеш," онај свој прст дигне, па играју као што је горе описано.

Имаде још једна врста игре сакриваче, коју мала дјеца играју овако: Сва дјеца стану у около, па једно, које је вјешто, пјева пјесмицу: Једна дара, друга дара, трија дара, сарај ђеди, гутунар, пети пушка завалија, мој мир манастир, трчи перо на по перо, чела чок, меса јок!" Код сваке ријечи упре руком у једно дијете. На које дијете дође ријеч „јок," оно излази, а које најпослије остане ономе се зачепе очи, а остали се иду сакривати, па се истражују као и код горње игре.

27. Пилића

(из Фојнице у Босни)

Ову игру играју највише женска дјеца. У овој игри буде једно дијете квочка, једно јастреб, а остала су дјеца пилићи. Квочка иде напријед, а пилићи се ухвате за њу, то јест, једно се дијете ухвати за оно, те је квочка, а остала једно за друго. Јастреб узме каквих мрвица од дрва, па ко бајаги ложи ватру. Квочка води пилиће квочући, а они иду за њом пијучући. Када дођу близу јастреба пита га квочка:

— „Шта то радиш?“
— „Ложим ватру.“
— „За што ће ти ватра?“
— „Да метнем сачак.“
— „За шта ће ти сачак?“
— „Да наставим тенцеру.“
— „За шта ће ти тенцера?“
— „Да налијем воде.“
— „За шта ће ти вода?“
— „Да наставим кашу.“
— „А за шта ће ти каша?“
— „Да заметнем пилићима.“
— „А гдје су ти пилићи?
— „Отећу их од тебе.“

Кад ово изговори, квочка бјежи и чува пилиће, а јастреб се затрчи па јој ограби најпотоње. Квочка опет водећи пилиће дође до јастреба, па га опет пита као горе, а он јој опет отме једно пиле. Кад јастреб отме све пилиће, онда јастреб буде квочка, а квочка јастреб.

28. **Голубова**
(из Мостара)

Ову игру играју само двоје дјеце. Обоје сједну једно спрам другога па једно пружи руке окренув длanове горе. Друго положи своје руке на првога руке, окренув длanове длановима. Сада оно доње миче рукама и вара горње па у томе варању извади своју руку и удари горње по руци. Ако горње на вријеме са својом руком побјеже, доње удари себе по руци, онда оно те је било горње буде доње, а оно, те је било доње буде горње.

29. **Миша и мачке**
(из Гацка)

У овој игри буде једно дијете мачка, а друго миш, а остала се дјеца ухвате у коло. Миш чучне на сред

кола, па цијуче, а мачка облијеће око кола и мауче. Када мачка обиђе једном коло, онда пита: „Шта ти радиш, мишо?“ — „Једем сир и масло.“ Када то миш изговори, мачка утрчи у коло и поћера миша, а миш бјежи из кола. Мачка трчи за њим, па га опћера једном око кола, а он, ако га не ухвати, бјежи опет у коло. Мачка мора увијек онуда из кола изаћи куда и миш, и трчати све за његовијем трагом. Ако мачка ухвати миша, онда је миш мачка, а мачка буде миш. Дјеца, која су у колу, пуштају миша слободно да изиђе из кола куда хоће, и да уљегне у коло, а мачку задржавају у колу, када хоће за мишом из кола; или ако хоће у коло, опет јој сметају.

30. Берем, берем грожђе

(из Града у Посавини)

Дјеца се окупе где год на пољани, па одлуче пиљком, које ће бити газда. Сада газда оде малко подаље а они сви као да беру и зобљу грожђе пјевају:

Берем берем грожђе
Док газда не дође,
А кад газда дође,
Све обрано грожђе!

Сада их опази газда, па их пита: „Хај, море, шта радите?“ Кад они бајаги спазе и чују газду, бјеже на све стране, а газда их гоња. Које прво ухвати оно буде газда, а газда иде међу играче.

31. Петињака

(из Мостара)

Петињци су женска дјетиња игра, а игра се највише у двоје. Дјеца нађу пет једнаких облих камичака, па сједну једно према другоме. Оно те почима игру баци из руке камичке да се распу по ледини, бар по два прста један од другога. Између то пет каменица изабере један, па га баци у вис. Док онај ка-

мичак лети, узме руком други са подине, па брже боље ухвати и онај што је бацило у вис, док није пануо. Овако диже један по један док дигне сва четири. Ово се зову „једнаљци.“ За тијем разметне четири камичка на двије гомилице, на сваку по два, па диже као и прије, само што сада диже по два заједно. Ово се зову „двоњци.“ Када и ово сврши, онда метне на једну гомилу три а на једну један, па и њих на исти начин диже, и то најприје три, па онда један. Ово се зову „троњци.“ Иза овога метне четири на једну гомилу, а пети баца у вис, па четири диже, а пети дочека у исту руку. Ово се зову „четвероњци.“ Иза тога дођу „чадори.“ Дијете метне лијеву руку на подину обрнувши прсте к земљи. Прсте мало пораширi, па између сваког метне по један камичак. Онај пети баца у вис, па док се није вратио, угони оне остале прстима десне руке између прста лијеве руке под руку. За сваки доњи камичак баци по један пут онај други у вис. Када сва четири утјера под руку, онда дигне лијеву руку, па диже она сва четири камичка у једно, као и код четвероњака. Ово је мало мучније, јер код четвероњака метне сва четири заједно, а код чадора их не може, угонећи их кроз прсте добро саставити. Које дијете ово све учини, а сваки пут ухвати камен што баца у вис, свршило је игру. Ако у игри не дигне све камичке, или ако не дочека горњи, оно престаје играти, а друго игра. За ову игру веле остарије жене да је грехота играти, и да ће ондје град љетину обити, гдје се игра, те је дјеци забрањују. При свему томе ово је најомиљенија игра женској дјеци.

Ове се игре играју у Сарајеву, али је не зову „петињци“ него „козе,“ а има нешто разлике у игрању.

У Сарајеву, а сада већ и у Мостару, ове се игре играју друкчије. Једноњци, двоњци, троњци и четвероњци, играју се као што је горе описано, само с том

разликом што се овдје пиљци не намештају руком, него се проспу по подини, па како се сами разреде, остају, а узимају се по један, по два по три и по четири, и што се руком не смије дотаћи ни једног камена, осим оних, који ће се дићи. Иза четвероњака не иду чадори, него „спушћи-дигни“ Спушћи-дигни се игра овако: Узму се у руку сви пиљци осим једнога, који стоји између палца и кажипрста, да га је лакше у вис бацати, а да се не проспе остало камење. Сада се баци ови пиљак у вис, а остала се четири из руке спусте брзо на земљу и ухвати се истом руком они пети, што је у вис бачен; чим се ухвати, баци се опет у вис, истом се руком подигну она четири са земље и ухвати у исту руку и они пети. То је „спушћи-дигни.“ Иза спушћи дигни иду „клепетаче.“ Оне се играју овако: Сви пет се пиљака узме у десну руку, па се сви баце у вис, длаком исте празне руке клепне се о тле и ухвате се у њу сви пиљци. Кад се изиграју клепетаче, играју се „бисерке.“ Бисерке су мале и велике. Мале се бисерке играју готово као једноњци тј. баци се на земљу све камење, па се узме један и баци у вис; док овај лети, прихвати се други па се ухвати они бачени. Кад се ови ухвати не остави се ни један на страну, него се задржи у руци, други се из руке баца у вис, а трећи се диже са земље и ухвати бачени. Сад се у руци имаду три пиљка. Један од њих се баци у вис, два остану у руци, четврти се диже са земље и хвата бачени. Кад се и овај ухвати има их у руци четири. Од њих се један баци у вис, три остају у руци, а пети се дигне са земље и ухвати се бачени. Сада у руци има пет пиљака. Сви се проспу по тлу, па се играју велике бисерке. Оне се играју као и мале, само се са земље дижу по два пиљка. Иза бисерака иду „мученици“. Мученици су мали и велики. Мали се мученици играју слично. Баце се пиљци на тле, један се изабере, па баци у вис,

док ови лети дигне се један са земље, па се ухвати бачени. Сада се два бацају у вис, а трећи се диже; један се остави на страну два се баце и четврти диже, па се опет један остави на страну и два баце у вис; па се пети диже и ухвате бачени. Сад су у руци три пиљка. Један се баци у вис, два се спусте на земљу, а ухвати бачени, који се одмах баца у вис и ухвати у руку пошто се подигну они остали са земље. Велики се мученици играју овако: Сви су пиљци на земљи. Један се баци у вис, други се узме и ухвати бачени. Сада се оба баце у вис, дигне трећи и ухвате она два бачена. Затим се бацају три у вис диже се четврти и ухвате бачени. За тим се баце четири, и диже пети и ухвате бачени. Напокон се баце сви пет, лупне се длаком испражњене руке о тле и ухвате сви. Тим су свршени мученици. Иза мученика играју се „рожине.“ Рожане су велике и мале. У малих рожина се узму сви пиљци у руку, један се баци у вис и док ови лети, спусти се један на земљу, па се ухвати бачени. За тим се опет баци један, а пусти други на земљу и ухвати бачени и тако све док се сви не спусте на тле. За тим се баци један у вис и ухвате сви. Велике се рожине играју као и мале, само што се по два пиљка спуштају. Једна од најтежих фигура јест: „хоћу-нећу.“ Хоћу-нећу игра се овако. На тлу су сви пиљци. Један се од њих баци у вис. Док он лети дигне се други. Пошто је дигнут ухвати се бачени. Сада се један од та два у руци баци у вис, па док он лети, узме се са земље трећи, а они други из рука, спусти се на земљу, а бачени међутијем ухвати. Тако се игра, док се изреде сви пиљци. Велико хоћу-нећу игра се исто тако само, што се по два пиљка узимље и по два спушта. „Пртокале“ играју се као једноњци, само када се ухвати бачени, баци се по други пут, а они у руци спусти се на земљу и ухвати бачени. Тако се изреде сви пиљци, па се још

једном баци један пиљак у вис, дигну се они са земље и ухвати бачени. Велике се пртокале играју као и мале, само се дижу по два пиљка мјесто једног. — Све ове до сада описане фигуре играју се једном руком, а ове двије, што још преостају са двије руке. Прва од тих је „лимунови мали и велики.“ Играју се као и пртокале само што се не спушта камење на земљу него у другу руку. Када се сви преметну са земље у ту руку баци се задњи у вис, из лијеве се руке преметну у десну и ухвати бачени. „Јабуке“ се играју овако. На земљи су сви пиљци. Један се баци у вис, други се узме са земље и метне у лијеву руку и ухвати они бачени. Тако се изреде сви. Велике се играју као и мале, само се по два пиљка дижу са земље. Са овом се фигуром свршава игра. Неки играју и даље, али су те све фигуре налик на ово и нијесу занимљиве као ове. Једина од тих „глуха“ је мало љепша. Игра се као једноњци и двоњци само се не смије чути када удари камен о камен. Њу игра двоје и троје и више дјеце и то овако: Једно узме пиљке па их баци у вис затим брже боље изврне руку и на надланицу ухвати што може више пиљака. Када то учини баца их опет у вис и ухвати у шаку. Тако се изреде сва дјеца, па које има највише пиљака, оно игра прво. Оно узме пиљке, па њима игра, глуху као што сам горе рекао; ако гдје погрјеши, игра друго, треће и тако редом, док се не сврши сва игра.

32. Кеве
(из Мостара)

Ову игру играју мушка дјеца и то три до шест играча највише. Играчи ископају на сред подине овећу рупу. Ову рупу зову „котар“. Око котара, у размаку по један корак једну од друге и по један корак од котара, ископају омање рупе, и то онолико рупа, колико је играча, осим за једнога играча, који се зове

„шудла.“ Ове се рупе зову „кућице.“ Пошто још одреде „пик“ (мјесто оклен се почима игра) занесу се на пиљак, којега ће ред бити, да буде шудла. Када и то утврде, онда сваки играч узме у руке по један штап од прилике дугачак 70—80 см., па доњи крај штапа метне у своју рупу. Шудла узме у лијеву руку штап а у десну ћур (ћур је она кошчица што дође у врату бравчета прва до главе). Са пика се окрене котару, па баци ћур гледајући не би ли га убацио у котар. Играчи дочекују ћур својим штаповима и одбијају од котара. Док је још ћур жив, тј. док се ваља, смије га сваки играч дочекати и гонити колико хоће. Ако ћур стане, онда вели мртав је. Ако који играч дохвати штапом до мртва ћура, онда он буде шудла, а шудла заузме његову кућицу. Када шудла баци ћур с пика, па му га играчи дочекају, онда оставе своје куће па гоне ћур по ледини, што могу даље од котара. Шудла трчи за њима, па граби, да се и он својим штапом дотакне до ћура. Ако се шудла дотакне штапом до ћура, тада је ћур мртав, те играчи и шудла трче заједно котару и грабе рупе. Који играч остане без рупе тај буде шудла. Ако шудла убаци ћур са пика у котар, тада је промена те играчи мијењају кућице, при чему шудла пази да угради коју. Ако играчи нијесу ћур дочекали, но је остао близу котара мртав, тад га шудла угони у котар. Чим шудла крене ћур, ћур је жив, те га играчи смију одбијати, али тада пази шудла, да којему играчу, док одбија ћур угради кућицу. Ако овако гонећи га шудла стјера ћур у котар и тада је промјена, те мијењају рупе, при чему свакако шудла угради коју. Ако који играч ради какве потребе остави на кратко вријеме игру изговори ове чаробне ријечи: „На кући ми соле. у котару воде, ћилитом од поке.“ Тад његову рупу не смије шудла заузети, нити је узимљу други играчи при промјени.

33. Буће од јахе
(опћа народна у Херцеговини)

Ову игру играју окрупнија мушка дјеца. Најприје уговоре даљину, оклен ће гађати, па на једну страну те даљине поставе овећи камен. Овај камен зове се „пик“ или „циљ“. На другу страну поставе омалехан обао камичак колико добар орах. Тај се камичак зове „буће.“ Још уговоре, од колико ће табана играти, обично 20—50. Сваки играч нађе себи плочаст камен, који у игри зову плојка или плоха. Играчи се подијеле на двије једнаке половине, као код игре „Велике кобиле.“ (I, бр. 15). Иза тога играчи бацају плојке од бућа к пику. Када сви играчи баце плојке к пику, онда иду па гледају, чија је плојка најближа до пика. Онај, чија је плојка најближа к пику, гађа први од пика буће. Ако погоди, тада броји онолико табана, колико је буће потиснуо. Ако нема уговорени број табана, онда гађа плојком са онога мјеста гдје му се је плојка уставила једну плојку којега играча. Ако погоди онда гађа плојке осталих играча, прибрајајући увијек по један. Најпосле гађа ону плојку, која је најближа бућу, па ако је погоди, онда опет гађа буће. Ако и сада погоди буће, набраја опет табанима, па опет гађа плојке као и горе, и тако све редом, док истјера уговорени број табана. Ако први играч није погодио у буће, онда удара други, чија је плојка најближа била пику послије првога. Ако не погоди ни он, онда играју остали на исти начин Ако ниједан играч не погоди буће са пика, онда га гађа први играч са онога мјеста гдје му се је први пут уставила. Од које стране играча први истјера уговорени број табана, она страна јаше на противној од бућа до пика.

34. Плојке од јахе
(из Мостара)

У овој игри поставе два пика, а цијело се друштво издијели на другове, тј. на парове. Први пут

ударају сви плојкама од једнога пика, па иду сви пјеше к другоме пику и гледају, који су ближе к пику дотјерали. Сада опет ударе плојком првом пику, па онда појашу они који су другоме пику ближе своје плојке дотјерали на оне друге, те их ови носе до првога пика. Код првог пика опет гледају, који су ближе до пика догнали, па опет јашу, и тако све редом, док им се та игра не досади.

35. Игра с лоптом
(општа народна)

У овој се игри подијеле играчи на двије једнаке половине, па са суво мокро одлуче, која ће половина играти, а која ће у пашу. Играчи који први играју, попере један плочаст камен, колико длан. Један од играча стане крај тога камена, узме лопту, па је баци у вис, а када се озго враћа ошпне је длаком или прстима, чим прије стигне, пут оних играча, те су у паши. Играчи у паши дочекају лопту у руке и гледају да је ухвате. Ако играчи у паши, ухвате лопту, онда онај играч, те је из прве дружине не игра више, но га један из његова друштва замијени. Ако се у паши не ухвати лопта, тада лоптом један од играча у паши гађа онај поперени камен са онога мјеста, гдје се је лопта уставила. Ако погоди камен и тада не игра више тај играч но други, а ако не погоди, онда онај играч наставља на исти начин. Први пут када удари лоптом виче „прва," други пут „друга," трећи пут „трећа," а четврти пут „пиле" или „пилинбатбат", а да је још китњастије, дода гдјекоји: „пасји брат." Пиле се не удара као прве три но се лопта баци мало у вис па се дочека наплетом од ноге и одбије. Ситнија дјеца, која јако уче ову игру, метну лопту на прсте од ноге, па је тако баце. Када пети пут удара, дигне играч ногу па лопту испод кољена пребаци а дочека је длаком од руке и одбије, а виче „ловре." Ко је добро

вјешт игри, одмах код пилета удари и пиле и ловре заједно и то овако: дигне ногу па лопту пребаци испод кољена у вис, а дочека је наплетом исте ноге и одбије. Тада виче: „И бат и ловре.“ Мала дјеца ударају „ловре“ овако: ухвати се играч лијевом руком за уво, па десну руку провуче испод лијеве и одбаци десном лопту. Шести, седми, осми, девети и десети пут удара се као и прва три пута. Играч кад удара виче: „Шеста, седма, осма, у очи ње, она, бива свршена.“ Ако један играч овако удари десет пута, а лопту му противна дружина не ухвати, нити камен убије, тад ако играју од јахе, сви из његове дружине, појашу оне из противне дружине, па их носе до одређенога мјеста по уговору. Иза тога почиње исти играч на ново, али не почиње са првом него са другом. Трећу игру почиње трећом, четврту пилетом итд. Ако случајно један играч десет пута узасоб одигра, тада послије сваког ударца јашу. Један играч игра све док му лопту ухвате, тад веле: „изручио се“, те он даље не игра, него његов један друг. Када се сви из прве дружине изруче, онда они иду у пашу, а они, те су били у паши иду те играју, као што су и први.

36. **Жари бари**
(из Града у Посавини)

Играчи у овој игри одлуче пиљком, који ће први играти. Они који почиње игру, узме лопту, па удара у зид, говорећи код сваког удара по једну од ових речи: „жари, бари, жежи, бјежи.“ Када лопта одскочи од зида, хвата је у руку. Остали играчи стоје око онога те игра, па кад он изговори ријеч „бјежи“, они се разбегну на све стране. Када играч потоњи пут ухвати лопту, гађа једнога од играча. Ако га погоди игра даље погођени, а ако га не погоди игра онај те је гађао. Ако играч који пут не ухвати лопту, тад излази из игре, а игра други. Ову игру највише играју само по двоје дјеце.

37. Копилади
(из Стоца)

Ову игру играју оситнија дјеца. Колико год има играча толико се ископа рупа гдје год при страни. Рупе се копају једна више друге, дубоке, колико да може лопта станути. Рупе се подијеле, те се знаде која је којега играча. Изнад рупа се заваља лопта. У чијој се рупи устави лопта онај је зграби, а остали се играчи које куда разбјегну. Овај са лоптом гађа којега од играча. Којега играча погоди, у његову рупу убаце камичак. Тај камичак зову „копиле". Ако не погоди ниједнога, онда се камичак убаци у рупу онога, те је гађао. Када се у чијој рупи накупи петоро копилади, тј. камичака, онај играч стане погнувши мало леђа, те га сваки играч гађа лоптом из уговорене даљине по пет пута.

38. Плеске
(из Мостара)

Ове се игре играју мала дјеца, највише женска. Двоје дјеце сједне једно према другоме, па најприје удари свако себе по крилу, затијем себи руку о руку, па онда једно другом руком о руку. Ово се често понавља, те је врло лијепо гледати.

39. Слини миша[1]
(из Мостара)

У овој се игри занесу на пиљак. У којега потоњег остане пиљак ономе завежу очи. Пошто му завежу очи, узму га двојица играча један за једну, а други за другу руку, те га воде по соби, а пјевају ову пјесмицу:

[1] Ова је игра у збирци В. Врчевића, Срп. нар. игре, стр. 47 под именом „Миш миш миш" Ја сам је овдје уврстио, ради ове пјесмице, која је у њој, а које у Врчевића нема

Водим баку на назар,
Да је продам за динар,
Не да нико ни динар.
Хуј, бако, куд ти драго!

Када потоњу ријеч изговоре, онда га окрену два три пута и пусте. Сада га сви задиркују онако шутке, а он завезаних очију пипа, не би ли кога ухватио. Којега ухвати ономе завежу очи, па га водају као што су и првога. Ову игру играју омања дјеца.

III ИГРЕ ДУХА

1. Тикава

(из Мостара)

Ова је игра веома весела и смијешна. Игра се у вечер на сијелу. Када се младеж окупи, части их домаћин чашом двије вина, па онда почињу игре. У овој игри сједну сви у около, а може их играти колико их има. У свакој махали имаде по један или два вјештака и весељака, који све игре почињу. То су тако звани „мајстори". Када су сви наоколо сјели и смирили се, онда изађе мајстор на средину држећи у руци увијену туру од мараме и рекне: „Ја бих, браћо, да се играмо тикава." Када друштво пристане на ту игру, онда он од себе започне бројити, па редом ударајући свакога олако туром по рамену: „један, два, три" итд. Сваки треба да упамти свој број и потоњи број, да се не би преварио, па рекао број више но их у свему имаде. Иза тога мајстор сједне, или боље рећи чучне на средину, па завиче: „Хеј! Ја посадих једну вријежу тикава, па ми роди шест, десет, петнаест, или колико хоће,

тикви".[1] Онај, чији је број поменуо, дочека ко из пушке, па одговори: „Зашто, море, шест тикви?" Мајстор опет дочека њега, па пита: „Ја колико тикви?" Сада он баци на којега другога па рече: „Десет тикви". Онај на кога је пануо број десет, опет дочека па пита: „Зашо, море, десет тикви?" и тако све редом. Мајстор на све пази, на који се или превари или одмах не одговори, удари га туром по рамену или по леђима и одузме му залог. Када су већ доста залога скупили и ове се игре наиграли, онда мајстор узме све залоге па их добро измијеша, те узимље један по један кријући у руку и пита: „Шта ће радити онај, чији је залог у мене у руци?" Сада му двојица из реда суде, не знајући коме суде, те се често догоди, да који осуди сам себе, што у друштву проузрокује велику грају и смијех. Када се изрече осуда, мајстор изнесе залог, те онај чији је залог изврши досуђену му казну, и прими залог, па сједнувши суди он другоме, чији залог мајстор за његовијем изнесе и тако све редом док се осуди свима који су издали залоге. Овај суд и ова казна зове се караћење. Како се и шта досуђује и извршује написано је у почетку.

Ова је игра највише с тога занимљива, јер сваки мора добро пазити, да се његов број не спомене. А ако само двојица говоре, опет настане цијела кавга у говору, те би онај, који би из вана слушао, мислио, да су у највећем инаду, јер се отимље, да се што прије дочека и одговори или упита. Ако се који превари, онда настану граја и смијех, који трају док мајстор од превареног узме залог. Осим тога је смијешно, кад један другога вара. Окрене се на примјер једноме до себе и гледа му строго у очи, а пита га за туђи број. Тада

[1] Мало ће који рећи тикава. То је ваљда зато што се у овој игри брзо говори, па је лакше изговорити. Иначе се у говору у Херцеговини не чује, као што се чује на примјер у Сарајеву: кави, тикви итд.

се од двојице један превари или они до њега, те му се је окренуо са питањем, или онај чији је број. Чешће пута се преваре оба.

У Сарајеву се игра мало друкчије. Ту се не смије споменути ни један број од онијех, који су већ испали, и човјек мора особито пазити. Ако је већи број играча, нпр. двадесет, па неки испали а неки остали мора да се пази да се на вријеме и право одговори и да се не спомене ниједан број, који је испао. Морају се дакле запамтити сви бројеви који су испали. Има разлике и у караћењу. У Сарајеву је блаже караћење, особито ако има и девојака у игри. При караћењу суде у Сарајеву само они који остану а да нијесу дали залоге. Догоди се, да се и мајстор превари онда и он дадне залогу, а други постане мајстор.

2. Шта то држиш, друже?
(из Мостара)

У овој се игри подијеле све по два и два, играча па они који дођу заједно сједну један до другога. Пошто су се подијелили, и сјели друг до друга, узме мајсторов друг чирак, ибрик с водом или иначе што потеже, а мајстор га пита: „Шта то држиш, друже?“ — „Држим чирак.“ — „Нећеш га ти држати“. — „Ја ко ће га држат? — „Држаће га Перо“. — Сада Перо треба да шути, а Перов друг да одговори: „Неће га Перо држати“. Мајстор се одмах улети у ријеч па рекне: „А да ко ће га држати?“ На ово питање, треба сад Перо да брани свога друга са ријечима: „Држаће га тај и тај“. Ако се који превари, те за себе одговори или га друг на вријеме не одбрани, онда му дадну онај предмет, те се држи, а друг његов пита га као и код почетка игре. Ако се чирак не држи, но какав други предмет, и опет се на питање „Шта то држиш, друже?“ одговори: „Држим чирак“.

Ова је игра весела, јер се у њој многи варају, те тако чирак иде од руке до руке, и друштво се ономе. те предузимље чирак, смије и честита му. Још се може опазити, како друг друга гура лактом, или кољеном кад не погоди одмах да га заступа

3. Погађање броја

(из Мостара)

Ову игру играју на оклад, ако се ко нађе да се оклади. Ако се нађе нико да оклади играју је и без окладе, само да би показали своју вјештину. Који зна игру рећи ће до себе другу: „Де, мајчин сине, замисли какав год хоћеш број, ја ћу ти га погодити.“ — „Е де замислио сам.“ — „Сада узајми у Пере још толико, па све збroj заједно.“ — „Збројио сам.“ — „Ево ти ја још двадесет, па и то том прибroj.“ — „Прибројио сам“. — „Сада подај од свега Тодору половину, па онда изесаби, колико ти остаје.“ — „Дао сам.“ — „Сада подај Перу његово, па ће ти остати десет.“ — „Е богме погодио си!“ Многи се дабогме чуде, како то он погоди, али је то са свијем просто. Рецимо замислио је десет. Позајмио је у Пере десет, то је двадесет. Дао му је онај, те га је питао двадесет, то је четрдесет. Од свега је дао Тодору половину, остало му је двадесет. Вратио је Перу његовијех десет, а остало му је десет, и то је таман половина онога броја, што му је дао онај, те га је питао. Тако код сваког броја, остане увијек половина онога броја што они те пита даде.

4. Трубир

(из Мостара)

Судећи по ријечима, рекао бих да су и ову игру овамо Османлије донијеле, али се је тако одомаћила, да је постала чисто народна игра. У овој ће те игри наићи на ријечи: Бир, ићи, уч, дорт, беш, алти, једи,

секиз, докуз, он; то су бројеви од један до десет на турском језику. Ову игру играју само мушки. Сви играчи сједну у около, па сваки даде своме десном другу своју десну ногу у крило. Сваки играч, ухвати друга за палац од ноге, па мајстор почима. Стиснутом шаком удара онога, те му ногу држи један пут у пету или табан, а говори „Тру-бир". Сад онај удари опет свога друга, вичући исто, што и мајстор, па тако сви редом наоколо, док и мајстор добије ударац као и сви остали. Када се један пут обреде, мајстор удари два пута вичући „тру-бир, труб-ићи" — и тако све редом, док истјерају до броја десет. Кад истјерају на десет тад се враћају натраг, ударајући и пјевуцајући: „Труб-он, труб-докуз, труб-секиз, труб-једи, труб-алти, труб-беш, труб-дорт, труб-уч, труб-ићи, тру-бир", па онда узмичу све по један број, док дођерају на један и тад је игра свршена. Који се превари, онога удари онај, те је пред њим поново, да му покаже и да га научи. По селима у Гацку, гледао сам гдје турске бројеве замјењују српскијем, нпр. „труб-један," „труб-два," итд., али и они игру зову „Трубир". Према томе бих рекао свакако, да је османлијска.

5. Цвијећа
(из Мостара)

Ову игру играју и мушки и женски заједно. Свако чељаде изабере име једнога цвијета, као: каранфил, ружа, љубица, шебој, невен, врбена, кадифа, шеншетуба, чичак, патма чичак, сабур, повратић, калопер, босиок, смиље, итд. Мајстор започне игру са ријечима: „Ах срце ме боли." — Један га из друштва пита; „За чијем?" — „За љубицом". Оно чељаде, које је изабрало љубицу, подигне се па рекне: „Ах!" — Мајстор га пита: „Шта ти је?" — „Срце ме боли." — „За чијем?" — „За босиоком". И тако све редом. Које чељаде на ври-

јеме не одговори, узимају му залогу. Залоге се дијеле на караћење.

У Сарајеву је мало друкчије. Ту када играч рекне, да га срце боли нпр. за невеном, онда оно чељаде, што му је име „невен“ треба да рекне: „јао!“ и то прије него први играч. Ако рекне прије, онда опет уздише први играч, да га срце боли; а ако први играч ограби, па прије рекне: „јао!“ онда невен уздише и игра се наставља. С тога је најбоље узабрати каквэ дугачко име, па док играч изговори, море се и три пута рећи „јао“.

6. Рачунање на прсте
(из Праче)

Познато је сваком да гдјекоји сељак не зна на памет ни један пут један до стотине. До двадесет и пет већ некако иде; ту се може и на прсте избројити, а лакше је и запамтитн. Овдје ћу навести врло оштроуман начин, како се множи са шест на више. Заиста морао је врло оштроуман бити онај који га је понајприје пронашао, а кад се један пут научи, може врло механичкијем начином да иде. У овоме рачунању представља палац број 5, кажипрст број 6, велики број 7, домали број 8, а мали број 9. Кад хоћеш, да помножиш два броја метни прсте, који одговарају тијем бројевима један на други па гледај колико има простијех прста од она два прста на према теби, толико ћеш узети десетица, а остале прсте лијеве руке, заједно са онима притиснутијем, умножи са преосталим бројем прста десне руке, и то прибројм десетицама, па си добио број, који одговара умношку од ова задана броја. Ово се боље може видјети на једном примјеру. Рецимо хоћеш да умножиш 7 са 8, онда метни домали прст десне руке на велики прст лијеве руке, јер велики прст представља број 7 а домали број 8. Ако си то учинио, онда су ти

на десној руци проста три прста до тебе и на лијевој два палац и кажипрст. Свега дакле 5 слободнијех прста, дакле пет десетица = 50, преостало ти је на десној руци још два прста а на лијевој 3, два пута три = 6 дакле $7 \times 8 = 50 + 6 = 56$. Ако множиш 9×8 то треба метнути мали прст десне руке на домали лијеве, простијех прста до тебе има 7, остао је још један на десно, и 2 на лијево: $1 \times 2 = 2$ дакле $9 \times 8 = 72$ итд. На овај се начин може умножити до 20 дакле један пут један до стотине са десет прста.

IV. ИГРЕ ЗА ДОБИТ

1. Буће пара

(опћа народна у Херцеговини)

У овој игри, као год у игри „Плојке одјахе“ (II, 34) поставе пик и буђ. Под буђ или на буђ сваки играч постави по новчић. Сада сви играчи ударају плојкама од буђа к пику. Пошто сви ударе, иду сви пику, па гледају, чија је плојка најближа до пика. Онај чија је најближа, удара од пика први и гађа у буђ. Ако буђ погоди, те плојка остане ближе новчића, но су новчићи до буђа, тада он носи све паре, а играчи постављају на ново, па играју. Ако погоди буђ, те паре остану ближе буђа но његове плојке, тада су паре буђеве, те удара други, који је најближе дотјерао плојку до пика послије првог. Ови гледа, да привуче своју плојку парама. Ако је привуче, да буде ближе парама но што су паре буђу, тада их носи, ако ли паре и сада остану ближе буђа, тад удара трећи, па тако све редом. Ако који привлачећи плојку к парама, потисне буђ још даље а случајно и његова плојка отиде за буђем, тада су паре онога, чија се плојка најближа парама догоди.

Ако се паре раштркају тада узимају они, чије се плојке најближе који новчић догоди, а оне, те су ближе бућа но и једне плојке остају и на даље бућеве. Ако сви играчи ударе са пика, а ниједан не погоди бућа, те паре остану недирнуте, тада диже први своју плојку, па иде к пику и игра на ново, па тако све редом, док све новчиће одиграју.

2. Пара на коло
(опћа народна у Херцеговини)

Играчи начине коло на подини колико чеперак у пријечнику, на врх кола поставе камичак, и то им се зове циљ. Још одреде даљину малог и великог пика, па и то обиљеже. Са великог пика ударају сви на изгред к ономе циљу новчићима. Када сви ударе, онај чији новчић буде најближе к циљу, покупи све новчиће, па са свијем удари са малога пика у коло. Колико новчића убаци у коло, они су његови. Оне новчиће, те није први убацио, узме други, који је најближе к циљу послије првог свој новчић дотјерао, па он убацује у коло. Што остане иза другога убацује трећи, и тако све редом, док све новчиће одиграју.

3. Новаца у рапу
(опћа народна)

Ова се игра игра исто као и горња, само што се не прави коло. Мјесто кола ископа се рапа колико што би могло јаје од кокоши у њу станути. Који убаци што у рапу, његово је.

4. Пара ђизе
(из Мостара)

И ова је игра слична игри „Пара на коло,“ само што се у њој не прави коло него правокутник.

Колико год има играча толико се направи преграда овако као што је у слици. На најгорњу се црту метне

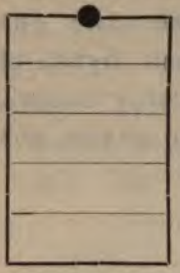

циљ. Са великог пика гађају к циљу као и код игре „Паре на коло“. Који играч свој новчић најближе циљу дотјера, добија најдоњу преграду, бива ону, те је најближа к маломе пику. Са малог пика удара онај чија је најдоња преграда, и гледа, да што више може у своју преграду утјера. Ако случајно убаци који новчић у чију другу преграду, то узима они играч, којега је преграда. Што остане не убачених новаца убацује други играч, и тако све редом.

5. Туце од зид
(из Мостара)

Играчи одреде у зиду један камен, о који ће тући. Начине једну мјеру од дрвета од прилике колико прст. Један од играча, удари о они камен у зиду, тако да му новчић што даље одскочи. За овијем удара други играч, и гледа да свој новчић дотјера близу првог. Ако га дотјера у оној мери, колико је дрво или ближе, узима новчић себи, а ако не дотјера, удара трећи играч. Трећи играч гледа, да дотјера којему, од она два прва новчића. Ако и он дотјера, ударају остали. Када се сви обреде, тада први диже свој новчић, па удара на ново. Ако је којега играча прије његов новчић ко добио, он удара другијем новчићем, када дође на њега ред. Ако који играч дотјера свој новчић међу више новчића те два или више новчића буду у даљини оне мјере до његова новчића, то онда диже све оне новчиће.

6. Туце бућем
(из Јајца)

Играчи ударају са пика новчићима к бућу, као код игре на коло. Који играч најближе дотјера свој нов-

чић буђу, узме све новчиће, па их метне на подину један на други окренув гори главу свакога новчића. Сада узме буђ, па њиме удари озго у новчић. Колико се новчића окрене на противну страну (круну), онолико новчића узима себи. У остале удара други играч, и тако све редом, док све одиграју.

7. Купа

(из Мостара)

Купа је што и „Градац“ код Вука Врчевића,[1]) само што се овдје друкчије зове, а друкчије и игра, него што је тамо описано. Купа се састоји из четири ораха. Три се ораха метну један уз други, а четврти озго на њих. Купа се игра с пика и иза купа. И код једне и код друге игре сваки играч постави по једну купу ораха. Купе се поставе у округ у размаку по два до три прста једна од друге. С пика играчи ударају на изред и гађају купе са купцем (повелик добро тврд орах) ако коју купу који обори, тај је и носи. Купац се оставља на ономе мјесту, гдје се је уставио. Када сви ударе с пика, онда онај играч, којега се је купац најдаље од купа одвалао, удара први са онога мјеста, где му се је купац зауставио, па ако што обори носи, а ако што остане удара други. Онај играч чији је купац најближе кȳпâ, зове се чуњало. Ако која купа послије свијех играча остане необорена, он је не обара но је носи. Док остали играчи играју, чуњало сједи крај купа и пјева: „Да ће Бог чуњалу, чуњам што учоњам.“ Иза купа се игра на исти начин само што нема пика, но се купци бацају од купа. Који је најдаљи он удара први као и код игре с пика.

8. Шеха

(из Мостара)

Шеха се игра исто као и купа, само она дјеца која не имају доста ораха, посаде по један орах мјесто

[1]) Српске нар. игре (1868), стр. 27.

купе, и тај један орах зове се шех. Остало се игра исто као и купа.

9. Кадијане
(из Мостара)

Ископа се гдјегод при зиду, при какву пању или при камену рупа, да би могле двије шаке када се стисну у њу станути. Још се обиљежи пик, оклен ће се ораси у рупу убацивати. Са пика играчи ударају, са колико који хоће ораха. Који први убаци у рупу на тако ораха, тај постане кадија. Кад већ има кадија, онда ако играч убаци у рупу на лијо ораха, то кадија узима себи. Ако убаци на тако, тада му кадија даде онолико ораха, колико је убацио и он буде кадија, а бивши кадија иде међу играче.

10. Набаце
(из Мостара)

У овој се игри ископа рупа исто као и код кадијана, а обиљежи се велики и мали пик. Велики се пик по далеко измакне. Играчи ударају сваки са по једнијем орахом са великога пика к рупи. Који играч убаци у рупу или најближе доваља до рупе, узме све орахе, па са малог пика убацује у рупу. Колико ораха убаци онолико их узме, а осталијем удара други играч, који је најближе са великог пика послије првог играча ка рупи свој орах догнао. Ако са великог пика два играча или њих више убаце своје орахе у рупу, тад они, који су убацили у рупу, иду поново, те играју са великог пика. Ако и по други пут убаце два у рупу, тада одлучују са суво мокро. Дјеца сиромашних родитеља, која не имају ораха накупе штица од прасака (бресака) па се њима мјесто орасима играју. Ове штице зову „шкрге“.

ДОДАТАК

Бројање у игри на разне начине до десет

(Забиљежено овдје ондје по Босни и Херцеговини)

У многим играма у којима има да се броји употребљавају се ова бројања:

Један, дедан, дивин, дишин, пенга, ленга, смоква, доква, карапуша, десет.

Један, дедан, делиг, дошиг, шинги, пинги, смоква, локва, карашица, десет.

Једногало, двогало, трогало, чевргало, пегало, шегало, сеиман, осман, девелага, дешман.

Ан, зван, дран, цеки, боки, бана, бићи, копи, ради, рак.

Једнољуга, двољуга, трољуга, чеврљуга, пељуга, шељуга, седман, дегман, дивокоза, диплић.

Енци, бенци, на каменци, троја, врата, зачепета, ери, бери, музикери, штриц.

II

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИГРЕ

ИЗ

ЛЕВЧА И ТЕМНИЋА

СКУПИО

СТАНОЈЕ М. МИЈАТОВИЋ

УЧИТЕЉ

I. ВИТЕШКЕ ИГРЕ

1. На коња[1]

Ово је омиљена ђачка игра, али је играју и чобани. Женскиње је не игра. За игру је потребан отворен и раван простор, и што је већи, то је бољи. У игри могу да буду 10—20 играча, али никад мање од 8. Игра се помоћу лопте.

Двојица од најјачих и најотреситијих међу играчима, поделе играче на две равне половине. То чине овако: Један другар ухвати другоме два прста, обично средњак и кажипрст, па се издвоје на страну и онај што држи прсте, рекне за један од она два прста „мој", а за други „твој". За овим се враћају играчима, који се за то време *спаре*, све по два и два, обично једнака по величини, те сваком пару поднесу прсте да *траже*. Један од двојице из пара пипне један прст који хоће говорећи: „Ја ћу овај", а онај други и не тражи, јер се по себи зна, да је онај други прст његов. Сад ови што деле знају који играч из пара коме припада, па их тамо и упућују да стоје и да чекају. После овога се поново враћају, те крију̂ћи се, поново деле прсте, па их подносе другој двојици итд., док све парове не поделе. Да не би играчи дознали које је чији прст, они често пута по два пут узастопце деле подједнако прсте. Ако би се при деоби тревило, да све слабији

[1] М. Ђ. Милићевић је ову игру назвао *С коња на магарца* или *С коња на кобилу* (Живот Срба сељака, Срп. Етн. Зборн. I. стр. 225—226).

играчи *падну* на једну страну, а јачи на другу, онда се та деоба квари, и дели се поново. Пошто се сврши деоба, баца се *киша* и *суша* или *суво* и *мокро*. За то се узме једна згодна иверчица или парче ћерамиде па се пљуне на њу. За тим једна подељена страна каже да ће кишу, односно мокро, а друга каже да ће сушу, суво. Сад један од оне двојице што су делили баци иверчицу или ћерамиду у вис, при чему једна страна на глас вичe: „Киша, киша, киша“, а друга: „Суша, суша, суша“, па ако иверка падне тако да буде одозго мокра, а одоздо сува, онда *ўге* (сагињу се) они што су тражили сушу, и обратно. На овај исти начин врши се деоба и баца киша суша, код још многих игара. — Кад се овако изделе узјане сваки свога друга с којим се делио. Узјахани стану у круг и подједнако се удале један од другога. Кад то учине, онда почињу да бацају један другоме редом лопту, и то увек с десна на лево. При овом бацању и хватању лопте броје: један, два, три, итд. до *десет*, па ако за то време нико не испусти лопту, онда промене места и почињу поново да бацају лопту као и први пут. У овом бацању, они који су доле гледају да ухвате ако могу лопту, и тада бива промена у јахању, тј. узјахани јашу јахаче. Ако који од јахача при бацању не би ухватио лопту, онда сви јахачи бегају на све стране, а један од оних што су јахани, који пре дограби, узима лопту и гађа ма кога од јахача, па ако га удари, онда је његова страна добила игру, те сад они јашу оне што су их јахали. Занимљиво је при овој игри посматрати понекога играча, како се и не скида са свога *коња*, а они га не виде, те га и не гађају, због чега се противна страна у случају да не буде нико од јахача ударен, љути. У отимању и гурању ко ће пре да дограби лопту, те да гађа противнике, играчи највише губе игру. Ну има

случајева, да понеки од узјаханих навлаш задржи свога друга на себи, како би га *убили*, те на тај начин игру задобили.

2. Криви цар

Простор за ову игру треба да има 10—15 метара дужине. Играча може да буде 8—20. Играју је већином само мушки.

Играчи се поделе на две подједнаке групе и на растојању од 10—15 метара стане група спроћу групе. Двојица, обично понајтрезвенији и најјачи, који су поделу извршили, су цареви група и њих играчи морају у свему да слушају. И један и други цар нареде по једном од играча, те кецајући (на једној нози) изилазе један другоме на *мегдан*. На мегдану се ударају раменима све донде, док један од њих не стане и на другу ногу, и тада се тај сматра као заробљен. Победилац сад изилази и другоме на мегдан, и тако продужава све донде, док и њега не заробе, или он целу противничку страну не зароби, јер смене не сме да буде. Кад једна страна буде, на овај начин, сва заробљена, онда победиоци појашу побеђене и ови их однесу до места где је побеђена страна стојала, а ови се враћају на место својих противника, и игра се, на исти начин, поново почиње.

3. Гибанкање (секирчање)[1]

Ова се игра игра већином на отвореном пољу, утрини или ледини. Готово увек је играју мушки одрасли играчи. То је омиљена чобанска игра. Најобичније је изводе 4—6 играча, а могу је и тројица играти.

Играчи обележе секирчетом у виду усправљеног правоугаоника један уз другог, сваки за себе, *гиба-*

[1] М. Ђ. Милићевић је ову игру назвао *Бразде* (Живот Срба сељака, Срп. Етн. Зборн. I, стр. 244—245), али пошто се од ове разликује у имену и извођењу, то смо је ипак донели.

ницу или *питу*. Кад то учине одреде мету одакле ће секирчетом да гађају гибанице. Онај, што му је гибаница на десној страни, почиње први да гађа. Баца се секирчетом, па ако оштрињем засече гибаницу с пред-

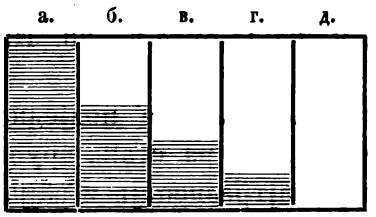

Слика 1.

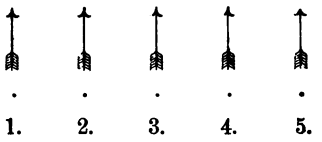

а, б, в, г, д. = гибанице.
1, 2, 3, 4, 5. = играчи.

Прва је гибаница (под а.) сва поједена, друга више, а трећа мање од пола, четврта је започета, а пета није ни дирнута.

њег краја, онда прије и у правцу засека одсече оноликн комад ледине од своје гибанице. То се у игри каже, да је толико играч од гибанице *појео*. Ако у бацању промаши, онда нема право на поновно бацање, већ чека ред; а ако потреви, онда баца све донде, док се не *истера*. После њега бацају други на исти начин. Онај који поједе целу своју гибаницу има на послеслетку да пресече једну сламку коју забоду у врх поједене гибанице, па кад и то уради, онда с мете баца секирче, што игда може у напред, и сад су сви они остали играчи дужни, да га на леђима однесу по један пут до баченог секирчета. Дешава се да по-

неки, који је извежбан у бацању секирчета, узастопце одсеца гибаницу, док је тако целу не поједе. После тога почиње се игра поново.

4. Труле кобиле

Ову игру изводе одрасли играчи, и то само мушки. У игри може да учествује више играча, али мање од четири не може. Највише је играју одрасли ђаци из старијих разреда. Игра се у отвореном простору, на лепом времену. За игру је потребан један *наслон*, који је обично какав дирек или дрво.

Играчи се прво поделе на две равне групе, па онда бацају *киша* и *суша*, и која страна изгуби, она *ўги*. Најјачи и најстарији, из стране која има да уги, ухвати се и подупре за наслон. Други га, са задње стране, обухвата рукама око паса, сагнувши главу доле, трећи се обухвати, на исти начин за другога, итд. Кад се сви овако похватају, или *ўге*, онда се најјачи, из стране која је добила, растрчи, и подупирући се рукама о леђа задњих, скочи колико игда може напред, тако да буде на леђима првог. Остали на исти начин скачу за њим. Кад тако сви скоче, онда изброје гласно до десет, и ако за то време ниједан од оних што јашу, не додирне ногама земљу, онда се скидају, па поново скачу, на исти начин.

5. Чепкање

За ову игру потребан је простор у дужини 10—15 метара. Кад је земљиште благог нагиба, онда је за њу врло згодно. У игри могу да учествују 2, 3, 4 и више играча, али се правилније изводи са мање играча. За ову се игру употребљавају згодни прутови, највише од метра дужине, а могу да буду и краћи. Ти прутови зову се *чепке*, и могу да буду од врбовог, дреновог или лесковог дрвета; главно је да су што чвршћи, и за ба-

ницу или *питу*. Кад то учине одреде мету одакле ће секирчетом да гађају гибанице. Онај, што му је гибаница на десној страни, почиње први да гађа. Баца се секирчетом, па ако оштрињем засече гибаницу с пред-

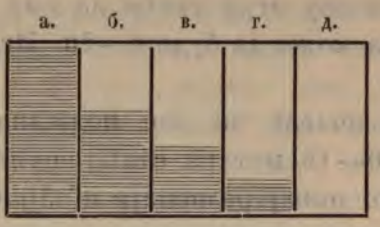

Слика 1.

а, б, в, г, д. = гибанице.
1, 2, 3, 4, 5. = играчи.

Прва је гибаница (под а.) сва поједена, друга више, а трећа мање од пола, четврта је започета, а пета није ни дирнута.

њег краја, онда прије и у правцу засека одсече оноликi комад ледине од своје гибанице. То се у игри каже, да је толико играч од гибанице *појео*. Ако у бацању промаши, онда нема право на поновно бацање, већ чека ред; а ако потреви, онда баца све донде, док се не *истера*. После њега бацају други на исти начин. Онај који поједе целу своју гибаницу има на послеслетку да пресече једну сламку коју забоду у врх појеене гибанице, па кад и то уради, онда с мете баца секирче, што игда може у напред, и сад су сви они остали играчи дужни, да га на леђима однесу по један пут до баченог секирчета. Дешава се да по-

неки, који је извежбан у бацању секирчета, узастопце одсеца гибаницу, док је тако целу не поједе. После тога почиње се игра поново.

4. Труле кобиле

Ову игру изводе одрасли играчи, и то само мушки. У игри може да учествује више играча, али мање од четири не може. Највише је играју одрасли ђаци из старијих разреда. Игра се у отвореном простору, на лепом времену. За игру је потребан један *наслон*, који је обично какав дирек или дрво.

Играчи се прво поделе на две равне групе, па онда бацају *киша* и *суша*, и која страна изгуби, она *ће уги*. Најјачи и најстарији, из стране која има да уги, ухвати се и подупре за наслон. Други га, са задње стране, обухвата рукама око паса, сагнувши главу доле, трећи се обухвати, на исти начин за другога, итд. Кад се сви овако похватају, или *ће уге*, онда се најјачи, из стране која је добила, растрчи, и подупирући се рукама о леђа задњих, скочи колико игда може напред, тако да буде на леђима првог. Остали на исти начин скачу за њим. Кад тако сви скоче, онда изброје гласно до десет, и ако за то време ниједан од оних што јашу, не додирне ногама земљу, онда се скидају, па поново скачу, на исти начин.

5. Чепкање

За ову игру потребан је простор у дужини 10—15 метара. Кад је земљиште благог нагиба, онда је за њу врло згодно. У игри могу да учествују 2, 3, 4 и више играча, али се правилније изводи са мање играча. За ову се игру употребљавају згодни прутови, највише од метра дужине, а могу да буду и краћи. Ти прутови зову се *чепке*, и могу да буду од врбовог, дреновог или лесковог дрвета; главно је да су што чвршћи, и за ба-

цање што *гипкији*. Игра се игра по лепом времену и на отвореном пољу. Играју је ђаци и чобани, а често пута мушки и женски заједно.

Играчи поседају један до другога и почињу игру од друга с десне стране. Овај удара тањим врхом од чепке неколико пута о земљу, па кад тако добије маха, он је пусти, те одскочи напред колико год може. За њим на исти начин бацају остали играчи редом. Онај који чепку баци најдаље, његова се чепка код добаченог места метне попреко, а остали бацају поново, и гледају, да њихова чепка додирне или удари ону што је попреко метнута. Ако је ниједан играч не удари својом чепком, онда онај чија је чепка лежала опет надбацује. А ако који додирне положену чепку, чека после да то и другиураде. Ономе, који најзад остане сам да није могао да додирне положену чепку, играчи мећу чепку попреко, па је гађају својим чепкама из руке, не ударајући врхом о земљу, пазе да ударе и ову чепку, па ако је не погоде онда сви бацају поново. Кад се и ово сврши, онда они који су свршили игру, тј. који су погодили положене чепке, бацају своје чепке унапред што могу даље, и онај који није свршио игру мора сваког да однесе на леђима од добаченог места до мете, одакле су бацали. — После овога игра почиње поново и сад *погорелцу* (надиграноме) дају првенство. — Вештина је у овој игри бацање чепке. Игра није омиљена и за то се не игра често.

6. Шиљци

За ову игру треба простора у дужини 10—15 метара, а у ширини 1—2 метра. Могу је играти 2—10 играча. Играју је деца од 8—12 година, и то мушки одвојено од женских. За игру су потребна три дрвена шиљка око 20 см. дугачка а дебела колико човечји прст.

Играчи се прво разброје, помоћу бројева до десет или помоћу бројанице, па на кога падне последњи број или последње речи из бројанице, он започиње игру. За тим се обележе места одакле ће се докле трчати. Место одакле ће се трчати обележава се обично каквим каменом, а место докле ће се трчати обележава се браздом, коју повуку врхом од спремљеног шиљка. Први на реду узима три спремљена шиљка, па се с њима залети у највећом трку, и кад дође до обележеног места, он скочи што игда може на једној нози, обично десној. Ту се стојећи на једној нози сагне и пружи се напред што год може више, и тако забоде један шиљак у земљу, при чему се добро пази да руком или којим другим делом тела не додирне земљу, јер чим то учини одмах је *истеран*, па мора другоме дати шиљке, да се истрчава. Кад играч тако забоде један шиљак, скаче преко истог такође на једној нози, што игда може напред, па се опет на исти начин сагне, пружа напред, и забада други шиљак. Тако чини и са трећим шиљком. Кад ово све тачно и лепо изврши један играч, онда се он, остављајући шиљке тако забодене у земљи, измиче, а други се истрчава и као први, долазећи до мете, скаче на једној нози напред што игда може више, ту се сагиње и стара се да полако стојећи на једној нози и не одупирући се ни о шта, дохвати први шиљак и да га помери мало напред. За овим преко истог опет скаче напред и тако помера унапред други шиљак, па тако и трећи. — Ако то не би могао да изврши, онда се *истерује*, и уступа место другом надметачу. На тај се начин у том надметању и померању шиљака и игра даље продужује. — У овој игри главну улогу игра *надметање* у скакању на једној нози и одржавање равнотеже тела при сагињању у померању и забадању шиљака, што се често пута може дотерати до невероватне даљине.

I. ВИТЕШКЕ ИГРЕ

1. На коња[1]

Ово је омиљена ђачка игра, али је играју и чобани. Женскиње је не игра. За игру је потребан отворен и раван простор, и што је већи, то је бољи. У игри могу да буду 10—20 играча, али никад мање од 8. Игра се помоћу лопте.

Двојица од најјачих и најотреситијих међу играчима, поделе играче на две равне половине. То чине овако: Један другар ухвати другоме два прста, обично средњак и кажипрст, па се издвоје на страну и онај што држи прсте, рекне за један од она два прста „мој", а за други „твој". За овим се враћају играчима, који се за то време *спаре*, све по два и два, обично једнака по величини, те сваком пару поднесу прсте да *траже*. Један од двојице из пара пипне један прст који хоће говорећи: „Ја ћу овај", а онај други и не тражи, јер се по себи зна, да је онај други прст његов. Сад ови што деле знају који играч из пара коме припада, па их тамо и упућују да стоје и да чекају. После овога се поново враћају, те крију̂ћи се, поново деле прсте, па их подносе другој двојици итд., док све парове не поделе. Да не би играчи дознали које је чији прст, они често пута по два пут узастопце деле подједнако прсте. Ако би се при деоби тревило, да све слабији

[1] М. Ђ. Милићевић је ову игру назвао *С коња на магарца* или *С коња на кобилу* (Живот Срба сељака, Срп. Ети. Зборн. I. стр. 225—226).

Пипала гуса,
На виле, на куле,
На борове шишарице,
На татине подвезице,
Лет, Маро, лет, лет, лет.

Кад ово последње кажу они пусте руке и њима подражавају тичјем лету. Деца се највише увесељавају кад млате рукама као тица крилима. Ова игра може да се изводи свуда и у отвореном и затвореном простору.

2. Кучићи

У овој игри могу да учествују 5—10 играча. Игра се на отвореном простору и што је простор већи, то је за игру бољи. Најобичније је играју ђаци и мали чобани. Женска деца не играју с мушком. Деца поседају у један ред, једно другоме у крило. Онај на крају, што седи последњи зове се *цар*, а онај напред — *старац*. Сад се један, који најбоље уме да подражава стару бабу, направи *бака*. Бака узме два штапа један у једну, а други у другу руку и тако идући полако, направи се као да наилази на разне препреке у путу. Нпр. наиђе на *реку* и пита: „Шта је ово?“ Старац јој одговара: „Река.“ — „Могу ли је прескочити?.“ — „Пробај и види“. — Она тада скочи и рекне: — „Ух, у мал што се не удавих.“ — На овај исти начин бака прескочи *ватру*, *бунар*, *пањ*, *нож*, *сабљу*, *кућу*, и друге препреке, док на послетку не дође до старца. А кад дође, рекне му: „Помаже Бог, стари“. — „Бог ти помогао, бако“. — „А где је, стари, царева кућа?“ — „Ето јеиза мене, бако“. — Сад удара полако штаповима (укрштајући их над главом) онога што је иза њега, питајући га: — „Где је царева кућа?“ Наште јој овај одговара: „Ето је иза мене“. Тако пита редом до цара. Кад баба дође до цара, она му назове Бога, као и старцу, а кад је цар упита, што је дошла, она му одговара, како јој је кућа на крај

села и како јој лисице покрадоше кокошке, а вуци овце, па је дошла да га замоли да јој дâ једно куче, које ће је од зверова чувати. — Цар јој одговара: „Иди узми оног *лиcка* напред, он је зао и чуваће ти добро кућу“. Она га тада вабне, и он се дигне, па потрчи у страну за њом, а она пљуне и каже му: „Лочи ту“. За овим се враћа опет цару. Сад не наилази на препоне, нити пита као први пут, већ чим дође до цара, она му се потужи, како јој је оно куче удавио вук, па је дошла, да га замоли, да јој дâ које друго. Цар јој опет каже, да узме онога на кога је ред, називајући га: *шапко, шарко, куша, мурга, пирга, пинче* итд. Бака их, као и првог, редом одводи и пљујући пред сваког поставља их да један поред другога леже потрбушке. При сваком враћању она се правда цару, како јој је оно псето убио лопов, како га је удавило друго куче, или како се обесило, удавило, изгубило, отровало, побеснело итд. Кад их тако све изузме, онда одлази бака, кучићима, с царем заједно да види, да ли су живи. За то куцне укрштајући штапове сваког по глави, а кад и последњег куцне, онда цар звижне, а они сви поскачу и лајући почну да јуре баку. Она сада бега и брани се, а кад је кучићи стигну, они је обале и мало подрмусају, и на томе се игра сврши. — Свршетак игре, кад кучићи јуре баку, је најживљи. — Ова се игра не игра често и радо.

3. Царкање[1]

Ова се игра игра седећи, у затвореном и отвореном простору, и то више зими но лети. У игри могу да буду од 4—8 играча. Као главно средство, за извођење ове игре, су две половине од уздуж расцепљеног

[1] М. Ђ. Милићевић ову игру зове *Царевић*, али се његова разликује у извођењу у многоме од ове (Живот Срба сељака, Срп. Етногр. Зборн. I, стр 255—256).

дрвета, које је обично десиметар дугачко, а сантиметар дебело и један кајиш или увијен убрус. Играчи поседају унаоколо и обично најстарији међу њима почиње игру. Ну често пута се и разбрајају, па на кога падне последњи број, он почиње. Играч састави обе половине дрвета (које се још зову и царке), па их тако баци на земљу. Сад ако једна кора од дрвета (царака) буде покренута доле, а друга горе, онда је играч *кȕче*, кер или роб, и њега бију. Ако су оба дрвета окренута кором горе, онда је играч *субаша* (пандур), и он бије. А ако су оба дрвета окренута кором доле, онда је играч *цар*, и он заповеда субаши колико ће коме кучету удараца да удари. Ако се потреви, те двојица буду субаше или цареви, онда се *преотимљу*, тј поново бацају. Кад тако сви баце, настаје *бивење*. Субаша узима кајиш или упредени убрус, и удара по длану редом кучиће, онолико пута, колико му цар заповеди. Удараца има *ладних* (хладних) и *врућих*, тј. лакших и јачих. За то цар обично заповеда: толико и толико ладних или толико и толико врућих. — Кад се сврши са бивењем, поново бацају, и сад почињу обично од цара, да се увере је ли право радио (осуђивао). — Ову игру не прати скоро никаква живост. У удару по длановима може међу играчима да се развије и освета. — Играју је често пута мушки и женски, заједно.

4. Умро човек[1]

Ову игру играју само одрасли ђаци и чобани. У игри могу да буду 4—10 играча. Може да се игра у затвореном и отвореном простору. Играчи се прво разброје, па на кога падне последњи број, он легне на леђа, учврсти се добро и затвори уши да ништа не чује. Један му играч стане чело главе, један испод ногу,

[1] Вук Врчевић, забележио је сличну игру под насловом *Дизати мрца с нога*, али се ипак од ове битно разликује. (Срп. нар. игре, 1868. стр. 52)

а остали са стране. Под његово тело сви подметну кажипрст и шапућу један другоме на уво, почињући од онога из средине или онога који стоји чело главе: „Умро човек. Где ћемо га. У вражју рупу. Где се мачке коте. Хоћемо ли. Хоћемо". Свака се од ових реченица шапне свакоме играчу по један пут, па кад се и последња на тај начин свима саопшти, онда онога што лежи сви од једном подигну у вис, држећи га само прстом, и понесу мало, па га спусте. Ако га лако дигну, онда верују, да није чуо ни једну од оних речи које су они један другоме шапутали; у противном, чуо је и мора поново да лежи. А кад тако с њиме сврше, онда лежи онај што је до њега по реду. — Ова се игра не игра често.

5. Стрељање (крпигуз)

За ову је игру потребна лопта. Могу је играти од 2—20 играча. Најобичније се игра уза зид или уз густо заковану тарабу. За њу није потребно много простора, те за то може да се игра кад је рђаво време и у штали и у шупи. Играчи се поделе на две подједнаке гомиле. За тим бацају *кишу сушу* (мокро суво) и која страна не добије оно што је хтела, она губи и иде *на стрељање*. На стрељање излази један по један, стане поред зида, па с напрегнутом пажњом врда од лопте оних који га гађају. Дешава се, да понеки, који је вешт у врдању, *истера* све противнике и тако он сам задобије игру. Ако један не убије онога што врда, онда долази други, и тако редом. А ако један погоди стрељанога, онда на његово место долази други, а *убивени* се измиче. Игру губе они што гађају кад не ударе лоптом све до једнога од оних што врдају, и онда бива *смена*, тј. они што су врдали гађају на исти начин оне што су гађали. Ну ова се игра и овако игра: Играчи издубе у земљи сваки по једну рупу, ко-

лико врапче гнездо. Ако је земља мокра, онда ударе неколико пута петом и рупа је готова; у противном рупу копају каквим тврдим дрветом. Рупе се наређају у низу једна до друге. Чија је прва десна рупа, он први и котрља лопту у рупе. То се ради овако: Играч се одмакне од рупе, обично за један метар, сагне се или клекне на колена, па котрља лопту правце ка рупама. У чију рупу упадне лопта, та је узима и гађа једног од осталих играча, изузимајући онога који убацује. Ако гађани буде убијен, онда му се меће у рупу по једно зрно (брабоњак, камичак или зрно кукуруза), а ако не буде убијен, онда се зрно меће ономе који је гађао. Онај који, на овај начин, први стекне десет зрна, иде на стрељање, где га сви остали играчи стрељају на исти начин као што је напред речено. Ну ако онај који укотрљава лопту у рупе, не би укотрљао у рупу три пута узастопце, онда он уступа и на његово место долази по реду онај који има рупу до њега. Док му се пак ово не деси, он има право непрестано да баца. — Игра је жива и деца је радо играју.

6. Мацање

Ова игра може да се игра у затвореном простору на столу, клупи или столици. Играју је обично по двојица и то како мали, тако и одрасли дечаци и девојчице. Играчи прво метну два прста, један спроћу другога, и на кога падне десет, пружа шаку на даску. Оном другом је задатак да га удара песницом по њој и то овако: Онај што ће да удара, *шашоли* полако руку ономе кога ће да удара, и говори: „Мâцо, мâцо, мâцо, што си ми појела кајмак?“ При том говорењу и шашољењу гледа да завара онога што му је пружио руку и да га удари песницом по надланици. Ударање бива све донде, докле га буде погађао по руци, а чим га не потреви, пружа своју шаку, а онај га други удара на исти начин. — Напрегнута пажња, да се врдне

од ударца игра главну улогу у овој игри. У јаком ударању може да се развије освета.

7. Авај, вуле!

У игри могу да буду од 3—10 и више играча. За игру је довољна једна *узница* од 10 метара, те због тога може да се игра и у затвореном простору, али се најобичније игра на пољу. Женскиње је игра одвојено од мушких.

Играчи поседају у један круг и најстарији, управо најхитрији или најотреситнји међу њима разбраја их помоћу бројаница. На чијем прсту се кажу последње речи из бројанице, он устаје и иде на десет корака напред, до означене белеге. Кад тамо дође, онда га, онај што је вршио разбрајање, зовне: „Авај, вуле! — Нашто му се он одазивље: „Чујем, друље!“. — „Је л' боље волиш ата, је л' каса?! — На ово му онај обично одговара, да боље воли ата, јер ако погреши, те каже, да боље воли касе, онда мора да каса, као коњ, до играча, и разбрајање се врши поново. — Кад онај каже да воли ата, онда старешина полако пита остале играче, који су до њега: шта је који, и они му, шапћући казују, како ко хоће: *славуј, соко, Краљевић Марко, Милош, Обилић, јелен, лисац, јунак, учитељ*, итд. итд. Кад му сви играчи тако кажу шта је који, онда он пита онога што стоји на мети: „Је л' боље волиш славуја, је л' сокола, је л' Краљевића Марка, је л' Милоша Обилића, је л' јелена, је л' лисца, је л' јунака, је л' учитеља, итд.?“ — Онај му одговара, да воли једнога од изређаних, и сад онај који се под тим именом крио, устаје и иде да донесе на леђима онога с мете до места разбрајања. После овога почиње се игра поново на исти начин. Сва вештина у овој игри састоји се у памћењу оних разноврсних имена, која играчи саопштавају *старешини* и која он мора да запамти.

8. Цвеће (анђео и ђаво)

У овој игри могу да буду 5—20 играча. Игра се највише у пролеће и у лето, кад је суво, те има где да се седне. Може се играти на пољу и у затвореном простору. Играју је обично ђаци, али је играју и друга деца. Женскиње је игра одвојено од мушких. Играчи прво изберу *анђела*, *ђавола* и *домаћина*. Анђео и ђаво одвоје се одмах од играча на растојању од десет метара, па нађу два згодна штапића и чекају на почетак игре. Остали играчи поседају један до другога у реду, а домаћин зађе од једнога до другога, те му сваки шапне на уво име неког цвета, које изабере. Због тога се и сама ова игра зове *цвеће*. Домаћину је дужност да свачије име упамти, па ма како оно било *заковртно*. Ако би у томе три пута погрешио, смењују га с домаћинства. Сад прво приступи анђео. Поштапајући се на два штапића, скакуће и кад дође близу говори: „Цин-цилин“, — на што му домаћин одгора са: „Бон-болон“. Сад домаћин пита: „Ко то иде?“ — Анђео одговара: „Анђео с крстом“. — „Шта тражи“? — „Ружу, босиљак, рузмарин, каравију, перунику, невен, здравац, селин, калопер, рутвицу итд.“ — Ако међу играчима, имадне онога цвета, који тражи, онда га узима и води на страну; у противном враћа се без ичега. После анђела прилази ђаво, који исто тако иде и говори као и анђео, с том разликом, што на питање: „Ко то иде?“ — одговара: „Ђаво с буџом“. Кад тако и анђео и ђаво изузму све играче од домаћина, онда заједно отидну на неко склонито место, те тамо промене своје штапове, па их положе на земљу, прекрстивши их. После овога приступају играчи и прескачу те штапове, и који прескочи анђелове штапове, он је анђелов, а који ђаволове, он је његов. Да се не би доказивало, онима који нису прескакали, који је чији штап, не допушта се да се враћају натраг они који

су прескочили преко штапова, већ се ту задржавају. При овоме се сваки радује, кад чује да је припао анђелу, а није му мило кад чује да је припао ђаволу. Који од ове двојице на овај начин добије више играча, јурне с играчима на онога што их има мање, па му пообаљује играче, а старешину, ђавола или анђела, иштипају, и на томе се игра сврши. — Ова се игра ретко игра.

9. Врцање

Ова игра спада у ред појединачких игра, јер је игра сваки за себе из личног задовољства. Играју је обично само мала деца и ђаци.

Од букове коре, слепљеног олова, танке дашчице, особито чамове, чепара од каквог земљаног суда или сличних ствари направи се котур, обично од 4 см. у пречнику, па се провали на два места у средини, а за тим се кроз обе рупе провуче узица, која се завеже на оба краја. За тим се замакне узица на један и други ручни палац, па се заједно с котуром окрене неколико пута, а за тим се растеже и скупља, при чему се котур брзо окреће час на једну час на другу страну. Та се радња зове *врцање*, а сама справа *врца*. Понека деца изрецкају обим котурића, те им боље врчи и лепше изгледа кад се окреће.

Слика 2.

Слика 3.

Ну врца се прави још на два начина. Пробуши се дрвени котур исте величине на средини, па се кроз њега прометне вретенасто зашиљено дрвце од прилике

8. см. дужине, које треба да штрчи више горе но доле. Кад се горњи, зашиљени, део тога дрвцета вешто склизне низ велики прст и палац, као кад се вретено обрће, па се брзо испусти на земљу, котур се за дуго окреће у водоравном положају. Мала деца, која не умеју да направе за ово згодан котур, узимају повеће дугме које има рупу у средини кроз њу уметну мало дрвце, обично дрво од палидрвца, па га тако окрећу.

Слика 4.

Или се изделье дрво, обично од суве врбовине, и остави да буде дебело као човечији прст, а дугачко 15—18 см. Горњи део тога дрвета треба да је тако за 3 см. дебљи од доњег и четвртасто задељан. Овај се дебљи део пробуши, повећом бургијом, одозго на ниже, а десна страна те велике рупе пробуши се шилом или иглом, тако да кроз ту рупу може само конац да прође. За овим се узима тврда горунова шишарка у њу се забоде или заглави дрвце од 5—6 см. дужине, које треба да је и у доњем крају зашиљено.[1] Послеовога завије се одозго на ниже око дрвцета појачи *иртен* конац, чији крај протну кроз ону мању рупицу и уметну у ширу рупу. Тако спремљену врцу играч донесе близу земље, држећи дршку од исте у левој, а крај од конца у десној руци, па нагло повуку конац, при чему се дрвце са шишарком брзо одмота, излети из велике рупе и за дуго се окреће.[1]

Слика 5.

[1] Варошка деца употребљавају у место шишарке калемчић од конаца.

[1] Са врцањем је врло сродна *чигра* којом се радије забављају градска но сеоска деца.

10. Топови

Ова се игра може играти само кад има доста блата. За игру је потребан врло мали простор, а може је играти и по један и по више играча. Женска деца ову игру не играју. — Играчи направе повећу лопту од блата тако да је тешка до 1 кгр. па је лепо заокругле и мало распљоште. За тим је удубе, тако да једна страна буде са свим удубљена а друга испупчена те изгледа као полу кугла. При овом издубљивању старају се, да средина или најпупчастији део, буде што више отањен, али никако не проваљен. То се зове *топ*. У тако направљени топ се пљуне па се, окрећући издубљени део к земљи, уздигне што више и тако удари о земљу отвореном страном. Услед тога се топ провали, збијањем ваздуха у њему, и чује се пуцањ. По нека деца мећу на онај растањени и испупчени део топа брабоњке или камичке, па кад топ пукне, а они одлете у вис. То су *гранате*. — Народ не воли да им деца пуцају из ових топова, јер кажу да слуте на рат.

11. Пиштољи

И ово је појединачна мушка дечја игра. Деца узимају дрво, обично горуново у дужини од 20—30 см., а у дебљини колико човечији палац, те га на једном крају расцепе, и то им је *пиштољ*. За тим узимају танко дрвце, па га одељу и с обе стране порубе, и то им је *куршум*. После овога раставе расцепљене крајеве од пиштоља, а на врху процепа наместе попреко куршум. Тако је пиштољ напуњен. Кад стегну процеп, куршум склизне и далеко одлети. Тако је пиштољ избачен. Пошто се при овом пуцању не чује никакав пуцањ, деца обично кад излети куршум сама викну „дин“, те им то бајаги представља право пуцање.

12. Калоперо, Рајо!

Ову игру играју одрасле девојке и младе жене и то највише о месницама и беле недеље. Играчица може да буде 10—20 па и више. Игра се обично на раскрсницама поред витла, где се и иначе купе ради других игара. По неки пут за игру спреме и прави барјак (тробојку), а ако тога немају, онда вежу убрус за штап, и то им служи место барјака. Играчице се поделе на две равне половине. Једна је половина *цар с војском*, а друга *град* или *дом с војводом* и с девојкама. Цара с војском по негде зову и *сватови*, а град с војводом — *домаћин*. Цар с војском носи увек барјак. Сватови се направе као да долазе од некуда, а домаћин стоји на месту. Кад се сватови приближе домаћину, онда певају на глас:

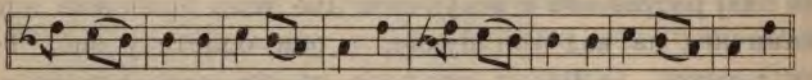

Сватови: Калоперо, Рајо![1] (по два пут).
Девојке: Шта ме зовеш, Јело! (по два пут).
Сватови: Отвор граду врата!
Девојке: А шта ће ви врата?
Сватови: Да проведем војску.
Девојке: А чија је војска?
Сватови: Бега Милутина (или кога другог).
Девојке: А шта ће ти војска?
Сватови: Да узмем девојку.
Девојке: Нека иде војска, врата отворена.

Девојке које стоје на путу, окренуте фронтом к сватовима и ухваћене за руке, сад се пуштају и војска пролази кроз те редове. Тако пролазећи узму једну девојку коју хоће, па је одведу са собом и певају на глас:

[1] Кажу и Маро, али обично помињу име најбоље девојке, која је у исто време домаћин или војвода.

Сватови: Узедосмо, одведосмо смиље неношено,
Узедосмо, одведосмо лице не љубљено.
Узедосмо, одведосмо прелепу девојку,
Предобру прељу, пребрзу праљу,
Најбољу ткаљу, и таку шваљу.
Ej, девојке, у шта сте гледале?
Кад сватови одводе девојку?
Девојке: Вараш се, вараш, војско без воће!
Узели сте, ал' нисте пробрали.
Узели сте прељу — неткаљу,
Узели сте ткаљу — непраљу.
Узели сте праљу — нешваљу,
Узели сте шваљу — непраљу,
Узели сте нерадну девојку.
Сватови: Млада је мома, научиће се.
Девојке: Учи, не учи, није за ваљду.
Сватови: Пуна је гора шибља, прутића,
Прућаћемо мому да ради.
Девојке: Прућај, не прућај, није за ваљду.

После овога сватови одлазе и одводе узету девојку, па се опет на исти начин враћају да узму другу. Кад дођу близу домаћинове куће или града, девојке из града певају:

О ви свати, ви младе делије,
Куд ли идете, шта ли тражите?
Сватови: У град идемо, мому да тражимо.

Па даље настављају: Калоперо, Рајо! итд.

Кад војска или сватови на тај начин изузму све девојке и одведу их на одређено место, онда се промене, па они дођу у град, а они из града буду сватови, и тако се игра наставља и даље.

13. Расцвета се жути дренак

За ову игру треба најмање осам девојака. Девојке стану по две и две, једна другој окренуте лицем, и певају на глас:

Расцвета се жути дренак
Више сада винограда.

То отпевају прве две девојке, па онда друге две, итд. редом. А кад тако обреде ред, онда настављају такође обређујући се:

То дознале брзе пчеле,
Те су дренку долетеле,
На цвеће му одмах пале,
И медак му посисале
Па одатле одлетеле.

Кад ово последње кажу, онда једна другу пољубе (као да сишу мед), па се промене и отидну на суседно место, па опет наставе певање. Оне девојке, које стоје у пољу представљају дренак, а оне које су унутра, представљају пчеле. Пошто се тако обреде, да дође опет свака на своје прво место, онда се промене, те *дренак* буде пчела, а *пчела* дренак, и игра се наставља на исти начин. При претрчавању с места на место, девојке се грабе, да једна другу ту затекну и затечену сматрају као *лену пчелу*.

14. Титрање

Ову игру играју по 2—5 играча или играчица, мушки за себе а женски за себе. За игру не треба много места, за то може да се игра и у затвореном простору. Пре игре играчи скупе сваки обично по десет каменчића, или овчијих брабоњака, који се зову *ауруи* или *титре*. Сви који хоће да играју поседају у круг, па ако играју на трави или нечистој земљи, онда простру преда се још и гуњ или што друго. Сад помешају све каменчиће уједно. После овога се разброје, помоћу бројева или бројаница, па на кога падне десет или последња реч из бројанице, тај хвата. Хвата се прво десном руком, и то овако: Хватач узима са гомиле, колико било пурака, само мора више од једног у подланицу

и баца их на надланицу; за тим са надланице баца опет у вис и хватајући их у подланицу гледа да ухвати само непаран број, и од тога узима (једе) по један. Ну ако би хватач ухватио паран број, онда се *истерао*, те хвата други, а он чека док на њега опет дође ред. Који скупи десет пурака, узимајући при сваком бацању по једно, онда хвата и даље, али левом руком. Колико пурака играч ухвати левом руком, толико има на свршетку игре пошто се сви пурци похватају, да удари *зврчака* по челу ономе, који није ухватио ни својих уложених десет. Ако су њих двојица или више задобили од једнога по известан број пурака, онда га сви и зврцају, почињући при том с оним, који му је највише одузео. Онај који има да зврца узима у руке по један пурак, са добивене гомиле, и крије га у шаке иза леђа, па за тим покаже обе затворене шаке ономе кога ће да зврца. Овај погађа, па ако погоди у којој је руци, онда га не зврца, већ му предаје исти пурак, а ако не погоди, онда га зврца и крије исти пурак, све донде, докле овај не би погодио у којој је руци пурак, или којим га је прстом зврцнуо. То се зврцање продужава све донде, док овај не изузме погађајући све своје изгубљене пурке. После ако му има пурака још код кога играча, и они га зврцају на исти начин. При зврцању има *опраштања* и *помиловања*. Зврцање се врши искључиво по челу. Играчи обично у почетку игре уговарају да се не зврцају јако, јер може некоме да се направи модрица на челу од јаких и многих удараца. Кад их је више у игри често пута се дешава, да два, три или више њих изгубе, при чему они који су добили обично нађу своје одговарајуће другове који су толико изгубили колико су они добили и њих зврцају. — Вештина у овој игри састоји се у хватању пурака и *погађању* при зврцању.

15. Лет, гусо, лет, лет, лет...

Јача деца ухвате мало дете за руке, једно за једну, а друго за другу, па га тако подигну у вис и, носећи га, трче и вичу: „Лет, гусо, лет, лет, лет!“...

16. Пијаница

Ову игру играју по двојица. Може се играти у затвореном и отвореном простору. Играчи се прво разброје, и на кога падне последњи број или последња реч из бројанице, он је *пијаница*. Оном другом играчу је дужност *да тражи пијаницу*. Пијаница опружи кажипрст ка овом другом и окреће га полако у кругу. Други играч такође опружи кажипрст ка пијаници, и завијајући га у већи круг, говори: „Зу́, зу́, зу́, зу́ — ко је пијаница?“ Кад ово последње каже, труди се, да врхом свога кажипрста удари врх од пијаничиног кажипрста, који овај непрестано покреће. Ако у овоме погађању потреви, онда је потврдио, да је дотични доиста пијаница; а ако не, онда је он пијаница, а онај трезан, те после он *зунзара*.

17. Маргита — гита

Играчице поседају па се разброје бројевима или бројаницама, па на коју падне последњи број или реч из бројанице устаје и говори гласно:

Маргита — гита,
По потоку скита,
Мајка је пита:
„Маргита — гита,
Имаш ли жита?“
— „Имам пун кош,
Ваши, бува и црви;
Ко се јави,
Нек их помрљави,
У мене је кључ и катанац“.

После изговорене ове *бројанице*, која од играчица прва проговори, она се јави да помрљави црве, буве и ваши, за то одмах устаје, те говори горњу бројаницу, а она прва седа. Стрпљивост у ћутању игра главну улогу код ове игре. Играчицама је тешко уздржати се баш зато што *морају* да ћуте. Тада их нешто дирка, како оне то кажу, па морају проговорити, или ће црћи. Али ако би се сви уздржали од говора, онда их она која говори бројаницу на то изазива, дирка их, кревељи се на њих, ћушка их, подсмева им се, итд.

18. Пилићи

Ова се игра игра на отвореном, равном, простору и захтева доста места. У игри може да учествује више играча, али од три не може их бити мање. Одаберу се два најбоља и најјача играча и бацају суша, — киша, па по том бацању један од њих буде *кобац*, а други *квочка*. Квочки за појас ухвати се једно *пиле*, а за ово се ухвати друго, за друго, треће итд. Кобац седне и с два дрвцета копа рупу, а квочка с пилићима облеће око њега, вичући: „кво, кво, кво“, — а пилићи: „пију, пију, пију“. На послетку квочка застане и пита копца:

— Шта то копаш?

— Рупу.

— Шта ће ти рупа?

— Да ложим ватру.

— Шта ће ти ватра?

— Да парим прећу.

— Шта ће ти пређа?

— Да *путим* твоје пилиће.

— Шта ти чине моји пилићи?

— Једу ми просо.

— А ти што ниси заградио?

— Ја сам заградио оволико, оволико, високо (ту се сад усправи и показује оним дрвцима колико је ви-

соко заградио, па их за тим баца), али они, ђаволи, прелетели и појели. Сад кобац и квочка стану једно спроћу другог опружених руку и рашире једно к другоме дланове, наслањајући се по мало на њих, говоре:

„Кли — лук, сади баба бели лук;
Кли — лук, сади баба црни лук;
Кли — лук, сади баба прази лук“, итд.

После овога кобац јурне на пилиће, а квочка га непрестано пресреће и не да̂, да јој дохвати ниједно пиле. Пилићи се пак чврсто држе једно другом за појас и добро се чувају да их кобац не дохвати. Ако би кобац неко пиле само додирнуо руком, оно је дужно одмах да пође с њим до места, где ће их остављати. Тако се игра продужава све дотле, докле орао не покупи све пилиће. На крају игре орао преда квочки пилиће, због чега је она дужна да га донесе од места где су пилићи лежали до места где је била игра. После овога игра се понавља.

19. Сено, слама — зоб, зоб, зоб

За ову игру треба што више играча. Може се играти у отвореном и затвореном простору. Врло је налик на народну орску игру *иљескавицу* или *иљескавицу* која се свира слично певању у овој игри. Играчи се ухвате за руке у коло и полако идући, више гегуцајући, и крећући се на лево и на десно певају:

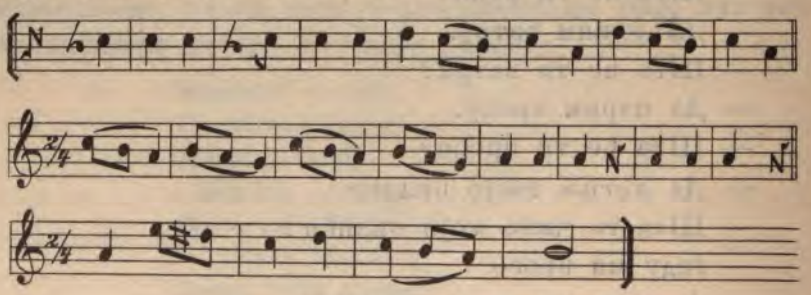

Сено, слама, — зоб, зоб, зоб,
Сено, слама, — зоб, зоб, зоб,
Сено, слама, — зоб, зоб, зоб.

Кад кажу: „сено, слама“, они се покрећу на леву и десну страну, а кад кажу: „зоб, зоб, зоб,“ онда ситно подигравају а понеки и ударају длан о длан. За овим певају: „Браца Стево, хајд на лево“, при чему цело коло почиње да иде на леву страну, и тако идући настављају певање:

Сено, слама, — зоб, зоб, зоб“ (три пута).

За тим саставе коло и певају:

Сека Пресо, хајд на десно“, при чему цело коло крене да иде на десно, — и даље певају:

„Сено, слама; зоб, зоб, зоб“ (три пута).

Деца радо играју ову игру јер се у њој вежбају за играње у колу.

20. Градичкање, петачење, на грàдове[1]

Ова игра може да се игра и лети и зими, у затвореном и отвореном простору. Игра се седећи. Играју је и мушка и женска деца и то најобичније по двоје ређе по троје или четворо, и то са пет округлих белутака, величине омањег ораха. Ако тога нема, онда деца тару ћерамиду о камен, па сама направе округла зрна за игру. Лети за ову игру употребљују ситне јабуке, шљиве, белошљиве, бобице од кромпира итд. Варошка деца купују, у трговини, нарочито за ово згодно камење од стакла или белутка, које се зове *клинкери*, а узимају и оне кошчице од овчјег или свињског ножног зглавка. које зову *шиљци*. Сва вештина у овој игри састоји се у бацању једног камена у вис и у истовременом узимању осталих каменова са земље и поновном дочекивању баченог камена у лету. Камен који се баца зове се *коњак*, а остали *зрна* или *петаци*.

[1] М. Ђ. Милићевић је назвао ову игру *Шиљака* напоминући да је играју варошка деца (Срп. Етногр. Зборн. књ. I, стр. 233—235.) Овде је опис потпуније и то онако како је играју сеоска деца. — У Доњем Левчу ова се игра зове још и *топкање*.

На основу тога бацања и хватања изводе се после разне фигуре или комбинације. Играчи се прво разброје најобичније помоћу бројанице, па на кога падне последња реч, он почиње игру. Прво се игра *први град*, па *други град*, *трећи итд.*; за тим: *товар*, *капица*, *чепка* (ракља), *грива*, *клицање*, *туцање*, *мењање*, *шапа и гребање*.

1. Први град

Играч узме коњак и зрна у десну руку, па бацајући коњка у вис пусти зрна на земљу, пазећи при том да му се много не растуре. За тим баца коњак у вис и узима једно зрно са земље, па дочека коњка у шаку. Тако узима друго, треће и четврто зрно. За овим опет на исти начин спушта опет сва зрна на земљу, па их узима по два од једанпут. Трећи пут спушта на исти начин и узима један пут три зрна од један пут, а један пут једно. При четвртом спуштању узима *сва* четири зрна од један пут. За овим спусти сва зрна на земљу, па палац и кажипрст леве руке пободе у земљу, средњак и домали намести један преко другог, наслањајући их преко кажипрста, а мањи прст се мало подигне те тако начини *град*. Сад један од играча назначи једно зрно, које ће овај на послетку протерати кроз *град* од један пут, и које други играч има право да вади, ако га овај не би далеко отерао. После овога играч, бацајући и дочекујући коњка, протерује једно по једно зрно кроз град, пазећи при том да другим својим прстом не додирне назначено зрно. На послетку протерује назначено зрно, трудећи се да га што даље отера.

На овај исти начин игра се *други*, *трећи*, *итд. град*.[2]

[2] Градови се у Левчу зову *капије* (прва капија, друга, трећа, итд.) и може да их буде и више од три, што зависи од тога; како се играчи пре игре погоде.

2. Товар

Зрна се четири пута спуштају и узимају: прво по једно, после по два, па по три и једно и на послетку сва четири од један пут. За овим се зрна спусте, па се лева рука направи као и за град. Сад један од играча назначи једно зрно, које играч попне горе на прсте леве руке, па пошто протера она три зрна једно по једно, наравно, бацајући и дочекујући коњка у шаку, на послетку протера оно зрно са града, које ако не би далеко отерао има право други играч да га вади.

3. Ќапи̏ца

Играч спушта зрна и узима прво по једно, па по два, па по три и једно, и на послетку, по четири, као и код градова, па најпосле спусти сва зрна и састави кажипрст и палац, наслонивши их на земљу, а остале прсте мало подигне. Кроз ту малу рупу, он протерује једно по једно зрно, па најзад протера од један пут и назначено зрно, које је дотле стојало горе на капијици (тј на прстима леве руке). Ако ово зрно не би протерао далеко има право други играч да га вади.

4. Чепќа (рақља)

Претходно се бацају и узимају зрна исто као и код градова, па се на послетку спусте зрна од којих једно један од осталих играча назначи за послетку. Сад се савије средњи прст леве руке што може више, а кажипрст и домали рашчепе се и пободу у земљу да изгледају као ракља. Зрна се даље протерују кроз ту ракљу (чепку) исто онако као и код градова. Вађења има и овде.

5. Грива

Све се ради исто као и код градова, само се најпосле лева рука изврне и окрене наопако тј. што је

код градова било напред оно овде буде по зади, а то може да се учини кад се лакат избаци што више у поље, па се тако палац и кажи-прст пободу у земљу. Назначење зрна и вађење бива и овде као и код товара.

6. Клицање (велико четири)

Један од играча измери са обе руке два педа од земље наслањајући мали прст од друге руке на палац прве, а онај што игра спушта из песнице једно по једно зрно, с те висине, па их после, бацајући и пресрећући коњак, све од један пут скупи и дигне са земље.

7. Туцање

Играч држи један петак у доњем крају десне песнице, стегнувши га малим прстом, и њиме туца остала три петака, бацајући у вис коњка и дочекујући га у шаку за свако туцање, онолико пута, колико му буде казао један од осталих играча. Ну то туцање не може да буде више од четири пута *из ма̂*, па и толико могу само најбољи играчи да израде.

8. Мењање

Играч узима један петак, па га стегне у песницу и бацајући у вис коњак, оставља га на земљу, и узима други, који такође стегне малићем, па га, бацајући коњак у вис размењује, на исти начин, с трећим. Тако ради, док их све не измења.

9. Шапа (вађење)

Један од играча спусти своју шаку на земљу, а играч му, бацајући коњка у вис и дочекујући га у шаку намешта зрно по зрно између прстију. Кад их тако намести, онда их на исти начин вади одатле, једно по једно, па их на послетку све од један пут скупи и дигне. После овога играч то исто чини са својом левом

шаком, тј. између својих прста намести, извади и скупи зрна.

10. Гребање

Онај играч који први сврши ову игру има право да гребе остале. То им је казна. Кажњени један по један положе шаку на земљу, а овај им намешта и вади зрна између прстију, говорећи: „Петô — кључ,“ и као кључне га за надланицу, „мачка — греб,“ и огребе га, „гуска — штип“ и уштине га, „шотка — шљип,“ и удари га, „њуран — кац“ и кључне га прстима, „пас — ау,“ и као уједе га, „во — боц,“ и убоде га — прстима, „сабља — сец“ и као посече га, „пушка — ду“ и лупи га длаком, а „топ — бу“ и удари га песницом о надланицу.

Овако се ова игра игра у Темнићу. Међутим у Левчу се игра простије и краће. У овом крају не играју се градови, грива, ни товар, али се за то игра *почетак* (или *мало четири*), *велико четири* и *топ*. На тај начин ова се игра у Левчу игра овим редом: *мало четири*, а то је само онај увод у градове, *туцање*, *мењање*, *капија*, која се игра са средњим прстом савијеним преко кажи прста, а домалим савијеним преко средњег, па се даље лева рука намести исто као за први град, *ракља* (у Темнићу — чепка), *топ* (капица, у Темнићу), *велико четири* (слично темнићском клицању, само се овде зрна не спуштају са одређене висине, већ се наређају у ред, у размаку од прста дебљине, па се од један пут покупе), *вађење* (које је слично темнићској *шапи*, само што овде други играч намести зрна између својих прстију, па их овај вади и скупља) и *гребање*.

Место *клицања* или *велико четири* по неки међу зрна на рамена, па их одатле скидају и после пребацују преко рамени. То се зове *цигански*. Но ово је доста тешко, те га само вешт играч може извести без погрешке.

Ко би у игри испустио коњак, или би додирнуо назначено зрно, или би му га извукли при вађењу, или би погрешио ред у настављању игре, он је истеран, и игру наставља онај до њега. Но ако се играчи у почетку погоде да на то не пазе, онда се играч истерује само кад испусти коњак или му изваде обележено зрно. Игра се наставља где је који стао.

Игра је код деце омиљена, те је зато радо и врло често играју. По негде је играју и одрасли, у ком случају играју по 10—20 градова̂ (капија).

21. Сакривање капа (кецкање)

У овој игри може да буде по шест и више играча. Женска је деца не играју. Играчи најпре наређају своје капе у ред, мећући једну од друге раздалеко око 40 см. За тим око тако намештених капа кеца прво онај чија је капа прва у реду. Његова је дужност, да тако кецајући, опколи три пута око капа. За тим мора да опколи три пута сваку капу вијугајући тамо и овамо око њих. Најпосле прескаче на једној нози сваку капу, купећи их при том у недра. Кад је све то урађено, онда играч своју капу мете на главу, а остале узима и у друштву још с једним, кога он позове, иде те их крије. За време кријења капа, сви остали играчи морају да жмуре. Ну да не би који гледао, један од оних што ће да крију капе пљуне на леви длан, а десним длаком насатице удари у пљувачку, и каже: „Ко прогледа испале му очи на четири плоче“. Пошто капе сакрију јаве звиждањем, да су готови, а остали потрче те их траже. Кад их нађу игра се продужи на исти начин с том разликом, што сада ономе што је игру добио дође капа на последње место. Ако би који у игри додирнуо ногом капу, или би спустио подигнуту ногу, на земљу, онда је он истеран, и игру продужава одмах онај што му је капа до његове.

22. Прстенкање

Ова се игра игра седећи, и могу да је играју по два и више играча. Играју је и мушки и женски. За игру се узима прстен или какав други згодан котурчић величине обичног прстена. Играчи седну у круг, па се разброје, помоћу бројаница, и на кога падне последња реч, он узима прстен у десну руку, па га баца са длана на надланицу и ако му се ту задржи, он се труди, да га некако, без помоћи друге руке, натакне на мали прст. Ако то учини онда је добио игру. Зато удара остале туром или длаком, ређе песницом, по грбини онолико пута, колико су у напред рекли. После овога игру продужава други. — Игра није код деце омиљена, те је зато не играју често. Због јаког ударања бива и свађе. По негде се ова игра изводи тако, ако се играчи труде, да им се котурчић натакне на који прст од руке којом га у вис бацају.

23. Клацкање

Ова је игра особито омиљена код деце. За њу је потребна од прилике 3—4 метра дугачка дрвена поде бела облица, јака, глатка и без чворова, и један пањ' трупац или згодан камен, који ће служити за ослонац. Игру изводе обично по двоје деце, без разлике пола и узраста, само се при том већином пази да буду једнака по тежини и по узрасту. Игра може да се игра и у затвореном и у отвореном простору, али се најобичније игра на лепом времену, код дрвљаника, при чему трупац, на коме се дрва секу, служи за ослонац. Деца метну средину облице попреко на ослонац, па једно јаше један, а друго други крај облице, и тако се *клацкају*, или зибају, тј. једно друго претеже, те се једно издиже, а друго се спушта и обратно.

24. И ш!

Ову игру играју, и деца и одрасли, највише о месницама, а нарочито Беле Недеље јер се каже: „Бела Недеља, а црн образ“. За то се узима врх од репа зечјег, лисичјег или овчјег, или. у недостатку тога, парче крпе или хартије, па се на једном крају утврди савијена игла, обично повећа чиода те се закачи коме познатом остраг за капу или за хаљину. У који се мах то закачи, у тај мах повиче, прво онај који је закачио: „Иш!“, па онда то прихвате и сви други који то виде. Занимљиво је, да се у том случају сваки окреће око себе и пипа, да њему није прикачено. Онај који обешени реп скине са себе, гледа после да га прикачи коме другом, и тако се, у смеју и шали игра продужује докле се хоће. — По неки изрежу од хартије, обично од оне којом се постављају сандуци од шећера, магарца или јарца, па га с једне стране натрљају кредом и притисну коме остраг на хаљину од чега остаје бели траг, и пошто то изврше вичу: „Иш!“. Овде се лако не скида прикачена белега, сем да се скине хаљина и да се обрише.

25. Магаричкање

Ово је искључиво ђачка игра, која се одавно одомаћила по нашим основним школама. Игра се на школској табли или на ђачким каменим таблицама. Играјује по двојица. Повуку прво две усправљене линије или црте, па преко ових две положене (Слика 6). Сада у оне квадрате међу бројеве. Коме једни исти бројеви дођу сви у један ред, он је добио игру а онај други је „магарац“.[1] За заузимање квадрата обично се узимају бро-

1	2	2
1	1	1[2]
2	2	1

Слика 6.

[1] Отуда је и игра име добила.

[2] Чије су јединице он је игру добио.

јеви *1* и *2*, *2* и *3*, који се могу брисањем и писањем и померати.

26. Даривање

Ову игру играју одрасли младићи и то најобичније зимњих вечери после вечере. Одвоје се два играча из дружине, па натакну капе на очи, преврну малу троножну столицу па држећи се левом руком за једну њену ножицу, иду на коленима око ње, а један од њих држећи у руци туру говори: — Кума у-у-у? — Иху ху-у-у, одзивље му се други. — Јеси л' ту-у? — Јесам — тражим те. — Нађи ме. — Крстих те, венчах те, не даровах те. — Даруј. Сад онај с туром огледа да га удари, па ако га потреви, онда га он на даље тако виче и туче; у противном узме туру онај који је без ње, па дозивље, јури и туче онога другога. — Кад се тако и један и други истерају, онда на њихово место долазе други, и тако се игра продужава докле се хоће.

27. Гусо, гусо, пиле моје!

Ова се игра изводи на отвореном пољу. У игри могу да буду најмање 5 играча. Играју је мања деца, и то и женска и мушка заједно. Играчи прво изберу два најјача друга од којих је један вук, а други гуска. Који ће шта бити решавају сами играчи, али ако међу њима има и женских, онда је најјачи мушкарац вук, а најјача женска гуска. Сви остали су гушчићи. Гушчићи стану у ред, једно за другим, а гуска се удали од њих за десет до петнаест корака. Вук стоји у страни између гуске и гушчића. Сад гуска рашири руке и подражавајући лету, викне: — Гусо, гусо, пиле моје, хајде к мајци на ливаду! — Ми не смемо, одговара прво гушће на реду. — Од кога? — Од вука. — А где је? — У шуми. — Шта ради? — Чачка зубе. — Чиме? — Нашим костима. — И још шта ради? —

Умива се. — Чим се брише? — Нашим перјем — Гусо, гусо, пиле моје! — Шта је, шта је, мајко наша! — Полет' долет', ајде к мајци! — Полетимо, долетимо! У који се мах то каже, у тај мах, прво гушче рашири руке, као да лети, и растрчи се ка гуски, а вук га јури, па ако га стигне, он га води и узима у ропство, а ако га не стигне, онда чека друго. На тај се начин игра продужава до краја, па ако вук не зароби ниједно гушче, онда мора и гуску и гушчиће да пренесе на леђима од места где је стајала гуска до места где су стојали гушчићи. Ако би вук заробио све гушчиће, онда свако гушче мора да га пренесе по један пут од белеге вукове до белеге њихове; ја ако би заробио само део, онда, остали, незаробљени, гушчићи јурну на заробљене, оборе вука и одробе их. После овога бирају другог за вука и гуску, па се игра продужава на исти начин.

28. Миш и мачка

Ова се игра игра на отвореном пољу, а најбоље у каквом забрану или воћњаку. Играју је мушка и женска деца заједно. У игри може да буде од два до десет и више играча. Сваки играч претходно састави кажипрст и палац леве руке, те тако направе круг, па пљуне кроз исти. Онај који би у том случају, пљувачком оквасио прст, постаје мачка, а сви остали су мишеви. Дрвета су рупе. Мачка јури мишеве и кога ухвати ван рупе, онда је он смењује, он буде мачка. Мишеви су немирни и непрестано вичу: „мац, зӣи, пис.“ Зачикавајући мачку неки је и мало повуку или уштипну. На тај начин игра се продужава докле се хоће.

29. Соли

Играчи се прво разброје и одреде се ко ће да буде со (крупица), а ко трговац. Остали су муштерије.

Трговац је обично најјачи у дружини. Он подигне со на леђа и викне: „Соли, соли; хајде соли, који хоће!“ — Купци долазе и ударају длаком о крупицу, говорећи „Мени одби довде, а мени довде“ итд. Тако се сви купци измењају, па после бива промена. Ако би се крупица отела и пала доле, онда трговац бива крупица, а крупица трговац. У случају, да трговац не може крупицу да подигне, он јој само држи руке на својим раменима и вукући је за собом виче.

Слична овој игри је игра *Јарац-живодерац* или *Дери-јарац*. Играчи се редом закачињу ногама стрмоглавце за неку глатку и јаку положену мотку, која стоји између две соје или два дрвета. Тако стоје док се полако изброји до 100. Броји један кога дружина напред одреди. За то време остали играчи вичу: „Ево јарца живодерца; жив клан незаклан; жив дран неодран“.... Ако се пусти или падне пре, онда је игру изгубио, у ком случају од јарца постаје *магарац*.

30. Шта је то?

Ову игру играју мушка и женска деца, али одвојено једна од других. Играју је у отвореном и затвореном простору. У игри могу да буду од пет па на више играча. Играчи се договоре који ће да седе, а који ће да држе на рукама онога који је између њих најмањи. Двојица стану један према другоме, па се ухвате за руке укрстивши их. Онај који је најмањи легне им потрбушке на руке и оклембеси се. Он је буре, које се приноси првом играчу који седи и пита: деснога (то је правило): — Шта је то? — Буре, одговара овај. — Шта је у бурету? — Клубе. — Шта је у клубету? — Игла. — Шта је у игли? — Конац. — Шта је у концу? — Бува. — Бутните га о земљу! На ово оба друга нагло пуштају руке и буре пада, али се буре томе нада, па се при том дочекује на руке

или на ноге и ретко бупне онако, како би то играчи желели. Кад се тако учини са првим буретом, онда оно седа на место онога који је питао, а овај устаје и буде буре, те га однесу другоме који је на реду. А кад се тако сви измењају, онда први и последњи који су били буре одмењују ону двојицу, који су носили буре, те и ови бивају буре. После овога игра може да се понови, али сада играче држе на рукама други и трећи, који су седели у првој игри, а они први седају на њихова места.

31. Зора

У овој игри могу да буду два и више играча. Игра се на отвореном простору, и то на што већем. Женска и мушка даца могу да играју и заједно и одвојено. Игречи се прво разброје и на кога падне последња реч из бројанице или броја, он је дужан да жмури и да стоји на за то одређеном месту. Остали, се сви из реда, растуре куд који, и гледају да се сваки што боље сакрије. Кад се тако сви посакривају, онда онај што жмури пита: „Је ли зора?“ Ако му се одговори: „Зора“, онда он иде те тражи играче. Кад кога нађе мора да га удари капос или руком, а ако то не учини, већ овај дотрчи на белегу, и пљуне где је овај стојао и жмурео, онда га није у игри добио. Но по негде се играчи у напред договоре, да нема ударања капом, већ само да се сакривени нађе или види. Онај што је жмурео кога прво стигне и удари капом, пре него што је овај стигао до белеге и пљунуо, мора да жмури, а остали да се крију. Ако никога не удари, или не види, већ му сви стигну на белегу и ту пљуну, онда мора поново да жмури.

32. Перорез

За ову се игру узима перорез или нарочити ножић[1]). Игра се изводи седећи или клечећи, те за то може да се игра и у затвореном простору само тле мора бити земљано. У игри могу да буду од 2—5 играча. Женска деца ретко играју ову игру. Играчи се прво разброје, ко ће игру почети. Онај ко почиње отвори мали ножић на перорезу, па перорез метне на длан и баца га с длана у вис, тако да му се при паду, пободе у земљу. Кад то уради, мење перорез на надланацу, па га одатле баца у вис, гледајући да се и сад забоде у земљу. За овим играч савије длан у песницу, па перорез положи на крајеве од прстију, те се и тако баца у вис и гледа и сад да га пободе у земљу. После овога мење га између палца и кажипрста, па га и сад баца у вис и гледа, да се и тако пободе у земљу. На послетку га хвата за врх и баца га у земљу, да га и тако пободе. При овом по неки провуче десну руку преко леве тако да буде десна унутра, а лева у пољу, па се левом руком ухвати за десно уво, и тако из руке баца перорез к земљи, трудећи се, да га и сада пободе у земљу. Ако се играчу не би перорез, при бацању, побб у земљу, већ би пао или би се мало забо, па би после пао, онда је играч истеран, те за то узима перорез и игра онај до њега што седи, и тако редом. Кад се тако сви изређају, онда први играч продужује игру онде где је стао. Који не могадне игру да одигра са осталима заједно, даје му се један мегдан, па ако и тада не одигра, онда је дужан зубима да извади из земље спремљени и пободени шиљчић 4—5 см. дуг, који вири из земље једва за 1—2 см. То му је казна. Ова је игра доста опасна, јер се изводи неподесним

[1] Негде се место пероreза или ножића узима потеже с једне стране зашиљено дрво, обично дреново или грабово, дебело као дечији прст и дугачко 15—20 см.

средством, које може код непажљивог играча да произведе телесну повреду. За то није за препоруку, а и иначе се ретко игра.

* * *

Сем описаних забавних игара деца у Левчу и Темнићу играју се, забаве ради, и појединим стварчицама које сама скупљају и граде. То су, у већини случајева, појединачне или засебне игре, т ј. игре, које могу деца и сама, без друштва, изводити. Тако:

33.

Од кукуте праве деца *штрцаљке*. За то узимају подебље стабло од кукуте, па га, у дужини 15—20 см. засеку на два места. За тим узимају једно тање дрво и на његовом врху намотају тежину, пазећи да се не може лако скинути. Сад то завуку у шупљину кукуте па је умоче једним крајем у воду, и повуку дрво натраг, при чему вода заузме онај празан простор. После тога терају клип напред, и тако прскају водом или шприцају.

34.

Још од кукуте граде *дипле* или *свирајке*. За то узимају дршку од кукутина листа, па је с доње, дебље, стране равно засеку, да има отвор, а с горње, тање, стране, само исеку оне гране од листа, одакле почињу да се гранају, тако да тај крај нема отвора. На томе тањем крају, са пљоснате стране, засеку скроз једну уздужну бразду, величине 10—15 мм. и дипле су готове. Ту страну завуку у уста, тако да цела разрезана бразда буде у устима и дувају. Услед тога дипле свирају. Понеки, поред тога, на доњем крају, с противне стране од горње бразде, направи још 6 руна, па на њих наместе прсте као и на свирајци. Величина ове свирале износи 10—20 см.

35.

Од татуле узберу деца цветове па их надувају и брзо њима ударају у чело, те пуцају.

36.

Од татуле беру деца бодљикаву чауру, па замишљајући да су то ћурићи, терају их на пашу, на појило, у тор, итд. Кад се прутићем удари чаура, онда због оних бодља, које су еластичне одскаче, те изгледа као да иде.

37.

Перо од црног лука деца истрљају или измекшају на доњем, тањем крају, па у њега дувају с дебљег краја, и тако свирају.

38.

Од зове праве деца *пуцаљке*. За то узимају подебљи комад од зовине гране у дужини 12—15 см., па га зарубе с обе стране и из њега изваде ону срж После овога ижваћу устима тежину, те од ње направе два запушача — *куршуме*, и њима затворе и једну и другу страну. Од дрвета направе чеп, који мора да буде мало краћи и тањи од пуцаљкине рупе, па њиме потерају један куршум, с једнога краја, а он идући напред, сабије ваздух, те тако истера онај други на поље, а он заузме његово место, услед чега се чује пуцањ.

39.

Од петељке тиквиног листа, праве деца свирале, на исти начин као и од кукуте. (*бр.* 34)

40.

Од зреле кукурузне стабљике праве деца *воденицу*. Од стабла одсеку у доњем дебљем крају, један комад, у дужини од 10 см. На средини тога одсеченог комада избуше рупе, свуд унаоколо, врхом од ножа, па ту

уметну *биљчице* или *пера*, које направе од коре кукурузног стабла. Та су пера обично дугачка 5—6 см. и забадају се у правцу дужине већ одсеченог ваљка од кукуруза, који ће сада служити као осовина. На оба краја овог ваљка забада се по једно дрвце, па се тако однесе на *брзак* каквог поточића. Тамо се забоду две сојице, у растојању дужине ваљка ове воденице, па се онда она тако намести, при чему вода удара у пера, и тако је окреће. — По неки на истој осовини направе два или три круга ових пера.

41.

Од шишарака кукурузних праве деца *колипчиће* колибице, кошаре, *бунаре* и *волове*. Колипчиће праве од кукурузних шишарака, на форму кулача или саврадака, обрћући при том дебље крајеве шишарака доле а врхове горе, и тако, наслањајући једну на другу, у косом положају, заграде свуд у наоколо, а само оставе један отвор, који им служи за врата (Слика 7). Ту сад затварају шишарке и кукурузна зрна, у ком случају им шишарке замењују говеда или овце, а кукурузна зрна телад или јагњад. Ови колипчићи лако падају и деца их, с великим стрпљењем, поново граде. У народу постоји изрека, за нешто што није стално, да ће се растурити као детиње колипче од шишарака. — Бунар праве кад укрштају с крајева по две и две шишарке, турајући једне над друге, докле се може тако зидати (Слика 8). — Волове праве кад две шишарке вежу узицама, и тако их вуку.

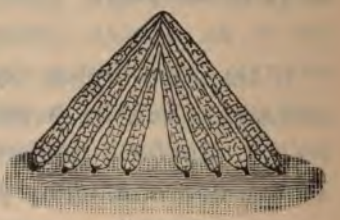

Слика 7.

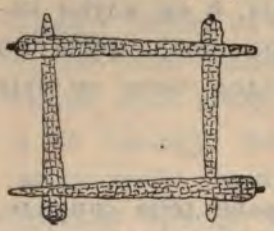

Слика 8.

42.

Од кукурузна стабла праве деца *гусле*. Онде где је стабло издубљено, издижу се са обе стране ивице. Испод тих ивица засеку ножем, те их издигну и испод њих подметну дрвцад те изгледају као две жице. Другим, тако исто спремљеним кукурузним стаблом, превлаче преко првог, те тако гуде.

43.

Од врбе се прави *свирала* или *писак*. Кад врба рано с пролећа потера мезгру, деца узимају њено дрво с глатком кором, дебљине дечјег прста средњака, а дужине 10—15 см. С горњег, дебљег, краја дрвета направи се са стране кос засек, величине 2 см. Испод тог засека, на 1 см., засече се кора свуд у наоколо. Од тога засека, с противне стране, засече се једно троугло издубљење. За овим се засечена кора скине, па се на страни која нема коси засек, од усеченог троугаоног издубљења па навише, равно одеље дрво за 1 мм., дебљине. За овим се поново натакне скинута кора да стоји као што је пређе стајала, и онда се одозго дува, при чему направа издаје пиштећи глас.

44.

Од хоћу-нећу (Capsella bursa pastoris L.) деца кидају по један род на листу, и при кидању говоре: „хоћу-нећу, хоћу-нећу“, итд. Па ако се последње на врху откине са хоћу, онда ће му бити оно што жели; у противном — неће.

45.

Од црног слеза (Malva silvestris) женска деца узимају род (који је налик на погачице), па га нижу на конац и мећу око руку, у место врста. — Врсте праве и од буковог жира.

46.

Кад прецвета маслачак, онда се онај његов цвет промени у белу мацу, коју деца зову *овце*. Деца кидају ове маце, па дувају у њих, и кад их тако ваздух понесе, онда трче за њима и гледају, да их ухвате.

47.

Од маслачка кидају деца оне дршке од цветова и утињу тањи крај у дебљи и тако направе котуриће, које после протињу један кроз други, те тако направе ланац или верижицу.

48.

Дувајући јако у дршку од маслачковог цвета коју с друге стране у накрст расцепе деца свирају. Или у расцеп уметну заокругљену грудвицу, овчији брабоњак, или семе од грахора, па с оног другог краја јако дувају, и због тога грудвица (брабоњак или грахор) скаче у вис, и опет се враћа.

49.

Кору од лубенице деца узимају, те од ње праве *катанац*. Одсеку комад од лубеничне коре у виду елипсе, па с горње стране коре, врхом од ножа, издубе два растегнута и један другом окренута полукруга, обично за сантиметар широка, који, са по једним краком, улазе један у други (Слика 9). Сад се пажљиво кора пресече преко средине, пазећи добро, да се при том не пресеку и оне издубљене везе. Тако изађу две полутке, које личе на катанце, који су закачени један за други.

Слика 9.

50.

Од високе дршке боквичиног цвета или класа а и од зукве деца праве *столице*. Наберу држака, па једну

метну испод средњег и домалог прста на левој руци, тако, да један крај изађе горе, између домалог и малог, а други између средњег и кажипрста. Остале се дршке ређају одозго, хватајући прву са крајевима доње, који се преко ове опет доле враћају, а крајеви од друге прелазе преко треће, па се опет, између поменутих прста, доле враћају. Тако се наређају 10—12 држака, и столица је готова. Она се прва полако повуче, па се скине с прстију, и после служи као наслон на столици. — Место преко два понека деца праве столицу и преко једног прста. Ну има случајева, да се ова столица прави изврнутим редом, тј. прва се дршка метне преко прста одозго, а остале одоздо, враћајући крајеве горе.

51.

Згодне штапове и прутове деца јашу, замишљајући да су им то коњи.

52.

Лишће од лозе, јасике, подбела, ораха, дуда, боквице и др. међу деца на горњи отвор стегнуте шаке леве руке, па хукнувши у намештени лист ударају по њему десним длаком, због чега лист прсне те се чује јак пуцањ.

53.

Лишће од дивље крушке и још од неког дрвећа, међу деца у уста, па га згодно нагоде и свирају.

54.

Рукавац од муваровог листа наместе деца између усана, па из њега извлаче и утерују ваздух цуцкајући, услед чега се производи писак, налик на свирку.

55.

Коштице од трешања и вишања, и семе од лубеница, стежу деца између прстију, док не склизну и одлете далеко.

56.

У цвет од тикве затварају пчеле, и то им је трмка (кошница).

57.

Тролиску ливадску, дивљу детелину, играч искида на листиће, па један листић метне на једно раме, други на друго, трећи на леву сису, четврти на десну, пети на пупак. Сад лизне кажи-прст и те листиће скида, жмурећи, истим редом, лепећи их за прст. Ако би у реду погрешио, или не би потревио место где лист стоји, или би му лист пао при метању и скидању, онда игра други. Ко све листиће лепо скине, зврца остале са онолико зврцака, колико је листића метнуо и скинуо.

58.

Деца метну буба мару на длан или надланицу и вичу: „Лет, маро, отидоше ти сватови, лет, маро, лет, лет, лет“. Кад буба одлети, они престану да вичу. — Девојке врачају, на коју им страну одлети буба мара на ту ће се страну удати.

59.

Најстарији међу децом, или који од родитеља ухвати мачку, па је метне у крило, и суљајући шаком низ њен реп, пита је: „Лаже ли Миодраог, Љубодраг, Предраг, Бранислава, Десанка, Загорка (како већ буде име детету за које се пита)? Ако мачка замаше репом тамо и амо, онда значи да то дете лаже због чега му се сви остали смеју. За сваког се чини питање понаособ. Ако мачка не мрда репом, значи да онај за кога се пита не лаже. — Понекад онога што пита смењује онај за кога је мачка казала да не лаже.

60.

Деца ухвате пужа па га метну на длан и говоре му: „Пусти, пуже, рогове, да оремо долове; ако нећеш пустити, ми ће мо те убити“. Кад пусти рогове и почне да мили, онда престану с викањем и уживају гледајући како мили.

61.

Од гушчјег пера деца праве пиштољчиће. Дебљи, шупљи крај пера пресеку напред и позади. За тим близу предњег краја (на 1 до 2 см.) направе један прорез, 2-3 мм. широк и 20 мм. дугачак, испод кога, од прилике на средини провале рупицу. Од тањег испуњеног краја пера скину чупу, па му врх одсеку. — У растојању од 2 см. од врха наломе га у цик-цак. То завуку у онај шупљи део, а врх запну у ону рупицу испод прореза, и кад се с предње стране метне уз њега дрвце или трнић, па се са задњег краја поћушне, онда се врх одапне и *куршум* (тј. оно дрвце или трнић) одлети далеко (Слика 10).

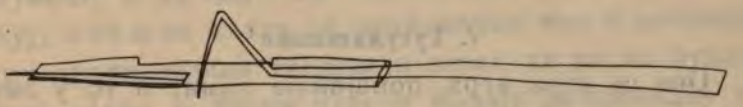

Слика 10.

62.

Понеки несташко узима сврачје или врање јаје, па вара другу децу, да из њих *ваде свилу*. За то деца подмећу шаку, а овај их лупи јајетом, те их тако све испрља.

III ИГРЕ ДУХА

---

1. Пали пу или праскавица

Ова се игра игра најобичније преко зиме. Играју је момци, чобани и ђаци. У игри може да буде пет до десет играча; ну најбоље се изводи кад их има око десет. Кад их је више или мање није згодно. Играчи се скупе, па прво упреду један убрус, којим ће да бију. За овим се разброје, па на кога падне последњи број или последња реч из бројанице, он ће седећи да

средством, које може код непажљивог играча да произведе телесну повреду. За то није за препоруку, а и иначе се ретко игра.

* * *

Сем описаних забавних игара деца у Левчу и Темнићу играју се, забаве ради, и појединим стварчицама које сама скупљају и граде. То су, у већини случајева, појединачне или засебне игре, т ј. игре, које могу деца и сама, без друштва, изводити. Тако:

33.

Од кукуте праве деца *штрцаљке*. За то узимају подебље стабло од кукуте, па га, у дужини 15—20 см. засеку на два места. За тим узимају једно тање дрво и на његовом врху намотају тежину, пазећи да се не може лако скинути. Сад то завуку у шупљину кукуте па је умоче једним крајем у воду, и повуку дрво натраг, при чему вода заузме онај празан простор. После тога терају клип напред, и тако прскају водом или шприцају.

34.

Још од кукуте граде *дипле* или *свирајке*. За то узимају дршку од кукутина листа, па је с доње, дебље, стране равно засеку, да има отвор, а с горње, тање, стране, само исеку оне гране од листа, одакле почињу да се гранају, тако да тај крај нема отвора. На томе тањем крају, са пљоснате стране, засеку скроз једну уздужну бразду, величине 10—15 мм. и дипле су готове. Ту страну завуку у уста, тако да цела разрезана бразда буде у устима и дувају. Услед тога дипле свирају. Понеки, поред тога, на доњем крају, с противне стране од горње бразде, направи још 6 руша, па на њих наместе прсте као и на свирајци. Величина ове свирале износи 10—20 см.

35.

Од татуле узберу деца цветове па их надувају и брзо њима ударају у чело, те пуцају.

36.

Од татуле беру деца бодљикаву чауру, па замишљајући да су то ћурићи, терају их на пашу, на појило, у тор, итд. Кад се прутићем удари чаура, онда због оних бодља, које су еластичне одскаче, те изгледа као да иде.

37.

Перо од црног лука деца истрљају или измекшају на доњем, тањем крају, па у њега дувају с дебљег краја, и тако свирају.

38.

Од зове праве деца *пуцаљке*. За то узимају подебљи комад од зовине гране у дужини 12—15 см., па га зарубе с обе стране и из њега изваде ону срж После овога ижваћу устима тежину, те од ње направе два запушача — *куршуме*, и њима затворе и једну и другу страну. Од дрвета направе чеп, који мора да буде мало краћи и тањи од пуцаљкине рупе, па њиме потерају један куршум, с једнога краја, а он идући напред, сабије ваздух, те тако истера онај други на поље, а он заузме његово место, услед чега се чује пуцањ.

39.

Од петељке тиквиног листа, праве деца свирале, на исти начин као и од кукуте. (*бр.* 34)

40.

Од зреле кукурузне стабљике праве деца *воденицу*. Од стабла одсеку у доњем дебљем крају, један комад, у дужини од 10 см. На средини тога одсеченог комада избуше рупе, свуд унаоколо, врхом од ножа, па ту

други добије прилику, он опет удара онога што тражи, па опет крије. Невештога и неокретнога могу на овај начин добро да избију. У кога овај нађе убрус седа на његово место, а онај се диже, те га тражи на исти начин. И тако то иде редом. — Због живости у тражењу ова се игра игра често и радо, нарочито зими. Сва је вештина у брзом протурању и вештом крију убруса.

4. Видиш ли?

Ову игру могу да играју три и више играча. Игра се обично у какву незнатну оцкладу. Један играч легне потрбушке, а други му држи очи. Трећи га пита: „Видик ли крушку, видиш ли звоно, видиш ли храст, видиш ли Јована, а *видиш ли вратницу*, итд?“ — На што онај одговара све да види (и ако не види). На послетку онај што га пита управи прст у вратницу и пита: „Где сам пружио прст?“ А овај му одговара: „У вратницу“. То погађање после зачуђава и изненађује оне што то гледају, а ту вештину не знају. Сва се пак вештина састоји у оном уметнутом *а*, на шта добро пази онај што су му очи затворене, јер на оно зашта се пита са *а*, биће пружен прст. — Игра није омиљена и не игра се често.[1]

5. Салата

Ову игру играју мушка и женска деца заједно, а може их бити по 3—10 на броју. По некад о дугим зимским ноћима играју је и старији. Деца седну у круг а једно седне у средини круга и говори: Салатин, салатинка, салаткица, салатица, саламур, сало, салочиште, салицин, итд. итд.,“ али чим брзо и јасно рекне: *салата*, сва остала деца морају да дигну десну руку у вис. Које то не би учинило мора да устане са свога места, па да промени место са оним у средини

[1] Вук Врчевић назвао је ову игру *Пут што крстом гађам?* (Српске народне игре, 1868 стр. 23—24.)

круга и сад оно пита, а остала деца добро пазе да се не преваре. Понеки пут се погоде да важи као погрешка и ако би који дигао руку пре него што би се цела реч изговорила и тада се речи сличне са речју салата изговарају полако и са прекидом последњих слогова као: сала-*ма*, сала-*тин*.[1]

6. Прсти

Ова је игра у свему слична са игром салата, с том само разликом, што се овде погађају прсти, а не реч салата. Онај из средине говори јасно и одсечно имена појединих прстију на руци и чим изговори име кога прста, остали играчи морају одмах да дигну дотични прст у вис. Ко то не би одмах учинио, долази и седа у средину круга, а онај који је дотле задавао или варао иде и седа на његово место. И ову игру понеки пут играју и одрасли момци, па и људи.

7. Кли лук, сади баба лук

Ова се игра ретко игра, а играју је обично мала мушка или женска деца и то у двоје. Једно од деце стоји на месту са напред истуреним, и мало уздигнутим, рукама, окренутим длановима напред, а друго, са тако исто подигнутим рукама, излеће се на два до три корака, и ударајући своје дланове о дланове онога што стоји, говори: „Кли лук“; на шта му одговара оно што стоји: „Сади баба лук“. Тако раде све донде док не би онај, што се излеће, погрешио у говору. Обично се помете, па он каже: „Сади баба лук“, или би премашио дланове другу који стоји, услед чега он мора после да стоји, а онај други да се излеће.

[1] Понегде преварени играчи дају белегу од себе (као и при игрању поште или фоте): неки капу, неки мараму, неки перорез, чешаљ, огледало, дугме и др. па се после, на крају угре, сопственици тих ствари осуђују на разне казне (да лају, певају, урлају, кукају итд.).

8. Ко је шта?

Ову игру могу да играју више њих, без разлике пола и узраста, али мање од двоје не може. Може се играти и на отвореном и у затвореном простору. Играчи поседају у круг и разброје се, па на кога падне последња реч из бројаница или последњи број, седне, на сред круга, и пита: „Ко је радник, а ко бедник?[1]“ На то прави с краја (у овом се случају кругу зна почетак и крај) одговара: „Прво ја, друго ти“. — „Ко је пас, а ко влас (суд)?“ Други на реду брзо одговара: „Прво ти, друго ја“. Тако он даље пита: „Ко је творац, а ко јарац? — Ко је свиња, а ко диња? — Ко лопата, а ко тата? — Ко кудеља а ко преља? — Ко учитељ, ко мучитељ? — Ко је поп, а ко сноп? — Ко је цар, ко брашњар?“ итд. Ко потреви те прими за себе добар назив, а рђав уступи питачу, он седи где је. Ко погреши, те рђав назив усвоји за себе, а добар уступи питачу, или који се одазове преко реда, он устаје и пита, а онај седа на његово место.

IV ИГРЕ ЗА ДОБИТ

1. Купкање[1]

Од свију дечјих игара с орасима најомиљенија и најраспрострањенија је *купкање*. Купкање се игра од како почну ораси да се љуште, па док се не оберу. За ову игру треба доста и што равнијег простора. У игри могу да буду 2—10 играча, а могу је играти и мушки и женски заједно. Код ове игре четири ораха од којих се три метну на земљу, а четврти поврх њих,

[1] Свако питање мора да је овако у сроку или стиху.

[1] У М. Ђ. Милићевића се ова игра зове *Кубање* или кума али је у многоме различита (Срп. Етн. Збор. I, 239—240).

зову се *куика*; три ораха, од који се два метну одоздо а трећи одозго, зову се *чаја*; два ораха, зову се *пај*; један орах, зове се *зрно*; орах, којим се гађа зове се *коњак*. Ако се коњак напуни катраном, онда се зове *катрањиваџ*, а ако се напуни оловом, онда се зове *оловар*. Место одакле се гађа зове се *белега*, а место где стоје ораси који се гађају, зове се *гумно* или *коло*. Пошто сваки играч метне своју купку у коло, долази на белегу и тамо стаје у ред. Гађање купака почиње редом, с десне стране. Гађања има *одоздо* и *одозго*. Одоздо мора сваки да гађа с белеге. Ко не би гађао с белеге *не сапи му се* ако убије. Гађање одозго је с оног места где му коњак застане после гађања одоздо. Ако би при гађању ко кога смео, нпр. зауставио му коњка, онда он има право, да гађа поново, али му се не сапи ако убије. За то се у таквим случајевима играчи и не враћају на белегу, већ од купака *дâље* коњак, угађајући, при том, да га зауставе на згодном месту. Кад тако сви гађају редом одоздо, онда почињу гађање оних купка које су остале одозго. Овде се сад не гађа редом, већ који је најдаљи, он гађа први па тако редом. Онај који је најближи до купака каже да је *у њима*, и зове се *бибаџ*. Да не би други све убили и да би њему што остало, он стане поред купака и гласно вичe:

„Ја сам бибаџ, богомољац,
Бога молим, да м' остане".

Или:

„Иш пиле,
Пребијем ти жиле".

Ако који убије од другога, тј. ако му коњак удари о друга или о коју ствар, онда се то не сапи.[1] Кад горњи орах од купке додирне земљу, онда се сматра, да је и та купка убивена. Који на игри *изгуби*, до-

[1] Ну ако се унапред о томе договоре, онда може и да се сапи.

звољава му се, да меће чају, па пај, па зрно, и на послетку, коњак. Кад метне коњак, тад се каже да *чека*. У овом случају коњак се метне уз купку и чека се, да сви *бију* (гађају) одоздо, па ако му га за то време нико не убије, онда га узима и иде те гађа с белеге. Сваки играч у случају губитка има право овако да чека по два пута, ако дотле не би ништа добио. Ну онај који је изгубио има право и да не гађа, већ да стоји уз купке, па да чека, и ако му што несваљено претекне, његово је. Ово му се право чекања даје онолико пута колико је купака изгубио. Кад купке гађају и одоздо и одозго, па ипак остане једна неубивена, онда се она зове *курва*. Курва може да се гађа сама, а може и да се *кити*, тј., поред ње, да још сваки играч метне и своју купку; како се играчи договоре, онако и бива. Ако остане само једна курва, онда се обично кити, а ако је остало више од три, онда их гађају. Да не би све један те један гађао одоздо први, пази се, па се мењају. У овој игри је дозвољено и *ортачење*, што се често практикује, при чему ортак ортака помаже и непрестано му иде на руку: добит и губитак сносе на равне части. Који немају довољно ораха да играју *на ио купку*, они играју на *ио пај* или на *ио зрно*. На по пај се игра кад један за другим метне по два ораха напоредо. При овоме колико који убије зрна из једнога реда, он исто толико узима и из другог реда, па и ако их није убио. На по зрно се игра кад се зрна метну без реда; у овом случају, колико који зрна убије, толико и узима. Даље у игрању важе иста правила, која и код купкања. Док не стигну ораси купкају се деца зеленим јабукама, крушкама и шљивама а кад пређу онда жиревима.

2. Цица — мица

Ова је игра донесена из вароши па се гдешто, и ако доста ретко, игра и по селима. Играчи направе на

столу кредом три квадрата један у другоме, којима само средине или углове и средине, вежу правим линијама (Слика 11). Сваки играч узме по девет зрна кукуруза или пасуља али зрна морају бити друге боје у једнога а друге у другога, и први играч *изилази* тј. мење једно зрно на који хоће угао од квадрата или на пресеке од њихових половина. После њега мење други, па опет он и тако редом. Главну пажњу обојица обраћају да противник не метне сва три зрна на једну исту линију, у једном истом правцу, због тога омењу један другога тиме што мењу своја зрнца као допуну чим виде да ће противник ставити три зрна као што му треба. Ако би који од њих направио мицу тј. метнуо три зрна на једну исту линију он *једе* (тј. узима) противниково једно зрно са кога места хоће. Кад му тако сва зрна поједе онда је надигран и игра почиње изнова, при чему први изилази онај који је први пут био други.

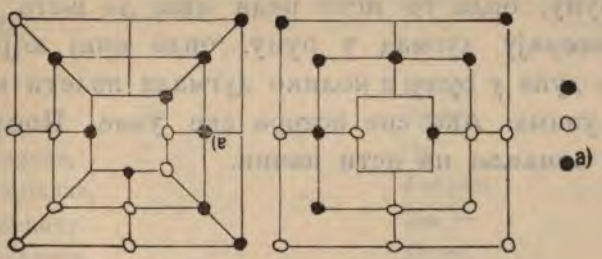

Слике 11. Слика 12.

Особито се пажња обраћа, при метању зрна, на углове, да се не би ухватиле две стране и тако добила сигурна мица, а нарочито се пак пази на то, да играч не направи цицу — мицу тј. да помицањем једног истог зрна не прави наизменичне мице (као што се на слици види код црних тачака на левој страни, код а). У том случају противник не може више да се бори, већ признаје да је изгубио игру и купи зрна. Кад се сва зрна метну онда бива померање од угла до угла или од пресека до пресека. У том кретању или померању сваки се труди

да противника затвори, тј. да га опколи, те да нема где даље да се креће, да направи мицу, а најзадовољнији је кад направи цицу — мицу, јер му је тада победа осигурана.[1]

Игра се обично у пиће, а ђаци и дечаци играју је и без икакве добити, тек колико задовољства ради.

3. Дугмићање

Ова се игра игра понајчешће на отвореном простору. Играју је понајобичније ђаци мушкарци дугметима и коичама. У игри може да учествују више њих, али ретко више од пет. Играчи ископаје рупу и означе мету (белегу) са које ће да бацају дугмад. За тим стану у ред и први, с десне стране, баца дугме право к рупи. Кад тако баце сви редом, онда онај који је најближе рупи бацио, тера свако дугме ноктом од десног палца у рупу. То терање бива три пут, па ако их не утера све у рупу, онда то исто реди онај до њега. Кад се тако натерају дугмад у рупу, онда онај који их је натерао дуне у рупу и колико дугмади излети из рупе, толико узима. Ако све истера све узме. После овога игра се понавља на исти начин.

---

[1] На слици су представљена *сва зрна* којима се игра, док међутим у ствари треба да буде зрна од пасуља мање два, а од кукуруза мање једно.

ДОДАТАК

Бројанице

Да би се знало, који ће први да отпочне игру, код неких игара играчи се разбрајају. То разбрајање врше помоћу *бројаница*, које један говори, и на кога падне последња реч из бројанице почиње игру. Те бројанице су сличне по изговарању, али су често без икаквог значаја. Има их од десет, па до петнаест речи, али највише их има од једанаест Ево их неколико побележених:

1.

Ондола,
Дондола,
Шишкала,
Бишкала,
Каларија,
Русалија,
Подгор,
Горчин,
Чавчин,
Чаулин,
Чагрк.

2.

Сенци,
Менци,
На каменци,
Штука,
Пука,
Капа,
Глува,
Од
Јабуке,
На —
Поље.

3.

Једна нана,
Друга нана.
Сависија,
Превисија,
Сави кос(т),
Те под нос,
Турчин,
Бурчин,
Кафурин,
Детичак,
Јабучак.

4.

Јединоре,
Дводиноре,
Триосори,
Сараори,
Текутица,
Текутан,
Палапан,
Паскеле,
Туткеле.
Ту десет.

5.

Седи камен,
На камен,
Те ми броји
Бројанице:
Оволе,
Доволе,
Смоква,
Доква,
Душиња,
Дивиња,
Палигој,
Гостин,
Тестан,
Тестемир,
Намастир,
Кога ред —
Ајд на војску
(За туроку девојку).

6.

Једнолија,
Дволија,
Тролија,
Чеврлија,
Пелија,
Шелија,
Сегма,
Огма,
Дегма,
Каратош,
Карагуш,
Врчи реп —
Ајд на зеца.

7.

Једно голо,
Двоголо,
Троголо,
Чевр голо,
Пегма,
Шегма,
Сегма,
Огма,
Дивирога,
Дисирога.

8.

Јединоле,
Додиноле,
Додислава,
Ћеремиде,
Кокчан,
Кокчице,
Лопов,
Лопатице,
Тут келе,
Ту — десет.

9.

Једноле,
Дволе,
Троле,
Чеволе,
Пале,
Шале,
Шаћин,
Даћин,
Довран,
Дода (или дандрц).

10.

Јединар,
Дводинар,
Триносори,
Сараори,
Текутице,
Текутан,
Палатан,
Праскеле,
Тут келе,
Десетица.

11.

Енгете,
Пенгете,
Цукете-ме,
Абер,
Швабер,
До мене,
Опс,
Попс,
Поврмус.
Бравус.

12.

Једино,
Дедино,
Седи
Салаведино,
Чекутин,
Чекутица,
Парапин,
Парапушка,
Туткало,
Ту десет.

13.

Бумбар,
Делипар,
Сео цар,
На кантар,
Жарипан,
Пеливан,
Мерили га,
По вас дан,
Паде па се скљуси
И рече му — *ту си.*

14.

Орлови,
Соколови,
Оро паде
На ливаде
Са ливаде
На карабе
Са карабе
На тарабе
Тарабе се поломише
Турци главе погубише.

15.

Елен,
Белен,
Балбаделен,
Жита,
Гита,
Окма,
Локма,
Златна смоква.
Златна јабука,
Иди с њом на поље.

16.

Иди ми,
Дођи ми,
Нађи ми,
Штап.
Лисицу цепати
Гуску шетати
Ја не дам,
Па не дам;
Извешћу је сам,
Ев' овако — *хам.*

17.

Енци.
Менци,
На каменци.
Ту тукује,
Данас деци.
Ан, бан,
Баштован.
Баштоведи.
Штуку дери,
Штука с' вере
Па се дере:
Ајде с њом на поље.

18.

Лелеци,
Дуговеци,
Лелек паде,
На карабе,
Карабе се,
Поломише,
Турци главе,
Погубише,
И лелеци,
Одлетоше.

19.

Мелем,
Белем,
Белберише,
Жена,
Кућу,
Перетише,
Локва,
Смоква,
Потркушо,
Девојко.

20.

Једна врана куса.
Прелетела овче поље,
И украла гргу свилу,
И напрела мужу гаће,
И деверу кошуљицу,
А свекрви прегачицу.
Смоква.
Локва,
Дивиња
Потркушо — девојко.

21.

Шука штуку,
Појела,
Ал' се није,
Најела,
Јад
Глад
На кога ће
Сад.
Рече,
Па утече.

22.

Отуд иде,
Ждребац,
Па ни носи,
Загребац,
На загрепцу
Полебац,
Отуд иде
Жеж,
Па ти виче
Беж.

23.

Иди тамо,
Ид' овамо,
Где ти кажем
Где ти рекнем.
Нити близо,
Ни далеко
Већ у дворе
Јаворове,
Где се Дева
Породила
Христа Бога
Повијала

У злаћене
Одеждице
И свилене
Пеленице
Где је сина
Подојила
Светом дојком
Материном
Амин.
Тако је!

24.

Ластавицо,
Врдалицо,
Бановицо,
Госпођицо,
Зови баке,
На вечеру,
Пиле ми је,
Погинуло,
Орлица га
Рашчупала,
На зло место,
На грбину;
Пиле пишти,
Тешко њему,
А коњ вришти
Благо њему
Сам Бог
Коња држи.

25.

Едем, бадем
Белнбарише
Мајстори кућу
Начинише.
Окма,
Докма,
Тиква,
Диква,
Златна
Јабука.

26.

Ој олово
Дедилово,
Бојно копље
Деспотово.
Деспот паде,
На грамаде,
Грамаде се
Разорише
Срби главе
Изгубише.

27.

Купише се
Дечаци,
На цигланску
Равницу.
Цигла,
Мигла,
Жаба ногу
Дигла,
Те не није
Стигла.

28.

Ој Јоване
Готоване,
Готов мени,
Готов теби,
Сви ти коњи
Потковани
И волови
Соколови,
Соко паде,
На тарабе,
Тарабе се
Поломише
Турци главе
Изгубише.

III

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИГРЕ

ИЗ

СКОПСКЕ ЦРНЕ ГОРЕ

СКУПИО

АТАНАСИЈЕ ПЕТРОВИЋ

СВЕШТЕНИК

I. ВИТЕШКЕ ИГРЕ

1. Превртање

Да би се деца уверила које је јаче она се *превртаю* (обарају). Превртање бива овако: Деца пребаце једно другоме по једну руку преко рамена, а другу подметну испод мишке, тако да обе руке један другоме скопчају на леђима. За тим један другог стежу и навијају на једну и на другу страну, док једно не буде оборено. Ако оборено дете не падне на леђа не рачуна се да је оборено, за то се превртање понавља и по неколико пута.

2. Топка или шушук

Играчи се поделе на две једнаке половине и то овако. Од прилике једнаки играчи ухвате се као парови, који се зову *другари*. Један од играча узме плочицу па на њу пљуне с једне стране, и пита парове ко је за суво ко за мокро. Из свакога пара један буде за суво а други за мокро. За тим баци плочицу у вис. Док бачена плоча не падне на земљу једни вичу: суво, суво, суво! а други: мокро, мокро, мокро! Кад плоча падне онда виде да ли је одозго суво или мокро. Ако је одозго суво онда јашу они који су били за суво своје другаре. Узјахани направе круг, а они који су узјахали бацају један другоме лопту и броје све дотле док не испусте лопту, а кад је испусте онда она друга страна *јава* (јашпи), а јахачи *лежив* (леже, сагињу се).

3. Стожар

Стожар играју младићи. Пошто се поделе на два једнака дела, и пошто уговоре који ће лежати а који јахати, један се од оних што ће лежати ухвати за стожар од гувна, и одупре о њега, други се ухвате за њега и тако начине као ланац. Они што ће јахати трче редом и најахују на све што леже. Први треба да најаше најближе стожару, други до њега и тако редом да и за последњег остане места. Кад последњи најаше не сме се држати рукама за предње, но треба чим узјаше ла пљесне рукама. Ако то буде онда јашу исти понова, а ако за њега не буде места или се држи за кога и не може да запљеска рукама, онда они што су јахали леже а они што су лежали јашу.

4. Колчићи

Младићи начине три колчића, и један од њих трчећи са белеге скаче на десној нози три пут и забоде једно колче (кочић), за тим с истог места не одупирући се на леву ногу скаче десном ногом у напред и забоде друго колче, па тако исто и треће. Остали играчи трче и на исти начин померају колчиће у напред колико ко може. Ко најдаље колчиће помакне сматра се да је победио.

5. Камен

Деца, бећари, па чак и старији људи поставе белегу и са ње врљав (бацају) камен и то: *од место* (с места) и *трчееке* (из трке).

6. Рипање

Мушкарци *рипав* (скачу) и то: на *три ноге* и *труп*.

На три ноге се рипа из трке, а кад се дође до белеге онда се скочи једном ногом а дочекује се на обе.

Труп се скаче с белеге без трке обема ногама.

II. ЗАБАВНЕ ИГРЕ

1. Кукла

Кукле (лутке) праве женска деца од крпица, дајући им људски или још обичнији женски облик. Час их облаче као девојке, час као невесте, а час као маторе жене, и са њима се забављају по читаве часе.

2. Гугутка

Да би мајке нашле забаве својој деци узму клас од кукуруза и на врху му прилепе тесто од брашна, коме дају облик главе. То је *гугутка* којом се женска деца радо играју.

3. Еленице

Ову игру играју женска деца. Петоро до петнаесторо женске деце поседају у круг и метну сва кажипрсте око једне тачке. Једна девојчица почиње својим кажипрстом да додирује сваки прст играчица и говори: *Еленице, алетенице, домузаре, докатаре, чив, чулуњин, мартин, дуатин и ирескач.* На чији кажипрст падне реч „ирескач“, та измиче свој прст, јер је истерана. За тим се понова говоре оне речи и додирују остали прсти, и тако редом док се све девојчице не „истерав“ (истерају). Оној која остане последња вежу очи марамицом, а све се остале крију. Кад се посакривају једна викне: „Ајде!“ на шта ова скине марамицу са очију и иде те их тражи. Кад их све нађе игра се понавља из почетка.

4. Пилики

Игру *пилики* играју мало одраслија деца. Похватају се деца једно другоме за одело позади, те тако начине као ланац. Прво дете је *квачка* (квочка), остала су *пилики* (пилићи). Једно дете стане ван ланца само, и то је *орал*. Орал напада на пилике да их награби,

а квачка их брани рукама и виче: „Иш, иш, орле!“ За сво то време деца пиучу: „Пив, пив, пив!“ Чим орал које пиле дохвити његово је.

5. Крпа

Скупе се младићи и поседају у круг раздалеко један од другога за један корак. Један од играча увије крпу (мараму) и обилазећи око играча остави крпу иза кога било од њих, тако да овој не опази. За тим обиђе круг и узме крпу и њоме бије онога иза кога ју је оставио. Кад ко спази да је крпа иза њега остављена узима је и са њом трчи да бије онога који ју је оставио све донде, док овај не дође и не седне на његово место, а онда он обилази и оставља крпу.

6. Слепи очи

Младићи се ухвате у коло. У коло ставе двојицу са привезаним очима. Једноме даду две плоче, а другоме увијену мараму. Онај са плочама лупка и бежи, а онај са марамом га по гласу плочица тражи и бије марамом. Ова је игра врло смешна.

7. М'скара

М'скара је турска реч и значи *шала*. За време месница манастири позивају сеоске старешине у госте на вечеру и сутра дан на ручак. Те се гозбе проводе врло весело. Гости се облаче у различито мушко и женско одело, ките се јатаганима и пушкама да би представљали великаше и људе који под оружјем суде, бојадишу се и по лицу и по коси итд. Тако се намаскирани дирају и проводе шале различите врсте. Старци љубе девојке, младе трче за младићима, траже развод брака итд.

8. Свињица

Пет до десет играча ископају на ледини *дупку* (рупу) око 30 см. дубоку, а 20—30 см. широку. У на-

около за 3—4 корака од дупке ископају онолико мањих рупа колико је играча, мање једну, које се зову *огњишта*. На 10—15 корака од дупке метну штапић или неколико камичка и то је *белега*. Сви играчи стану десном ногом сваки на своје огњиште и држе по штап у рукама. Један од играча, који се зове *свињарче*, стане код белеге узме комадић од пања или кужаљ од кукуруза, што се у овој игри зове *свињушка*, с намером да свињушку баци у дупку. Остали играчи штаповима одбацују свињушку што даље од дупке. Кад свињарче успе да свињушку утера у дупку сви играчи морају да промене огњишта. Ако за време ове промене свињарче ограби и метне своју десну ногу у ма чије огњиште, остаје на њему, а онај ко је остао без огњишта постаје свињарче.

9. Играчке песме

а) Кад деца иду путем играју се забаве ради и и тиме, што једногласно вичу:

Иване бане,
Грчки тупане,
Мајка те вика,
Кашу да сркаш.
Камо каша?
Изедоше сватови.
Камо сватови?
Сватови по пут,
Камо пут?
Израсна трава
Камо трава?
Изеде крава.
Камо крава?
Изеде вук.
Камо вук?
Вук у планина.
Камо планина?
Исече секира?
Камо секира
Секира на ковача.
Камо ковач?
Искљука петал.
Камо петал?
Изеде р'т.
Камо р'т?
Отиде пред.....
Да рекне трт!

б) Кад је облачно време или кад пада киша, деца се играју и тиме што једногласно вичу:

Врни, Боже, врни,
У Видино (?) грне.

Мајка ти се моли:
С'з три децу голи,
С'з два коња бели,
С'з три леба цели.

IV. ИГРЕ ЗА ДОБИТ

1. Мангари

Мангари се игра двојако: *на камен* и *под капу*.

Мангари на камен игра се овако: Неколико играча нађу округао камичак од 50—60 драма тежине, који се у игри зове *љуканик*, па га поставе на равном месту. Од љуканика за 15—20 корака поставе белегу и од ње бацају према љуканику мангар (бакарни новац од две паре) с намером да мангар падне што ближе уз љуканик. Чији Мангар падне најближе уз љуканик покупи све остале мангаре и наслаже их један на други тако да им јазија (писмена) дође одоздо а тура (монограм) одозго. За тим их удари све љукаником с намером да их окрене на јазију. Ако их окрене све, све их узимље, а ако који остане неокренут удара у њега и ако га преврне узима и њега и редом остале; а ако се неки не преврне онда бије љукаником мангар по мангар онај чији је мангар по реду био најближи љуканику, и узима чим који преврне, а чим неки не преврне бије даље трећи по реду докле год има непревернутих мангара.

Мангари под капу игра се овако: Један од играча скине капу и у њу мете мангар и промућка мангар у капи па је поклопи на земљу. Други играч метне на капу мангар и погађа: тура или јазија. Ако је погодио узме мангар и капу па он мућка, а онај други погађа, а око није погодио онда је изгубио свој мангар и онај први играч опет мућка мангар у капи као и први пут.

2. Ораси

У јесен кад се кукав (беру) ораси младићи и деца играју се њима: *на колче* и *на кућице*.

На колче се игра овако: Један од играча забоде колче (кочић) и на њега стави пару. На неколико корака од колчета обележи се белега са које се остали играчи бацају орасима на колче да оборе пару с њега. Колико год ораха овако падне постају својина онога чија је пара. Ко обори пару његова је, па је он мење на колче да је други гађају. — На мангар се гађа за 10 ногу далеко, на металник 20—30 ногу, а на четири металака 100 ногу.

На кућице се игра овако: Деца ставе по три ораха један поред другога и на њих четврти и то је *кућица*. Кад тако сваки играч постави по једну кућицу у ред 2—3 см. далеко једну од друге, онда се измакну до белеге која је далеко од кућица 15—20 корака. Са белеге деца се по једним орахом бацију на кућице с намером да их оборе или да им бар орах падне што ближе кућицама. Колико ко кућица одори, толико узима себи. Кад се тако сви баце, онда се баца, на њих онај чији је орах најближи кућицама, и то са места где му је орах пао. Тако сви редом гађају и узимају шта ко обори. Кад све оборе играју изнова.

РЕГИСТАР

Авај, вуле! 179.
адвоката или давуџије 10, 80.
Ајд' на лево... 52.
акшам баша-и 118.
алексинчанка 57.
анатемисање играча 36.
анђео 180.
анђео и ђаво 181.
аницаев 80.
ану, ану, ану-ну! 112.
Арнаутка 57.

Бака 174.
балет 18.
балканка 56.
балуца урзика 58.
бањска 56.
барбатовска 57.
басара 58.
бачванка 57.
белега 220, 233, 234.
берем, берем грожђе 138.
Берем, берем грожђе, песма у игри **берем, берем грожђе** 138.
бибац 217.
бимнез 59.
бисерке 140.
божја брада 33.
бојана 54.
болканка 58.
бон-болон 180.
бостана 125.
бразде 165.
бријање 94.
бројанице 55, 76, 77, 79, 80, 81, 87, 136, 159, 169, 170, 173, 179, 186, 188, 192, 197, 202, 211, 212, 216, 221, 229.
буба мара 210.
бугарија 57.
бугарска 57.
бугарско коло 57.
бугарско оро 57.
будућност 59.
букара 43.
буре 201.
бушари 206.
буљ 144, 152, 156.
буље пара 154.
буље од јахе 144.

Вадити прстен 92.
вадити свилу 211.
ваљење 194.
валцер 18.
ваљевка 56.
варалице 10.
варињак 100.
варошанка 56.
везира 80.
велике кобиле или пентест шеснест 102, 106, 108, 115, 144.
велико оро 58.
велико четири 194, 195.
верижица 208.
вертеп 42.
видиш ли 214.
вилино игралиште 62.
вилино коло 61.
витешке игре 7, 83, 95, 163, 229.
вјештак у игри 113, 114, 128, 148.
влахиња 57.

I. ВИТЕШКЕ ИГРЕ

1. Превртање

Да би се деца уверила које је јаче она се *превртав* (обарају). Превртање бива овако: Деца пребаце једно другоме по једну руку преко рамена, а другу подметну испод мишке, тако да обе руке један другоме скопчају на леђима. За тим један другог стежу и навијају на једну и на другу страну, док једно не буде оборено. Ако оборено дете не падне на леђа не рачуна се да је оборено, за то се превртање понавља и по неколико пута.

2. Топка или шушук

Играчи се поделе на две једнаке половине и то овако. Од прилике једнаки играчи ухвате се као парови, који се зову *другари*. Један од играча узме плочицу па на њу пљуне с једне стране, и пита парове ко је за суво ко за мокро. Из свакога пара један буде за суво а други за мокро. За тим баци плочицу у вис. Док бачена плоча не падне на земљу једни вичу: суво, суво, суво! а други: мокро, мокро, мокро! Кад плоча падне онда виде да ли је одозго суво или мокро. Ако је одозго суво онда јашу они који су били за суво своје другаре. Узјахани направе круг, а они који су узјахали бацају један другоме лопту и броје све дотле док не испусте лопту, а кад је испусте онда она друга страна *јава* (јаши), а јахачи *лежив* (леже, сагињу се).

игре у ходу 17.
игре у хору (оро) 17.
игриште 70.
Из Бању иде... 52.
илинка 58.
Има ли где што боље?... 51.
иницаес 79.
ипликонца 106.
исповиједи 111.
испојати у смислу **учинити зло** 32.
иш! 198.

Јабуке 142.
јагодиика 56.
јадеж 10.
јазиња и тура 235.
јаловичанка 58.
јаницајес 171.
једноњци 139.
јарац-живодерац 201.
јаха 146.
јеж 7, 23, 44.
јежеви 172.
Јелка тамничарка 51.
Јелке тамничарке... 55.
Јованке, Стојанке... 55.

Кабала 96.
кадијане 158.
кадунка 58.
каиш 12.
кале 79.
Калоперо-перо, Јело 23.
Калоперо, Рајо 184.
калуђерско играње 38.
камен 230.
камена с рамена 7.
камен за игру 11.
камен од место 230.
камен трчееки 230.
капетан-Ђорђе 58.
капија 195.
капије 192.
капица 193.
каравлашка 57.
караћење 92, 115, 149, 153.
каријера 58.
картање 13.
карте 13.
катанац 208.
катанка 58, 60.
катраљивац 217.
кацауа 58.
кач пармак 79.
квачка (квочка) 231.
квочка 9, 189.
кеве 142.
керови 171.
кетуша 58.
кетушка 60.
кец 69.
кеца 58.
кецкање 196.
кисиљевка 56.
киша суша 164, 167, 177.
клацкање 197.
клепетаче 140.
кли лук, сади баба лук 215.
Кли лук, сади баба бели лук, песма у игри **пилићи** 190.
клипа 96.
клис 8.
клицање 194.
кнежево коло 58.
кнежево оро 58.
кобац 189.
кобилице на нос 9.
кобилице у прсте 10.
козе 139.
Ко је шта? 216.
Кокона Маријола 48.
кокоиица 49.
кокоњеште 58.
кокоњица 49.
Коларићу, Панићу... 23.
коледа 42, 43.
коледање 86, 87.
коледрање 87.
колипчићи 206.
коло 14, 17, 40, 45, 46, 65, 70, 76, 217
коловођа 69.
коловође епископи 35.
коло мађарско 68.
коло мехам 58.
коло најстарији облик орске игре 23.
коло навско 63.
коло наопако 31.

коло у Лонгобарда 23.
коло шупље 17, 69.
колска песма 45, 56.
колче 232.
колчићи 230.
кољенима о дрво 7.
коњак 191, 217.
коњи 209.
Копа зец репу, а лисица роткву ... 51.
копилади 147.
копиле 147.
корвод белоруски 24.
коритарка 58.
корча 59.
косовац 56.
костадинка 58.
котар 142.
кошница 209.
коштенска 58.
коцкање 11.
коцкица за игру 11.
крагујевчанка 56.
краља прстена из њедара 114.
краља прстена са тањира 113.
крајцарице 13.
краљ 43.
краљице 25, 33, 41, 43, 44, 68, 69.
крека 97.
крива 58.
крива бањка 57.
криви цар 165.
криво куче 59.
кроз лишће зелено 9.
крпа 232.
крпигуз 177.
крстоноше 33, 42.
крупнија моравка 57.
кубе 12.
куке 97.
кукле 231.
кукуњица 49.
купа 157, 216.
купац 157.
купе 12.
купка 217.
купкање 216.
курва 218.
куршум 183, 211.
куче 176.
кучићи 174.
кућање 216.
кућице 143, 235.

Ладање 43.
лађе 127.
лазарице 25, 33, 41, 43, 68, 69.
лазаркиње 43.
ланац 208.
левакиња 57.
левка 57.
лекетовка 58.
Леле рука, леле нога ... 55.
лендлер 18.
Лепа Мара ... 49, 65.
лепе, арбанашка реч у игри 79.
леса 57.
лесковчанка 56.
Лет, гусо, лет, лет, лет ... 188.
лешничанка 56.
ликад 59.
лимунови 142.
липовчанка 56.
литије 41.
ловре 145.
ловци 171.
лопарица 58.
лопта 145, 147, 164, 177, 229.
лубура 100.
лук 76.
лутка 9, 231.

Љевка 87.
љуканик 234.

Магарац 291.
магаричкање 198.
мадона 13.
Мајка Мару ... 53.
Мајка Мару световала ... 54.
мајмуна 9.
мајстор у игри 98, 107, 109, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 127, 131, 148, 152.
македонска народна игра 60.
малаков 58.
мале кобиле 108.
мало четири 195.
мангари 234.

мангари на камен 234.
мангари под капу 234.
Мара тилиндара 50.
Маргита-гита 188.
Маргита-гита, песма у игри **Маргита-гита** 188.
марки 13.
маруша 97.
мацање 178.
мачванка 56.
мачванка нова 56.
мачванка стара 56.
мачка 210.
Мађарица... 50.
мелодија уз игру 16.
мењање 194, 195.
мерити се на штап 212.
место 58.
мета 8, 166, 220.
мечка 57, 173.
милановчанка 56.
мили ну 213.
миловања и освете 9.
миша и мачке 137, 220.
миш. миш, миш 147.
мишовка 58.
мјерити платно 93.
мјерити со 97
моја гуса јајеноска, песма у игри **гусе** 133.
моравац 56.
моравица 56.
моравка 57, 65.
моравка крупнија 57.
моравка ситнија 57.
моравчица 56.
moresca 78.
морешка 78, 87.
morisca 78.
м'скара 232.
музика за игру 16.
музика у Словена 21.
мушка 58.
мученици 140.

Набаце 158.
на брлину 9, 79.
навско коло 68.
на градове 191.
надигравање 68.
на коња 163.
намрешница 33.
на пиљке 12.
на плојке 12.
на под капице 13.
на под клечке 13.
на оро 58.
нарицање у Пиштровићима 31.
народне игре 18, 83, 84, 86, 88.
народно глумовање 85, 86.
натанац 69.
натанец 69.
на хоро 59.
на ћабу 99.
нађава 97.
небеска 58,
Невен цвеће... 55.
Неда гривне... 65.
Неда гривну... 48, 49.
ништана 7.
ништевачко оро 56.
ништевка 56.
ништевљанка 56.
нова градиштанка 57.
новаца у рачу 155.
ношење крста 42.

Обићи око куће 92.
обичнога града 134.
овце 208.
огњиште 233.
Ој Марушко чупава... 54.
окрећати се на ражњу 95.
Оли купит гуску? 9, 13°
оловар 217.
омладинско коло 59
омрчена 10, 79.
онлук 100,
опашкар 69.
опело, опевање остатак **нарицања** 32.
опклада 171.
опраштање 187.
орал (орао) 231.
орање 9.
орао 59.
ораси 235.
ораси на колче 235.
ораси на кућице 235.

ораха на ваљала 12.
ораха на градац 12.
орлова 194.
орловка 58.
оро 17, 45, 60, 65, 87.
оро црногорско 59, 68, 70.
орске игре 14.
ортачење 218,
осам пута у место 57.
осампутка 57.
осјене по зиду 94.
осмак 100.
осмача 57.
осмица 57,
островљанка 58.
остроњанка 58.
осуда 92.
осуђеник 212.
официрка 58.
официрско коло 59.
оштрељанка 58.

Павун 44.
пај 217.
палежанка 66.
пали пу 211.
пандур 176.
парада 58.
пара на коло 155.
параћинка 56.
пара ћизе 155.
пасарелс 10, 79.
пасји брат 145.
Паун... 51,
паунке 58.
Паун пасе... 23.
певање у Словена 22.
перорез 203.
песма за игру 16.
петаци 191.
петачање 191.
пете пичор 58.
петињака 138.
петнест шеснест 102.
пијаница 188.
пик 107, 143, 144, 145, 154.
пиле 189.
пилики 231.
пилинбатбат 145.
пилићи 136, 189.
пиљак 146.
пиљака 191.
пиљкови 8.
пипала гуса 173.
Пипала гуса, песма у игри **пипала гуса** 174.
пипе пипавице 134.
Пипе пипавице, песма у игри **пипе пипавице** 135.
пипиревка 71.
писак 207.
пита 166.
питалице 10.
пиштољи 183.
пиштољчић 211.
планинке 9.
плес 20, 65.
плесати 20.
плеске 147.
Плети танац... 51.
плојка 154.
плојке од јахе 144. 154.
пљаскавица 190.
пљескавац 57.
пљескавица 190.
повијорка 57.
погађање броја 151.
погаче 105, 108, 134.
погорелац 168.
подвезе 123.
под капе 91.
подунавка 56.
Пођох у Бању... 51.
позоришне игре 16.
Поиграј лепи Павле... 9.
полак влахиња 57.
полетиш 10.
полеће — полеће 10.
полка 14, 18, 20.
поломка 56.
по увлашка 57.
пољубити варињак 100.
помиловање 187.
поповска 59.
посавка 56.
поскочице 55, 72.
потрбушка 57.
потресуљка 57.

поцерка 56.
почетак 195.
пошетале Циганке, песма у игри тамбура 130.
правити слику 93.
праскавица 211.
праћка 76.
превртање 229.
предвечни 42.
прело 91.
препишора 58.
прескакати преко штапа 101.
провлачење 44.
провући се испод руке 97.
прогонац 58.
продавати краву 9.
продаја сирћета (оцта) 109.
проклетство играча 37.
проломка 58.
професорско коло 59.
просидба 44.
протокале 141.
прпоруше 43.
претена ваље 117.
претена кадијање 117.
претена под каце 115.
претена у мекиње 9.
претена у рукама 9.
претена испод фиџана 9
претена испод хаљине 9.
претенкање 197.
прети 215.
пуж 210.
пурци 186.
пут шта прстом гађам? 10, 214.
пуцаљке 205.
пчела 186.

Ракља 193.
расцветала се жути дренак 185.
Расцвета се жути дренак песма у игри **расцвета се жути дренак** 185.
ратка 59.
ратне игре 16.
рачунање на прсте 153.
рвање 7.
религиозне игре 16, 72.
реља 44.
ресавка 56.
Рече чича... 51.
Ринге ринге раје 80.
ривање 230.
ривање на три ноге 230.
ривање труп 230.
робови 76.
рожине 141.
ропота 58.
рулет код Грекљанџана 12.
русалије 66.
ручаница 58, 60.
ручевица 58.

Сабори 40.
Сакајдо... 52.
сакривање кана 196.
скриваче 134.
салата 214.
салити токе 94.
самовилско игриште 62.
самодивско игриште 62.
самоскока про ножа 7.
сватови 184.
светске игре 35, 45, 72.
евилу вадити 211.
свињарче 233.
свињица 232.
свињушка 233.
свирајке 204.
свирале 205, 207.
свирачи староруски 22.
сена-кобиле 7.
секирчање 165.
секретарка 58.
сенада 51.
сенеда стара 51.
сено, слама — зоб, зоб, зоб 190.
Сено, слама — зоб, зоб, зоб, песма у игри **сено слама — зоб, зоб, зоб** 190.
сијајти бибер 9.
сијело 91.
ситан бибер 58.
ситна 57.
ситнија моравка 57.
ситни здравац на планини 58.
ситниш 57.
ситно 57.
скока од три крока 106.

— *Оглед француске библиографије о Србима и Хрватима, 1544—1900.* Прибрао и средио Никола С. Петровић. Београд, 1900 Цена 2 динара.

— *Свечани помен* просветном добротвору *Димитрију Стаменковићу*, београдском трговцу, 8. септембра 1900. г. Београд, 1901.

— *Каталог рукописа и старих штампаних књига.* Збирка Српске Краљевске Академије. Саставио Љуб. Стојановић. Београд, 1901. Цена 2 динара.

— *Свечани помен* просветном добротвору пок. *Н. Дучићу*, архимандриту и академику, 22. априла 1901. године. Београд, 1901.

— *Језера Македоније, Старе Србије и Епира*, од д-ра Ј. Цвијића. Београд, 1902. Цена 10 динара.

— *Геолошки атлас Македоније и Старе Србије*, од д-ра Ј. Цвијића. Београд, 1903. Цена 10 динара.

— *Јаков Игњатовић.* Књижевна студија д-ра Јована Скерлића. Београд, 1904. Цена 3 дин.

— *Србија и српски покрет у јужној Угарској 1848 и 1849.* Написао д-р Драг. М. Павловић. Београд, 1904. Цена 2 дин.

— *Стогодишњица Српскога Устанка.* Свечани скуп С. К. Академије 7. септембра 1904. Цена 1 дин.

— *Приповетка о девојци без руку*, од Павла Поповића. Београд, 1905. Цена 2 дин.

— *Омладина и њена књижевност (1848—1871)*, од д-ра Јована Скерлића. Београд, 1906. Цена 5 динара.

— *Црна Гора за Морејског рата (1684—1699)*, од Јов. Н. Томића. Београд, 1907. Цена 3 динара.

8. **Издање Баталакиниога Фонда.**

— *Историја српског устанка*, од Лазара Арсенијевића — Баталаке. Део први. Београд, 1898. Цена 3 динара.

— — — Део други. Београд, 1899. Цена 3 динара.

II.

ИЗДАЊА СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА

КОЈА СУ ПРЕШЛА У СВОЈИНУ АКАДЕМИЈИНУ

Гласник Српског Ученог Друштва, Књ. I—LVII, LIX—LXXIII, LXXV.
На продају: V—VII, XXIX, XXXI, XXXIII—LVII, LIX—LXXIII, LXXV. — Цена књ. LXVII 4, а осталима по 3 динара.

2. — — — — Друго одељење. Књ. I—XV.
На продају: III—VI, IX—XV. — Цена књ. XV 0·50; III—VI, IX, XII—XIV по 1, а X и XI по 2 динара.

9. **Посебна дела.**

— *Историја умног развића Европе*, од *У.* Дрепера. Превео Мита Ракић. Књига II. Београд, 1874. Цена 2 динара.

— *Српске народне игре*, које се забаве ради по састанцима играју Скупио и описао Вук Врчевић. Београд, 1868. Цена 0·50 дин.

— *Elenchus plantarum vascularium*, quas aestate a. 1872 in Crna Gora legit Dr. J. Pančić. Belgradi 1875.

— *Essai de quadrature du cercle.* Par Dèmètre Nakic. Belgrade, 1877. Цена 0·50 динара.